

Uruunu ambaijana ta Yoan ibeede

Sua ta iswe Anutu ngar kini, ta iwe tomtom ma isu toono kek

¹Indeeje mata popoten ta saamba mi toono ipet zen na, Sua ta iswe Anutu ngar kini, ni imbotmbot. Mi ni imbotmbot raama Anutu, mi ni Anutu.✧

²Tana indeeje ta mata popoten mi imar na, ni imbotmbot raama Anutu.

³Ni ta iwe zaala pa koron ta boozomen ma tipet. Koron sa ipet pa zaala toro sa som.✧

⁴Mbotjana kini uunu na, ni itunu tau. Mi mbotjana kini ta iurur mat pizin tomtom.✧

⁵Mat tana iyaryaara pa zugut leleene, mi zugut mburaana irao be ilip pini na som.✧

⁶Tomtom ta, Anutu ingo i ma imar. Ni zaana Yoan.✧

⁷Ni imar be ipombol mat tana ka sua, mibe ikam tomtom ta boozomen ma tiurla ki mat tana.✧

⁸Mi Yoan, ni mat tana som. Imar be ipombol ka sua men.✧

⁹Tana mat nonoona ta iyaryaara pizin tomtom ta boozomen ma ipeyei ngar kizin, ta ingi isu toono i.✧

¹⁰Koron boozomen ta timbot toono na, ni itunu ta iwe zaala pa ma tipet. Tamen isu toono na, zin wal toono kan tikilaali som.✧

✧ **1:1:** Un 1:1; Yo 10:30, 17:5; Pil 2:6; 1Yo 1:1+; Tur 19:13 ✧ **1:3:** 1Kor 8:6; Kol 1:16+; Ibr 1:2 ✧ **1:4:** Yo 5:26, 8:12, 9:5, 12:46 ✧ **1:5:** Yo 3:19 ✧ **1:6:** Mt 3:1 ✧ **1:7:** Yo 1:15,34 ✧ **1:8:** Yo 1:19, 3:28+ ✧ **1:9:** Yo 8:12; 2Kor 4:6; 1Yo 2:8 ✧ **1:10:** Yo 1:3

11 Mi imar pa itunu lele kini na, wal kini lelen pini som.✧

12 Tamen wal boozomen ta tiur lelen pini mi tiurla kini na, ni ikam zin ma tirao be tiwe Anutu lutuunu bizin.✧

13 Wal tana, siŋ ki taman ma nan bizin ikam zin ma tiwe Anutu lutuunu bizin som. Mi tomtom sa ki toono ti ŋgar kini, som mbulu kini ikam zin ma tiwe Anutu lutuunu bizin som. Anutu itunu ta ikam zin ma tiwe lutuunu bizin.✧

14 Tana kere. Sua ta iswe Anutu ŋgar kini, ta iwe tomtom ma isu toono, mi imbot la mazwanda kek! Mi iswe Anutu mburaana mi mbulu kini ndabokŋana, mi niam amrre kat pa motoyam kek. Tana amkilaali kembei ni Anutu Lutuunu tamen ŋonoono. Ni zaanaŋana, mi ipa kat ki Tamaana. Mi iswe kat kampeŋana mi sua ŋonoono ki Anutu.✧

15 Yoan, ni ipaŋarai kaŋaana, mi ipombol sua kini ma iso ta kembei: “Tomtom tiŋgi ta muŋgu aŋso yom pini ma aŋsombe: ‘Tomtom ta, ni ito yo ma iwwa i. Mi ni zaana ilip pio. Pa nio aŋsu zen na, ni imbotmbot.’ ”✧

16 Iti boozomen ta tamap takamam koronj ambaimbaiŋan ta munjaana men ilala kini. Pa ni ta kampeŋana katuunu. Kere. Kampeŋana muŋguŋana, ta ni ipekel pa kampeŋana ta biibi ma ilip.✧

17 Pa Mose ta iwe zaala pa tutu. Mi Yesu Kresi, ni iswe kat kampeŋana ki Anutu mi sua ŋonoono.✧

✧ **1:11:** Yesa 53:3; Ngo 13:46; Yo 3:11, 12:37+ ✧ **1:12:** Yo 3:15; Ro 8:14+; Ga 3:26; 1Yo 3:1+ ✧ **1:13:** Yo 3:3,5+; Tit 3:5+; 1Yo 3:1-9, 4:7, 5:1+ ✧ **1:14:** Kam 33:18, 40:34; Pil 2:7; 1Tim 3:16; Ibr 2:14; 1Yo 1:1+ ✧ **1:15:** Mt 3:11 ✧ **1:16:** Ro 5:17; Ep 1:6+ ✧ **1:17:** Ro 3:24, 10:4; Ibr 8:6, 10:1

18 Tomtom tasa ire kat Anutu pasa zen. Mi Anutu Lutuunu tamenjana ta ni Anutu, mi imbotmbot la Tamaana kereene uunu na, ni tina ta iswe kat Anutu piti.*

Yoan ta ikamam yok pizin tomtom na, ipombol Yesu sua kini

(Mt 3:1-12; Mk 1:1-8; Lu 3:1-18)

19-20 Yoan, ni ipombol Yesu ka sua ta kembei: Indeeje zin bibip kizin Yuda ta timbot kar Yerusalem na, tingo patoronjana ka tomtom bizin pakan raama urum tuunu pakan ma tila kini mi tiwi i pa uraata kini na, ni iur sua ila kena kena som. Ni iso kat pizin ma iso: “Nio ti, Mesia * som.”*[☆]

21 Tana tiwi i mini ma tiso: “Kenako nu Anutu kwoono Ilia tau?” Mi ni iso: “Som.”*[☆]

To tiso: “Wai, kenako nu Anutu kwoono zanaanana tau amzza i be imar i?” Mi ni ipekel mini ma iso: “Som.”*[☆]

22 Tabe tiwi i mini ma tisombe: “Wai, nakena nu so tomtom i? Mi uraata ta kamam na, ka uunu parei? Itum sope yam lak. Beso amiili ma amla, tona amsotaara zin wal ta tingo yam ma amar i.”

23 Tana Yoan isu to iso: “Munngu Anutu kwoono Yesaya iso ta kembei:

Kaljana ta iboboobo isu lele bilimjana.

Iso: ‘Kapazal zaala pa Merere!’*[☆]

Sua tina, ni iso pio tau.”

* **1:18:** Kam 33:20; Mt 11:27; Yo 14:9; Kol 1:15; Ibr 1:3 * **1:19-20:** Mesia, ina Iburu kaljan. Ka uunu ta kembei: ‘Ulaanja ta Anutu iroogi mi iuri be iuulu zin wal kini.’ Mi zin Grik tiso la kaljan ta kembei: ‘Krisi.’ * **1:19-20:** Yo 3:28 * **1:21:** Mal 4:5; Mt 11:14 * **1:21:** Lo 18:5 * **1:23:** Yesa 40:3

24-25 To tutu kan pakan ta tigaaba wal tana na, timanga mi tiwi i. Tiso: “Lak. Nu sombe nu Mesia som, mi Ilia som, mi Anutu kwoono zaanañana ta amzza i som. Nakena parei ta nu kamam yok pizin tomtom?”

26-27 Yoan ipekel kwon ma iso: “Nonoono. Nio ankamam yok pizin tomtom. Tamen tomtom ta, ni ito yo ma iwwa i. Ni imbotmbot la mazwoyom, mi kikilaali som. Mi nio anre ituŋ kembei anrao pini risa som kat. Uraata sorokjana kembei kumbu keteene ka wooro putkenjana, ina tomini anrao ankam pini na som. Pa ni ilip kat pio.”

28 Mbulu boozomen tana ipet isu kar Betania, ta imbot yok Yordan pakaana ta zoŋ izze pa i. Pa Yoan ikamam yok pizin tomtom isu lele tana.

Yesu ni sipsip ki Anutu

29 Timbot ma aigule toro na, Yoan ire Yesu ipanuru i ma imar. To iso: “Kere. Inga sipsip ki Anutu ta imar i. Ni ta ko ikam sanaana kizin tomtom toono kan ma ila lene.✧

30 Tomtom tinga ta munŋu anso yom pini ma ansombe: ‘Tomtom ta, ni ito yo ma iwwa i. Tamen ni ilip pio. Pa nio anso zen na, ni imbotmbot.’

31 Nonoono, munŋu nio tomini ankilala kati som. Mi ingi anmar mi ankamam yok pizin tomtom beken aŋurpe zaala pini. Naso Anutu iswe i ma imbot mat pizin Israel.”

32 Mi Yoan ipombol mini sua kini ma iso ta kembei: “Nio moton anre kat Bubunana izem saamba, mi isu kembei mbalmbal, ma imbot sala nwaana.✧

✧ 1:29: Kam 12:3+; 1Kor 5:7; 1Pe 1:19; Tur 5:6, 13:8 ✧ 1:32: Mt 3:16

³³ Nonoono, munḡu nio anḡkilaala kati som. Tamen Ni ta inḡo yo ma anḡmar be anḡkam yok pizin tomtom na, isotaara yo ta kembei: ‘Re. Sombe Bubunḡana isu ma imbot sala tomtom sa nḡwaana, na tomtom tina ta ko ikam Bubunḡana Potomḡana pizin tomtom.’[☆]

³⁴ Mi kelenḡ. Nio anḡre kat mbulu tana pa motonḡ kek. Tana anḡso kat piom ta kembei: Tomtom tinḡa ta Anutu ipeikati. Ni Anutu Lutuunu nonoono.”[☆]

*Yesu ikam zin nanḡan mataana kan
(Mt 4:18-22; Mk 1:16-20; Lu 5:2-11)*

³⁵ Aigule toro na, Yoan zinḡan nanḡanḡ kini ru timendernder mini ma timbotmbot.

³⁶ Ni ire la pa Yesu iwwa ma ila, to iso pizin. Iso: “Kere. Inḡa sipsip ki Anutu.”[☆]

³⁷ Nanḡanḡ ru tana tileḡ sua tina, to timanḡa mi tila tito Yesu.

³⁸ Yesu mataana imiili na, ire ziru tito i ma timar. To iwi zin. Iso: “Ou, niomru na parei?” Ziru tiso: “Rabi, nu mbotmbot swoi?” (Sua ‘rabi’ na, ka uunu ta kembei: ‘mos katuunu.’)

³⁹ Mi ni ipekel kwon ma iso: “Kamar ma tala to kere.” Indeeḡe tana na, rorou kek. Tana ziru tila ma tire ruumu ta ni imbotmbot pa na, mi zinḡan timbotmbot mi tizzo sua ma mbeḡ.

⁴⁰ Nanḡanḡ ru ta tileḡ sua ki Yoan mi tito Yesu na, kizin ta zaana Andreas. Mi tiziini ta Simon Petrus na.

⁴¹ Timbotmbot, som mi Andreas imanḡa mi kanḡanḡ ma ila be ire tiziini Simon. Ila ma indeeḡi, to iso pini ta kembei: “Ai, niam amdeeḡe Mesia

[☆] **1:33:** Yo 14:16, 15:26; Nḡo 2:1+ [☆] **1:34:** Mt 3:17 [☆] **1:36:** Yo 1:29

kek.” (Sua ‘Mesia’ na, ka uunu raraate kembei ta ‘Krisi’.)

⁴² Tana Andreas ikam tiziini Simon ma ziru tila ki Yesu. Mi Yesu igeede Simon, to iso: “Nu tina Simon, Yoanes lutuunu. Mi kaimer ko tipaata zom be Kepas.” (Pisis ‘Kepas’ na, zin Grik tipaata tisombe ‘Petrus.’) †☆

Yesu ikam Pilip ziru Natanael ma tiwe nanḡan kini

⁴³ Aigule toro na, Yesu isombe ipa ma ila pa lele pakaana ki Galilea. Tana ila ma indeeḡe tomtom ta, zaana Pilip. To iso pini: “Mar to yo.”

⁴⁴ Pilip, ni tomtom ki kar Betsaida. Ni ma Andreas mi Simon na, zin kar ta.

⁴⁵ Timbotmbot mi Pilip imanḡa ma ila, to indeeḡe waene ta, zaana Natanael. Mi iso pini ta kembei: “Leḡ. Tomtom ta munḡu Mose iḡeede ka sua imbot se tutu ki Anutu, mi Anutu kwoono bizin tibeede ka sua tomimi, ta amdeenḡi kek! Ni tomtom ki kar Nasaret. Zaana Yesu. Mi tamaana Yosep.”☆

⁴⁶ Tamen Natanael iso pini: “Waa, kar Nasaret irao be ipiyooto koronḡ ambainḡana sa?” To Pilip iso pini: “Kena mar ma tala to itum re kat!”☆

⁴⁷ Yesu ire Natanael ipanḡuru i ma imar, mi iso ka sua ta kembei: “Kere. Inḡa tomtom ta itoto mbulu ḡonoono kizin Israel mi izzo sua ḡonoono men. Ni le pakaamḡana sa som.”☆

⁴⁸ Tabe Natanael iwi i ma iso: “Nu ute yo be parei?” Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nio anḡe

† **1:42:** Pisis Kepas mi pisis Petrus na, kan un ta kembei: ‘pat.’

☆ **1:42:** Mt 16:18 ☆ **1:45:** Un 3:15, 49:10; Yesa 7:14; Mt 2:23

☆ **1:46:** Yo 7:41,42,52 ☆ **1:47:** Mbo 32:2; Ro 2:28, 9:6+

u mbulem su ta ke fik uunu munġu, mana kaimer Pilip ima to iboobu.”

⁴⁹ Tabe Natanael ipekel kwoono ma iso: “Mos katuunu, Anutu Lutuunu nġonoona ta nu na. Nu ta king kizin Israel.”✠

⁵⁰ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Parei Natanael, sua tio ta anġombe anġre u su ke fik uunu, ta ikamu ma urla tio i? Leġ. Kaimer nu kola re uraata bibip pakan ta ilip pa koronġ tana.”

⁵¹ To iso pizin mini ta kembei: “Nio anġso kat piom. Kaimer niom kola kere saamba ikaaga, mi zin anġela ki Anutu tizalla ma tizzu. Pa Tomtom Lutuunu, ta ko iwe zaala pizin.”✠

2

Yesu itooro yok ma iwe baen isu kar Kana

¹ Aigule ru ilae ma aigule ta iwe tel pa na, ula ipet su kar Kana ta imbot Galilea na. Yesu naana, ni ila pa ula tana tomini.

² Mi Yesu zinġan nanġanġ kini tomini, sua ikam zin be tila tire ula tana.

³ Timbotmbot mi kini ula kana ila be tikan. Tikanan ma tiwinin ma tilala, som mi baen imap. Tabe Yesu naana isu to iso pini: “A baen kizin ta imap kek.”

⁴ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Ananġ, nu so paso? Ina koronġ kiti som. Pa nol tio ipet zen.”

⁵ To naana iso pizin mbesoonġo ta timborro temen tana ma isombe: “Kere. Ni isombe iso piom pa koronġ sa, na kakam men.”

✠ **1:49:** Mt 2:2, 16:16, 27:42; Yo 12:13 ✠ **1:51:** Un 28:12

⁶ Ruumu tana na, ka kuuru bibip kat lamata mi ta, ta timbotmbot. * Kuuru tana be tingurnguuru naman ma kumbun pa, to tingeeze pa Anutu mataana, kembei ta tutu kizin Yuda iso na.☆

⁷ Tana Yesu imanja ma iso pizin mbesoonjo ta kembei. Iso: “Kese yok sula kuuru tana ma bok-bok.” Tana tilej la kaljaana mi tise yok sula kuuru tana ma bokbok lup.

⁸ To iso pizin ta kembei: “Yok tana, kesepet risa mi ila ki tomtom ta imborro kini na ma itoombo ten.” Tana tilej la sua kini, mi tikam ma tila.

⁹ Beso tomtom tana itoombo na, yok tana itoori ma iwe baen kek. Tana mata rru ka uunu mi iso: “Wai, baen ti imbot swoi ta imar i?” Mi zin mbesoonjo ta tise yok na, zin tiute uunu. Tona tomtom tana iboobo tomooto ula kana ma ila kini,

¹⁰ mi iso pini ma isombe: “Kini kamjana ta gorgori na, takamam yok baen ta ambaijana kat ila pizin wal ma tiwin munju. Mi sombe tiwin ma isoonjo zin zen, tonabe takam baen ta ambai pe som na ma ila. Mi baen tingi ta ambaijana kat. Parei ta nu ruutu, ma buri mi kam ma imar?”

¹¹ Ina mos mataana kana ta Yesu ikam bekena iswe zaana mi mburaana biibi. Ni itooro su kar Kana ki Galilea. Tana zin nanjanj kini tire to tiurla kini.

¹² Ula tana imap, tona Yesu ziñan naana ma tiziini bizin, mi zin nanjanj kini timiili ma tila mini pa kar Kapenaum, mi timbotmbot tana pa aigule pakan.

* **2:6:** Kuuru tataña na, lelen irao be tise yok kembei 20, som 30 galon, o 100 lita, to bok. ☆ **2:6:** Mk 7:3+

Yesu imanjayaara zin wal ngomo kan ilela Urum Merere

(Mt 21:12-13; Mk 11:15-17; Lu 19:45-46)

¹³ Pasoba, lupɲana biibi kizin Yuda be matan ingal mazwaana ta Anutu ikamke tumbun bizin isu Aikuptu na, ka nol igarau kek. Tana Yesu isala pa Yerusalem.

¹⁴ Ni imbotmbot mi ire zin wal tingomonmoonoo makau ma sipsip ma man isu Urum Merere kwoono. Mi ire zin wal ta tiparpekelkel pat na tomini, zin mbulen su mbalia kizin ma timbotmbot.

¹⁵ Tana ikam re tuntun ma ilup la mbata, mi iketo zin wal ta tingomonmoonoo sipsip mi makau na ma tiko molo pa urum kwoono. Mi imanja pa mbalia kizin wal ta tiparpekelkel pat na, ma pat kizin imiyaryaara su toono.

¹⁶ To iso pizin wal ta tikamam ngomo pa man ta kembei: “Kakam koronɲ tiom tana ma ila lene! Kakam urum potomɲana ki Tamaɲ Anutu ma iwe nol muriini paso?”

¹⁷ Tabe zin nanɲaɲ kini matan ila pa sua ki Anutu suruunu ta iso ta kembei:

Nio lelenɲ pa urum ku potomɲana ilip, tanata anɲkam kaisiigi pa be anɲurpe. Tamen ko iwe zaala pio be anɲmeete.✧

Yesu itunu ko ikam Urum Merere muriini

¹⁸ Zin bibip kizin Yuda tire mbulu tana, mi tiso pini ta kembei: “Nu so tomtom ta kam mbulu ti? Tooro mos sa ma amre kat. Naso amute nu zom pa uraata ti.”✧

✧ **2:17:** Mbo 69:9; Mal 3:1+ ✧ **2:18:** Mt 12:38, 16:1

19 Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Niom koso kereege urum taŋgi ma isu lene, na nio ko anpamender mini pa aigule tel.”✧

20 Tabe zin Yuda tiso: “Wa, urum biibi taŋgi, tikamam uraata pa ma irao ndaama tomtooru lamata mi ta (46) kek. Mi nu sombe rao pamender mini pa aigule tel men?”

21 Tamen Yesu iso sua tana ise ki urum kizin som. Ni iso pa itunu. Pa ni ta iwe kembei Urum Merere ŋonoono.✧

22 Tana kaimer indeeŋe ta ni burup ma imanga mini pa naala na, nanŋaŋ kini matan ila pa sua kini tana, mi tiurla sua ta muŋgu tibeede na, ramaki sua ta Yesu itunu iso na.✧

Wal boozo tiso tiurla ki Yesu. Mi tiurla kat som

23 Yesu imbotmbot Yerusalem pa lupŋana biibi tana na, itortooro mos boozo ma tiwedet. Tabe tomtom boozo tire mi tiurla kini.

24 Tamen ni iurla kizin som. Paso, ni iute tomtom ta boozomen lelen ma imap.

25 Tomtom sa irao be ipaute i pa wal lelen na som. Pa ni itunu iute tomtom lelen lup.✧

3

Yesu ziru Nikodemus tiso sua

1 Tomtom tutu kana ta, ni zaana Nikodemus. Mi kaunsil biibi ta tikamam peeze pizin Yuda na, ni zaana imbot la tomini. ✧

2 Mbeŋ ta na, ni ila ki Yesu, mi iso pini ta kembei: “O mos katuunu, niam amute: Nu, Anutu iŋgo u

✧ **2:19:** Mk 14:58; Ngo 6:14 ✧ **2:21:** 1Kor 3:16; 2Kor 6:16; Ep 2:21+ ✧ **2:22:** Mbo 16:10; Lu 24:8,27 ✧ **2:25:** Mbo 139:1+; Mk 2:8; Yo 6:64; Tur 2:23 ✧ **3:1:** Yo 7:50, 19:39

ma mar be paute zin tomtom. Pa sombe Anutu ilae ki tomtom som, na ni irao be itooro mos boozomen kembei ta nu kamam na som.” ✧

³ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nio anso kat pu ta kembei: Bela tomtom iwe poponana, * tona ni irao be ire peeze ki Anutu.” ✧

⁴ Mi Nikodemus ipekel ma iso: “Wae. Sua ku tina, nio ankankaana pa ka uunu. Tomtom ta sombe iwe kolman kek, nako irao be iwe poponana mini be parei? Ko tomtom sa irao be itoori ma ilela naana kopoono be ipeebe mini?”

⁵ Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nio anso kat pu ta kembei: Bela tomtom iwe poponana pa yok raama Bubunana, tona ni irao be imbot la peeze ki Anutu mi ilela kar kini. ✧

⁶ Koron ta tomtom toono kan tipiyooto na, koron ki toono. Mi koron ta Bubunana ipiyooto na, koron ki Bubunana. ✧

⁷ Kokena nu murur pa sua ta anso pu ma ansonbe: Bela Anutu itooro yom ma kewe poponoyom.

⁸ Re. Miiri zalaana ta imbot ki parei mi imar, mi imap su swoi na, iti tuute som. Pa ni itoto itunu zalaana men. Mi iti tarao be tere miiri som. Telen men kaljaana mi tikilaala. Mi ina raraate men pa uraata ta Anutu Bubunana ikamam pizin tomtom be itooro zin ma tiwe poponan na.”

✧ **3:2:** Yo 9:16, 10:38, 14:11; Ngo 2:22 * **3:3:** Zaala toro tabe tootooro sua ti na ta kembei: “Bela mburaana kor kana itooro tomtom ma iwe poponana, tona ni irao be ire peeze ki Anutu.”

✧ **3:3:** Mbo 51:10; Ezek 36:25+; Yo 1:12+; 1Kor 2:14; 2Kor 5:17; Ga 6:15; Yems 1:18; 1Pe 1:23 ✧ **3:5:** Yo 7:37+; Ep 5:26; Tit 3:5+; 1Pe 3:21 ✧ **3:6:** Mbo 51:5; Yo 1:13; 1Kor 15:50

⁹ Nikodemus ilenɗ sua tana to iso: “Wai, mbulu tina ko ipet be parei?”

¹⁰ Mi Yesu ipekel kalɗaana ma iso: “Wae! Zin Israel tire u kembei nu zom biibi pa uraata ki pautenana. Parei ta su mini, mi so nu kankaana pa sua tio ti?”

¹¹ Nio anso kat pu ta kembei: Koron ta niam amute, ta amzzo pa. Pa niam amre kat pa motoyam. Tanata ampombolmbol ka sua. Tamen niom kakan la sua tiam som. ✧

¹² Ingi anso sua pa mbulu ta iwedet su toono, mi tamen niom kuurla som. Tana sombe anso pa koron saamba kana, nako kuurla be parei? Som.

¹³ Asinɗ isala kar saamba kek bekeni ire mi iso ka sua? Tomtom sa som. Tomtom Lutuunu itutamen ta imbot kar saamba mi isu. ✧

¹⁴⁻¹⁵ Munɗu Mose iurpe mooto kunuunu ta, mi iur sala ke ma ipamender. Beso tomtom tire la pa, to timeete som. Ina raraate pa Tomtom Lutuunu. Bela tiuri sala ke mi tipamenderi, tona wal boozomen ta so tiurla kini mi tisekapkap la kini, nako tikam mbotɗana ki Anutu ta iseenge iseenge ma ila. ✧

¹⁶ “Pa Anutu, ni iur kat leleene pizin tomtom toono kan. Tanata inɗo Lutuunu tamen nonoono ma isu pizin. Mi sombe tiurla kini, nako tisaana ma tila len som. Som kat. Zin ko tikam mbotɗana ki Anutu ta iseenge iseenge ma ila. ✧

¹⁷ Pa Anutu, ni inɗo Lutuunu ma isu toono tainɗi be ipamender zin tomtom ma iur kadoono pizin

✧ **3:11:** Yo 1:11 ✧ **3:13:** Yo 3:31; 1Kor 15:47; Ep 4:9+ ✧ **3:14-15:** Nam 21:4+; Yo 3:36, 6:47, 20:31 ✧ **3:16:** Yo 10:28; Ro 5:8, 8:32; 1Yo 5:10+

na som. Ni ingo i ma isu beken a ikamke zin. ☆

¹⁸ Tana tomtom ta sombe iurla ki Anutu Lutuunu, inako Anutu ipamenderi ma iur kadoono pini na som. Tamen sombe tomtom sa iurla kini som, na ni kembei tomtom tau zin bibip titiiri sua kini ma imap kek mi izza men be ikam le kadoono. Paso, ni iurla ki Anutu Lutuunu tamenjana som. ☆

¹⁹ Sombe Anutu iur kadoono pizin tomtom, nako ka uunu ta kembei: Mat ta isu toono kek. Tamen tomtom mbulu kizin ta boozomen isaana lup. Tana lelen pa mat tana som, mi lelen pa zugut ilip. ☆

²⁰ Pa wal boozomen ta tikamam mbulu sananjana na, tiurur koi pa mat mi timbotmbot molo pa. Kokena mat iswe mbulu kizin. ☆

²¹ Mi zin tau titoto sua nonoona ka mbulu na, lelen be timar ma timbot la mat leleene. Paso, mat izzwe zin kembei Anutu ta ipombolmbol zin ma tikamam mbulu tana.” ☆

Yoan iswe kat Yesu uunu

²² Yesu zinan zin nanjan kini timbotmbot, mi kaimer to tizem Yerusalem, mi tila ma tiwwa pa lele pakaana ki Yudea. Timbotmbot tana, mi ni ikamam yok pizin tomtom.

²³ Mi Yoan tomini ikamam yok pizin tomtom isu kar Aenon ta igarau pa kar Salim na. Pa lele tana na ka yokjana. Mi tomtom boozo timokorkor lala kini be ikam yok pizin.

²⁴ Indeeje tana, Erot iur Yoan ilela ruumu sanaana zen. ☆

☆ **3:17:** Lu 19:10; Yo 12:47; 1Tim 1:15 ☆ **3:18:** Mk 16:16; Yo 5:24; Ngo 4:12; Ro 8:1 ☆ **3:19:** Yo 1:4+, 8:12 ☆ **3:20:** Ep 5:11+ ☆ **3:21:** 1Yo 1:7+ ☆ **3:24:** Mk 6:14+

25 Aigule ta na, nanḡan pakan ki Yoan zinan tomtom ta, tiparzorzooro pa weḡana ka tutu. †

26 To tila ki Yoan mi tiso pini ta kembei: “Mos katuunu o, re. Tomtom ta muḡu niomru kombotmbot Yordan pakaana mbaaga, mi nu pombol zin tomtom be tiurla kini, ta zin iwal timap ma tilala kini ma ikamam yok pizin a.” ☆

27 Mi Yoan ipekel kwon ma iso: “Ambai. Mbulu ta kembeia irao ipet sorok na som. Anutu ipombolmboli, ta ni ikamam a.” ☆

28 Motoyom inḡal. Muḡu ituyom kombotmbot, mi kelej sua ta aḡso piom ma aḡso: Nio Mesia som. Nio na, Anutu inḡo yo ma aḡmuḡu be aḡurpe zaala pini men.” ☆

29 To Yoan ikam sua tooroḡana ti ise ki ni ziru Yesu. Iso: “Sombe tomooto sa iwoolo, na moori tana iwe lene. Mi sombe ula kizin ipet na, tomooto toroono ta iurpe zaala pa ula kizin na, ni leleene ndabok. Paso, uraata kini ta iur ḡonoono ma ziru tiwoolo kek. Mi nio ta kembena, lelej ndabok kat. ☆

30 Yesu, ni zaana be izalla ma iwe biibi. Mi nio zoḡ, inabe izzu.”

Tomtom ta imbot saamba mi isu

31 Yoan, ni tomtom ki toono men. Paso ni ipet pa toono taḡḡi. Tana ni irao iso pa koron ki toono men. Mi ni ta imbot saamba mi isu na, ni ilip pa koron ta boozomen. ☆

† **3:25:** Zin Yuda len tutu boozo pa weḡana. Ka ḡar ta kembei: Zin sombe tito tutu tana, nako tiwe ḡeezeḡan pa Anutu mataana.

☆ **3:26:** Yo 1:29,35 ☆ **3:27:** 1Kor 3:5+; Yems 1:17 ☆ **3:28:** Yo 1:20,23 ☆ **3:29:** Mt 9:15 ☆ **3:31:** Yo 8:23; Ro 9:5; 1Kor 15:47

³² Koronj ta tomtom saamba kana tana ire kat pa mataana mi ilej pa taljaana, ta izzo pa. Tamen tomtom sa ikan la sua kini som. ✧

³³ Mi sombe tomtom sa ikan la sua kini, na iswe kembei ni iurla Anutu sua kini, ina sua nonoono. ✧

³⁴ Pa tomtom ta Anutu ingo i ma isu na, ni izzo Anutu kaljaana. Mi Anutu ikam Bubujana pini na, irre ki som. Imap ma ise kini. ✧

³⁵ Tamaana, ni leleene pa Lutuunu, mi iur koronj ta boozomen ma imap ila namaana kek. ✧

³⁶ Tana tomtom ta sombe iurla ki Lutuunu, na ni ikam mbotjana ki Anutu ta iseenge iseenge ma ila. Mi tomtom ta so izooro Lutuunu, nako ikam mbotjana tana som. Som kat. Anutu kete malmaljana ko imbotmbot se kini, mi iseenge iseenge ma ila. ✧

4

Yesu ziru Samaria nan ta tizzo sua

¹ Mazwaana tana na, zin tutu kan tilej sua ta kembei: Yesu ikamam tomtom boozomen ma tiwe nanjanj kini, mi ikamam yok pizin. Tana nanjanj kini tiwe boozo ma tilip pa Yoan kini kek.

² Sua tina nonoono. Tamen Yesu itunu ikamam yok pizin tomtom som. Nanjanj kini men ta tika-mam.

³ Yesu ilej kembei zin tutu kan tirre pa uraata kini, to izem lele pakaana ki Yudea, mi isombe imiili ma ila mini pa lele pakaana ki Galilea.

⁴ Mi lele pakaana ki Samaria imbot la zaala tabe ni ito ma ila pa i.

✧ **3:32:** Yo 1:10+, 3:11, 12:37+ ✧ **3:33:** Ro 3:4 ✧ **3:34:** Yesa 42:1; Lu 4:14; Ngo 10:38 ✧ **3:35:** Mt 11:27, 28:18; Ibr 2:8 ✧ **3:36:** Yo 5:24, 6:47; Ro 1:17; 1Yo 5:10+

⁵ Tana ni ipa ma ila mi ipet Samaria, to ilae kar Sikar. Kar tana igarau pa toono pakaana ta munḡu Yakop ikam pa lutuunu Yosep na. ✧

⁶ Mi yok touḡana ta munḡu Yakop ikel na, imbot lele ta tina. Yesu, ni imbel pai ma niini isaana. Tana keteene isu yok tana zilḡaana ma imbotmbot. Indeeḡe tana, zoḡ mataana ikam aigule palaku-utu.

⁷⁻⁸ Ni imbotmbot, mi nanḡaḡ kini tila pa kar be tiḡiimi kan kini. Molo som na, Samaria nan ta, ni imar be ise ka yok. Mi Yesu iso pini ma isombe: “Ou, kam koḡ yok risa imar aḡwin. Pa miri yo.”

⁹ Tabe moori tana iso pini ma isombe: “Wae, nu na Yuda, mi nio iḡi Samaria nan. Parei ta nu wi yo pa kom yok?” Ni iso sua tana paso, zin Yuda ziḡan Samaria tiparluplup zin som, mi tikanan mi tiwinin la mbata som. ✧

¹⁰ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nio iḡi aḡwi u pa koḡ yok. Mibe nu kilaala kat yo mi ute koronḡ ta Anutu isombe ikam pu, so nu wi yo, to aḡkam yok mata yaryaaraḡana pu. Yok tana irereere totomen.”

¹¹ To moori iso pini: “Biibi, nu lem kuuru sa som. Mi yok touḡana tiḡi na, yok imbot sula ta meleeba. Kenako kam yok mata yaryaaraḡana tana be parei?”

¹² Nu ute: Yok tiḡi, tumbundu Yakop ikel piam ta alok kek. Mi ni itunu ziḡan lutuunu bizin mi zin mbili kini tiwinin yok ta tiḡi. Mi nu tana so kam ma lip pini, ta sombe kam yok toro sa ma ipet?”

¹³ Tana Yesu ipekel kwoono ma iso: “Tomtom ta sombe iwin yok taiḡi, nako miri i mini.

14 Mi sombe iwin yok ta anso ankam pini, inako kaimer miri i mini som. Pa yok mata yaryaaranana tabe ankam pini i, ko iwe kembei yok bukbuknana mi ize pa leleene, mi ikami ma imbot mata yaryaara.” ☆

15 Moori ileŋ sua tana, to isombe: “Wai biibi, kena kam koŋ yok tana imar. Naso kaimer miri yo mini som. Pa ina anre na, irao be iuulu yo. Pa asinj toro ko imarmar lele tiŋgi mini.”

16 To Yesu iso pini: “La ma kam kusim, mi niomru kimiili ma kamar.”

17 Mi moori ipekel kwoono ma iso: “Nio kusin somŋoŋ.”

Tana Yesu iso pini ma iso: “Nu sombe kusim som, ina so kat.

18 Tamen nu woolo pa lamata kek. Mi to-mooto ta buri niomru kombotmbot na, ina kusim ŋonoono som. Tana sua ku ŋonoono men.”

19 Tabe moori iso pini: “O biibi, nio ankilaalu kek. Nu sa Merere kwoono na.” ☆

20 Lak, muŋgu niam Samaria tumbuyam bizin tiluplup zin mi tizuŋzuŋ sala abal tiŋga. Tamen niom Yuda kosombe iti bela tuzuŋzuŋ su Yerusalem men. Kena lele iŋgoi tabe tuzuŋzuŋ su pa i?” ☆

21 To Yesu iso pini. Iso: “Moori, urla sua tio ti. Molo som to tomtom ko matan ila mini pa abal tiŋga, som kar Yerusalem, be timbot pa mi tikam suŋnana pa Tamanda Anutu na som.” ☆

☆ **4:14:** Yesa 44:3; Yo 6:35, 7:37+; Tur 21:6, 22:17 ☆ **4:19:** Lu 7:16; Yo 6:14 ☆ **4:20:** Lo 12:5+; Mbo 122:1+ ☆ **4:21:** Zep 2:11; Mal 1:11; 1Tim 2:8

²² Niom Samaria koyom kuute kat Merere ta kuzunzun pini i som. Mi niam Yuda, to amute Merere ta amzunzun pini i. Paso, ulaanja ki Anutu na iyooto piam Yuda. ✧

²³ Lej. Mazwaana sa kola imar. Mi ingi ka nol igarau kek. To Bubunana ko ikam peeze pizin tomtom ma sunjana kizin ito sua nonono, mi tisun kat pa Tamanda Anutu raama lelen. Pa Tamanda Anutu ni irru zin wal ta tizunzun ta kembei. ✧

²⁴ Anutu, ni Bubunana. Tana wal ta tisombe tisun pini na, bela Anutu Bubunana ikam peeze pizin ma sunjana kizin ito sua nonono, mi tisun raama lelen, to Anutu lelene ambai pa sunjana kizin.”

²⁵ Yesu iso sua tana makin to, moori iso: “Nio anute: Mesia, ni kola imar. Mi isombe imar, nako ipeeze koron ta boozomen ma imbot mat piam.” (Sua ‘Mesia’ ti na, ka uunu ta kembei: ‘Krisi’.)

²⁶ To Yesu iso pini ma iso: “Tomtom tina, ina nio tau.” ✧

²⁷ Ni izzo pini, mi nangan kini timar tipet. Mi tire la pa Yesu ziru moori tana tizzo sua, to tikam ngar boozo pa. Tamen kizin tasa iwi i pa sua sa som.

²⁸ To moori tana izem yok putuunu kini ma imbotmbot, mi imili ma ila kar. Mi iso pizin wal ma iso:

²⁹ “Ai, kamar ma tala tere tomtom ta imbot tinja. Pa ni iswe kat mbulu tio boozomen ta ankamam ta munju mi imar. Ko ni Mesia som?”

³⁰ To wal tana tizem kar, mi tila be tire Yesu.

✧ **4:22:** Lu 24:47; Ro 3:1+, 9:4+ ✧ **4:23:** Yo 1:17; Pil 3:3 ✧ **4:26:** Mt 26:63+; Yo 9:35+

31 Indeeŋe moori tana izem Yesu ma ila na, zin nanŋaŋ kini tiso pa Yesu ma tiso: “Mos katuunu, kan kom koron sa lak!”

32 Tamen ni iso pizin ma iso: “Nio koŋ kini imbotmbot i. Mi tamen niom kuute som.”

33 Tana zin tiparso pizin ma tiso: “Asiŋ ikam ka kini ma ikan?”

34 Mi Yesu iso pizin. Iso: “Keleŋ. Kini tio, ina ta kembei: Bela aŋto kat Ni ta iŋgo yo ma aŋmar i leleene, mi aŋposop uraata kini ma imap kat. Ina ta ipombolmbol yo kembei ta kini. ☆

35 Niom kozzo ta kembei: ‘Puulu paŋ tomen, to kini imetmet.’ Tamen nio aŋso piom: Ina ila mete. Motoyom se mi kitiiri. Kini boozo imetmet kek. ☆

36 Tana tomtom ta iŋgangaama kini na, inamnaama som. Ikamam uraata kini, mi biibi kini ikamam le kadoono. Tana tomtom ta iwaswaaza kini, mi tomtom ki kini ŋgaamaŋana na, ziru ko lelen ambai. Pa uraata kizin ta iŋgi iur ŋonoono i. Mi ŋonoono tana ko imbotmbot ma alok. ☆

37 Tana sua ta gorgori iwedet pa kwondo ta iŋgi iur ŋonoono i. Sua ta kembei: ‘Tomtom ta, ni iwaswaaza kini. Mi toro, ni le uraata be iŋgaama.’

38 Nio aŋur yom kek be kala mi kaŋgaama kini pa mokleene ta niom ituyom kakam uraata pa som. Tana kini ŋonoono tabe kakam i, ina wal pakan uze kizin tieene.”

39 Zin Samaria kan boozo ki kar tana tileŋ sua ki moori tana, to tiurla ki Yesu. Pa moori tana ipombol sua kini ma isombe: “Ni iswe kat mbulu tio boozomen ta aŋkamam ta muŋgu mi imar indeeŋe koozi.”

☆ **4:34:** Yo 6:38, 17:4 ☆ **4:35:** Mt 9:37; Lu 10:2 ☆ **4:36:** 1Kor 3:6+

⁴⁰ Tana zin Samaria kan timar ki Yesu, mi tiruuti be ziŋan timbot. To imbot kizin pa mbeŋ ru.

⁴¹ Mi wal boozomen ta tigaaba zin wal mataana kan mi tiurla kini. Pa tileŋ sua ila ni itunu kwoono tau. ☆

⁴² Mi tiso pa moori tana ta kembei: “Munġu niam amleŋ sua ku men, mi amurla ki tomtom taingġi. Mi koozi na, amleŋ kat sua ila ni itunu kwoono. Tana amute: Iti tomtom toono kanda na, ulaaŋa kiti ta ti.” ☆

Yesu iurpe menderġana ta lutuunu ma niini ambai

⁴³ Tana Yesu imbot kar tana pa mbeŋ ru, to imanġa mini mi ila pa Galilea.

⁴⁴ Mi munġu ni iso ta kembei: “Anutu kwoono sa, sombe ikam uraata isu itunu lele kini, nako tomtom matan pasomi.”

⁴⁵ Beso ila ipet Galilea na, zin Galilea kan lelen ambai pini mi tikami. Paso, ziŋan Yesu timbot Yerusalem pa lupġana biibi ki Pasoba, mi tire uraata boozomen ta ni ikam su tana.

⁴⁶ To Yesu imiili ma ila mini pa kar Kana ki Galilea. Kar tana, ta munġu ni ila pa mi itooro yok ma iwe baen. Mi menderġana ta ki king, ni imbotmbot. Ni lutuunu ta mete biibi ikami ma ikenne ta kar Kapenaum a. ☆

⁴⁷ Tana menderġana tina ileŋ Yesu uruunu kembei izem Yudea ma imar pa Galilea kek, to iloondo ma ila kini, mi itaŋroro i be isula kar kini, mi iurpe lutuunu ma niini ambai. Pa mete ikam kati mabe imeete.

☆ **4:41:** Nġo 8:5+ ☆ **4:42:** Lu 2:11; 1Yo 4:14 ☆ **4:46:** Yo 2:1+

48 Mi Yesu iso pini ta kembei: “Waii, niom sombe kere mos mburannan mi uraata bibip som, nako kuurla som.” ☆

49 Mi menderɲana tana iso pini. Iso: “Biibi, loŋa mi su. Kokena lutuŋ imeete.”

50 To Yesu iso pini ma isombe: “La! Lutum ko imbot.” Tana menderɲana tina iurla Yesu kalɲaana mi ila.

51 Ni iwwa ma ila pa zaala, mi indeeɲe zin mbesooŋo kini timar. To tiso pini: “Lutum niini ambai kek.”

52 Tana iwi zin ma iso: “Zoŋ mataana ikam piizi mi mataana ikam pak?” Zin tiso: “Neeri, zoŋ mataana imolo aigule palakuutu, to kuliini iluumu, mi mataana pit se.”

53 To pikin tamaana mataana iŋgal. Indeeɲe kat mazwaana ta tina na, Yesu iso pini ma isombe: “La. Lutum ko niini ambai.” Tabe ni ziŋan wal kini timap ma tiurla ki Yesu.

54 Tana indeeɲe Yesu izem lele pakaana ki Yudea mi imiili ma ila pa Galilea na, itooro mos toro tana ma iwe ru pa.

5

Yesu iurpe tomtom kaamaɲana ta isu yok tatiliuɲana Betesda

¹ Kaimer mana lupɲana biibi toro kizin Yuda ipet. Tana Yesu isala pa Yerusalem.

² Ni ipa ma ila ipet yok tatiliuɲana ta imbot Yerusalem na. Yok tana imbot igarau pa siiri kwoono kizin sipsip. Mi tipaata zaana la Iburu

☆ 4:48: Mt 16:1+; Yo 2:18; 1Kor 1:22

kalŋan be Betesda. * Ina, beeze lamata timbot se kezeene.

³ Gorgori wal metenŋan boozomen timbotmbot lela beeze tana lelen. Pakan matan pisŋan, pakan melekŋan, mi pakan kaamaŋan. Timbotmbot tana mi tizza. [Beso yok ka belut ise, tona loloŋa men mi tila tilu zin sula.]

⁴ Paso, lwoono tataŋa Anutu aŋela kini isula, mi ikam ma ka belut ise. To tomtom ta sombe ilu i sula muŋgu, inako mete kini sa tina iko pini ma niini ambai.]

⁵ Tomtom kaamaŋana ta, ni imbot yok tana kezeene. Ni imbotmbot ta kembei ma irao ndaama tomoota lamoro mata mi tel (38) kek.

⁶ Yesu ila ipet mi ire i ikenne ma imbotmbot. Mi ileŋ kembei ni ikaama ta alok kek mi imar, to iso pini: “Parei? Nu lelem sombe nim ambai?”

⁷ Tomtom kaamaŋana tana ipekel kwoono ma isombe: “Biibi, nio leŋ tomtom sa tabe iur yo sula yok ta belutŋana i som. Mi sombe ituŋ aŋtoombo be aŋsula, na aŋrao som. Pa tomtom pakan tikonzaala yo ma tisula kek.”

⁸ Tana Yesu iso pini ta kembei: “Maŋga, lek mi ku, mi pa ma la.” ✧

⁹ To loŋa men mi imaŋga ma ilek mi kini, mi ikam ma iwwa. Tamen aigule tana, ina aigule potomŋana kizin Yuda be keten su.

¹⁰ Tana zin bibip kizin Yuda tire tomtom tana, to tiyaambi. Tiso: “Ai, iŋgi aigule potomŋana kiti tabe ketende su pa i. Nu irao kam mi ku tana mi baada na som. Pa tutu iŋgalsek pa.”

* 5:2: Yok tana, tipaata zaana toro be Betsata. ✧ 5:8: Mt 9:6

11 Tamen ni ipekel kwon ma iso: “Mi tomtom ta iurpe yo na, ni iso pio be ankam mi tio mi anpa.”

12 Tabe tiwi i: “Asiŋ iso pu ta kembena?”

13 Tamen ni ikankaana pa Yesu. Pa Yesu ibeleu ma itop la iwal biibi lelen kek.

14 Kaimer to Yesu indeeŋe tomtom tana isu Urum Merere kwoono mi iso pini: “Re. Ingi nim ambai kek. Kozo zem mbulu ku sananŋana. Kokena patanana biibi kat indeeŋu.” ✧

15 Tona tomtom tana ila mi iso pizin bibip kizin Yuda ta kembei: “Tomtom ta iurpe yo ma niŋ ambai na, Yesu tau.”

16 Yesu, ni ikamam mbulu ta kembei pa aigule potomŋana, tabe zin bibip kizin Yuda tirru zaala pini be tiseeze mataana.

17 Tamen Yesu iso pizin: “Ta munŋu mi imar na, Tamaŋ ikamam uraata totomen. Tana nio ta kembena. Ankamam uraata men.” ✧

18 Uunu tina tabe ipas keten ma tisombe tipuni ma imeete. Pa tisombe ni imololo aigule potomŋana ka tutu. Mi ingi ikam mbulu toro ma isala ki. Pa isombe Anutu na, ni Tamaana. Tana zin tire i kembei ni ipakur itunu ma raraate kembei ta Anutu. ✧

Tamaana iur Lutuunu pa uraata kini

19 Tana Yesu ipekel kwon ma iso: “Nonoono kat. Nio anso piom ta kembei: Lutuunu, ni irao be ikam sorok uraata sa pa itunu ngar kini na som. Som kat. Pa ni irre la ki Tamaana men tau. Koron ta

✧ 5:14: Mt 12:43+; Yo 8:11; 2Pe 2:20+ ✧ 5:17: Yo 9:4, 14:10

✧ 5:18: Yo 10:30,33, 19:7

so ni ire Tamaana ikamam, to ni ikamam. Pa koron boozomen ta Tamaana ikamam na, Lutuunu ikamam tomini. ✧

²⁰ Pa Tamaana, ni leleene ilip pa Lutuunu, tanata izzo i pa uraata boozomen ta ikamam na. Mi ko iso i pa uraata bibip pakan ta ilip pa uraata boozomen taingi. To niom ko kumurur pa. ✧

²¹ Tamaana, ni ipeyei zin tomtom meetejan ma timanga matan yaryaara mini. Mi ina raraate pa Lutuunu. Zin wal ta so ni leleene iur pizin na, ni ipayaryaara zin mi ikamam mbotjana ta ki Anutu i pizin. ✧

²² Mi uraata ki tiirijana tomini, Tamaana ikamam som. Ni iur uraata tana ma imap lup ila Lutuunu namaana kek. ✧

²³ Naso tomtom ta boozomen tipakur Lutuunu raraate kembei ta tipakur Tamaana. Mi sombe tomtom sa ipakur Anutu Lutuunu som, ina ni ipakur Tamaana ta ingo i ma isu i som tomini. ✧

²⁴ “Nio anso kat piom ta kembei: “Tomtom ta so ilen la kaljon mi leleene iurla ki Ni ta ingo yo ma anmar i, na ni ikam mbotjana ki Anutu kek. Mi ni le uunu sa tabe ikam kadoono pa i mini na som. Tana ni izem zaala ki meetejan, mi imbot la zaala ki mbotjana mata yaryaaranana kek. ✧

²⁵ Nonoono kat. Nio anso piom ta kembei: Mazwaana sa kola imar. Mi ingi ka nol igarau kek. To zin wal ta timbot la zaala ki meetejan na, ko tilen Anutu Lutuunu kaljaana. Mi wal

✧ **5:19:** Yo 8:28+, 14:10 ✧ **5:20:** Yo 3:35; 2Pe 1:17 ✧ **5:21:** Yo 11:25; Ro 4:17; 1Kor 15:45; Ep 2:5 ✧ **5:22:** Mt 25:31; Ngo 10:42, 17:31 ✧ **5:23:** Lu 10:16; Pil 2:10+; 1Yo 2:23 ✧ **5:24:** Yo 3:16, 6:40, 8:51; 1Yo 5:13

boozomen ta so tilen la kalɲaana mi tito i, inako tikam mbotɲana ki Anutu ta iseenje iseenje ma ila.
 ☆

26 Pa Tamaana, mbotɲana kini uunu na ni itunu tau. Mi ni iur mburaana tana ila ki Lutuunu kek be ikam ta kembena tomini. ☆

27 Mi Tamaana iur Lutuunu be itiiri zin tomtom mi iur kadoono pizin. Paso, ni Tomtom Lutuunu.

28 “Kozo kumurur pa sua tio taiŋgi pepe. Nol tabe zin meetenɲan ta boozomen tilen Anutu Lutuunu kalɲaana, mi tizem naala lene ma tise mat i, ina kola imar. ☆

29 To wal ta muŋgu tikamam mbulu ambaiɲana, nako timaŋga mini mi timbot matan yaryaara ma alok. Mi zin tau tikiskis mbulu sananɲana, inako timaŋga mini be tikam kadoono pa mbulu kizin tana. ☆

30 Nio aŋrao be aŋkam koron sa pa itun lelen na som. Pa sua ta aŋlenlen la Anutu kwoono, ta ikamam peeze pio i. Tana sombe aŋtiiri zin tomtom pa mbulu kizin, inako aŋkam ma indeeɲe men. Paso, nio aŋtoto itun lelen som. Nio aŋtoto Ni ta inɲo yo ma aŋmar i leleene.” ☆

Koron pakan ta tipombol sua ki Yesu mi tiswe kembei ni Anutu Lutuunu

31 Yesu iso mini ma iso: “Sombe nio itun tamen aŋso kon sua, mi len pombolɲana toro sa som, na niom ko kuurla sua tio som.

☆ 5:25: Ga 2:20; Ep 2:1,5; Kol 2:13 ☆ 5:26: Yo 1:4 ☆ 5:28: 1Kor 15:52; 1Tes 4:16 ☆ 5:29: Mt 25:46; Nɲgo 24:15; Ro 2:7+; Tur 20:12 ☆ 5:30: Yo 8:16; Tur 19:11

32 Tamen tomtom toro imbotmbot mi ipombolmbol sua tio. Mi nio aṅute ni izzo sua ṅonoono men. Ina nio Tamaṅ. ✧

33 “Mi indeeṅe ta niom koṅgo wal pakan ma tila ki Yoan be tiwi i pio na, ni tomimi ipombol sua ṅonoono, mi iso pizin tomtom be tiurla tio. ✧

34 Nonoono, nio ituṅ na aṅpase pa tomtom sa be ipombol sua tio na som. Inṅi aṅpei ṅgar tiom pa men, bekena Anutu ikamke yom ma kombot ambai.

35 Yoan, ni kembei kai ta iyaryaara pizin tomtom mi iurur mat pizin. Mi mazwaana rimen ṅonoono ta ni imbotmbot raama yom na, niom menmeen yom pa mat kini tana.

36 “Tamen koronṅ biibi ta ipombolmbol sua tio mi ilip pa sua ki Yoan, ina uraata tio. Pa uraata boozomen ta Tamaṅ iur mar nomonṅ mi aṅkamam i, ina iswe kat ta kembei: Tamaṅ Anutu ta inṅo yo ma aṅmar i. ✧

37 “Mi Tamaṅ Anutu ta inṅo yo ma aṅsu toono na, ni tomimi ipombol sua tio. Tamen niom kelenṅ kalṅaana som, mi kere runṅuunu pasa zen.

38 Mi sua kini imbot la leleyom som. Paso, ni ta Anutu inṅo i ma isu toono i na, niom kuurla kini som.

39 Niom kawatwaata Anutu sua kini, mi kakam kinkiini be kuute ka uunu paso, kendemeere kembei sua tana ko iwe zaala piom be kakam mbotṅana mata yaryaaraṅana. Mi sua kini tina, ina ipombol sua tio tau. ✧

✧ 5:32: Mt 3:17; Yo 8:18 ✧ 5:33: Yo 1:29,35 ✧ 5:36: Yo 10:25, 14:11 ✧ 5:39: Lu 24:44; Nṅo 13:27; Ro 1:2, 2:17+

⁴⁰ Tamen niom leleyom be kamar tio mi kakam mbotɔna mata yaryaaraɔna som.

⁴¹ “Nio ti aɔkamam be tomtom tiwit uruɔ pa na som. ✧

⁴² Mi niom na, aɔkilaala yom kek. Niom kuur leleyom pa Anutu risa som.

⁴³ Pa iɔgi aɔkam Tamaɔ ruɔguunu ta aɔmar i. Tamen niom leleyom be kakam yo mi kakan la sua tio na som. Mi sombe tomtom sa ito itunu ɔgar kini mi imar, na niom loɔa men mi kakami mi kakan la sua kini.

⁴⁴ Mi sombe tomtom tiwit uruyom, to leleyom ndabok. Tamen pakuruɔna ɔnoono ta imar pa Anutu itutamen na, niom kakam kinkiini pa som. Tana ko kuurla be parei? ✧

⁴⁵ “Kokena niom koso nio ko aɔgal motoyom isu Tamaɔ kereene uunu. Na som. Pa ni tabe iɔgal motoyom i, na Mose tau. Ni ta kapase pini ma koso tutu kini ko ikam yom ma kombot ambai. ✧

⁴⁶ Kozobe kuurla sua kini, so kuurla tio tomini. Pa sua ta ni ibeede na, iso ise tio tau. ✧

⁴⁷ Mi iɔgi niom kuurla sua kini som. Tana ko kuurla tio be parei? Som.” ✧

6

Yesu iputu tomtom munɔaana lamata (5,000)
(Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Lu 9:10-17)

¹ Kaimer mana Yesu imaɔga to ila pa tai Galilea pakaana mbaaga. (Yok tina, zaana toro Tiberias.)

✧ **5:41:** Ga 1:10; 1Tes 2:6 ✧ **5:44:** Mt 23:5+; Yo 12:43; Ro 2:29

✧ **5:45:** Yo 9:28; Ro 2:17 ✧ **5:46:** Un 3:15, 22:18, 49:10; Kam

12:21; Lo 18:15+ ✧ **5:47:** Lu 16:31

² Mi wal biibi kat ta tito i ma ziŋan tila. Paso, tire kat mos bibip ta ni ikamam pizin metenjan na.

³ Yesu ziŋan nanganj kini tisala lele mbukuunu ta, to mbulen isu ma timbotmbot.

⁴ Indeenje tana, Pasoba, lupnana biibi kizin Yuda tau matan iŋgal mazwaana ta Anutu ikamke tum-bun bizin su Aikuptu na, ka nol igarau kek. *

⁵ Yesu mbuleene isu ma imbotmbot, mi mataana ila na, ire iwal biibi tana tikeete ma timar kini. Tabe iwi lae pa Pilip ma iso: “Iti ko takam kini swoi be takam pizin iwal biibi taiŋgi?”

⁶ Sua taiŋgi, ni iso bekena itoombo urlanana ki Pilip. Mi mbulu tabe ikam i, na leleene iur pa kek.

⁷ Mi Pilip ipekel kwoono ma iso: “Wae, wal ti sorok? Iti lende pat biibi iŋgoi be tiŋgiimi kan kini pa? Sombe tiŋgiimi kan kini risa be tikoto keten pa, na pat denari tomtom laamuru irao som tomini.”

⁸ To nanganj kini toro, zaana Andreas, ni Simon Petrus toono na, iso lae pa Yesu ma iso:✧

⁹ “Mi nanganj ta ti, ni ikam ka narabu mbutkaalanana lamata, mi ye munmun ru. Tamen kini ri ta kembei ko irao pizin iwal biibi ti?”

¹⁰⁻¹¹ Tona Yesu iso pizin nanganj kini ma iso: “Kala koso pizin iwal ma mbulen isu.” Lele ta timbot pa na, mbutmbuutanana. Iwal biibi tana mbulen su makinj to, Yesu ikam narabu tana mi isunj pa, mi irai pizin. To ikam mbulu raraate men pa ye tomini. Mi tomtom ta boozomen tikan ma

* **6:4:** Pasoba iwedet pa ndaama ta boozomen. Yoan ibeede sua pa Pasoba tel. Sua pakaana ta iwe ru pa na, iso pa Pasoba mataana kana. Mi iŋgi Pasoba ta iwe ru pa. ✧ **6:8:** Yo 1:40+

isoonjo zin. Iwal biibi tana, tinin zin tomooto kizin men ma tirao kembei munjaana lamata (5,000). Mi moori ma pikin na, ninjan som.

¹²⁻¹³ Zin ta boozomen tikan ma irao zin, to Yesu iso pizin nanjan kini ma iso: “Kala koyogeege kini kalwonkalwon ta tizem ma imbotmbot a. Kokena tapasaana kini.” Tana tila ma tiyogeege kini kalwon kalwon tana, mi tizeebe sula kiri laamuru mi ru ma bokbok.

¹⁴⁻¹⁵ Iwal biibi tana tire mos tina to, timanja ma tiso: “Nonoono kat. Anutu kwoono zaanaana ta tizzo pini be isu toono na, tomtom ta ti!” Tabe timanja ma tisombe tipamenderi pataana ma iwe king pizin. Mi Yesu ikam la pa ngar kizin kek. Tana izem zin mini, mi isala pa lele abalabalana be itutamen imbot.✠

Yesu ipa se tai

(Mt 14:22-33; Mk 6:45-52)

¹⁶ Zin nanjan ki Yesu timbotmbot ma rou, to tisula pa peende.

¹⁷ Tinamnaama Yesu ma som, to tilu zin se woongo be timiili ma tila pa kar Kapenaum ta imbot tai pakaana mbaaga. Indeeje tana, lele guruj kek.

¹⁸ Tipeeze ma tila mi molo som na, miiri ipol ma mburaana, mi ipei duubu.

¹⁹ Mburan papiriizi pa puze ma tila tipeete tai lukutuunu, to matan imiili na, tire Yesu iwwa se tai, mi ipanuru zin ma imar. Tabe timoto.

²⁰ Mi Yesu iso pizin. Iso: “Kamaane. Komoto pepe. Ingi nio tau.”

✠ **6:14-15:** Lo 18:15,18; Mk 6:46

²¹ Tona lelen ambai, mi tikami ma ise kizin, mi zijan tila. Mi molo som na, sor lela lele tabe tila pa i.

Zin iwal tiru Yesu

²²⁻²³ Zin iwal biibi tana tizza sorok Yesu ma ila aigule toro. To tikam ngar boozo pini. Pa tire woongo tamen nonoona ta neeri nanjan kini tikam ma tila na. Mi tamen Yesu, ni zijan som. Timbotm-bot, mi tire woongo pakan ki kar Tiberias tilela lele ta Merere isun pa kini mi iputu zin tomtom isu pa na.

²⁴ Tana iwal biibi tina tiru Yesu bizin ma som, to tilulu zin se woongo tina, mi tila pa Kapenaum be tiru i.

Yesu, ni kini mata yaryaaranana

²⁵ Wal tana tila mi tindeene Yesu su tai pakaana mbaaga, to tiwi i. Tiso: “Mos katuunu, nu pa parei, ta mar lele ti?”

²⁶ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Nio anso kat piom. Mos bibip ta kere na, niom kikilaala kan un ta kuru yo ma kamar i na som. Ingi kototo yo pa koyom kini men. Pa kakan ma isoonjo yom tau.

²⁷ Kelenj. Kini ta lonja izanzaana na, kupun mburoyom pa pepe. Kakam kinkiini pa kini mata yaryaaranana tabe ikis yom ma alok i. Kini tina, Tomtom Lutuunu ta ko ikam piom. Pa mos bibip ta Tamaana Anutu ipombolmboli ma ikamam, ta iwe kin pini kembei ni zaana pa uraata ta kem-bena.”✧

²⁸ Tabe zin tiwi i ma tiso: “Kenako Anutu leleene be amkam so uraata i?”

✧ **6:27:** Yesa 55:2; Mt 4:4; Yo 6:48+

29 Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Uraata ta Anutu leleene pa be kakam, ina ta kembei. Kuurla ki tomtom tau Ni inngo i ma imar i.”✧

30-31 Tana zin timanga mi tiwi i. Tiso: “Kena tooro mos sa ma amre kat. Naso amurla ku. Re. Mungu tumbuyam bizin tikanan kini manna su lele bilimjana. Pa sua ki Anutu iso ta kembei: Ni ikam kini saamba kana pizin ma tikan.✧
Mi nu na, ko kam so?”✧

32 Yesu ipekel kwon ma iso: “Nio anso kat piom. Niom koso Mose ikam kini saamba kana pa tumbuyom bizin ma tikan. Na som. Pa kini nonono ta ki saamba i, ta ingi Tamañ Anutu ikam piom i.

33 Kini tana na, ni ta izem saamba mi isu be ikam mbotjana ki Anutu pizin tomtom toono kan.”✧

34 To zin tiso pini: “Wai biibi, kena kam kini tana imar be amkanan mi imbotmbot ta kembei.”

35 Mi Yesu iso pizin: “Nio ituñ ta kini mata yaraarajana. Tomtom ta sombe imar tio, inako peteli mini som. Mi sombe tomtom sa iurla tio, inako miri i mini som.✧

36 Mi kembei ta anso ma ila na. Niom kere kat mburon kek, mi tamen kuurla tio som.

37 Mi zin tau Tamañ Anutu iur zin be tiwe leñ i, na zin ta boozomen kola timar tio. Mi tomtom ta sombe imar tio mi iwe leñ kek, na nio ko irao anziiri i mini na som. Som kat.✧

38 “Pa nio anbot saamba mi anso toono be ankam koron sa irao ituñ leleñ na som. Nio anso be anjo Ni ta inngo yo ma anso i leleene.

✧ 6:29: 1Yo 3:23 ✧ 6:30-31: Kam 16:4,15; Mbo 78:24, 105:40

✧ 6:30-31: Mt 12:38, 16:1 ✧ 6:33: Yo 3:13,31; 1Yo 5:11 ✧ 6:35:

Yesa 55:2; Yo 6:48 ✧ 6:37: Mt 11:28; Yo 10:28+

39 Mi ni leleene ta kembei: Zin wal tau ni iur zin be tiwe leŋ na, irao aŋzem tasa ma ila lene na som. Som kat. Ni leleene be mbeŋ kaimer to aŋpei zin ta boozomen ma timap timaŋga matan yaryaara mini.✧

40 Pa wal boozomen ta so tikilaala Lutuunu mi tiurla kini, na Tamaŋ Anutu leleene be tikam mbotŋana kini, mibe aŋpei zin ma timaŋga matan yaryaara pa mbeŋ kaimer.”✧

41 Zin Yuda tileŋ sua tana na, tikam ŋunuŋunuŋ pini. Pa ni iso ta kembei: Kini ta imbot saamba ma isu toono, ina ni itunu.

42 Mi tikam sua boozo pini ma tiso: “Ywee, iŋga sa Yesu ta Yosep ma Maria lutun na. Iti takankaana pini? Ni iso imbot saamba mi isu be parei?”✧

43 Tabe Yesu ipekel kwon ma iso: “Niom karkam ŋunuŋunuŋ, mi kakamam sua boozo paso?

44 Tomtom sa ko itunu leleene mi imar tio sorok na som. Bela Tamaŋ ta iŋgo yo ma aŋsu i, ikam uraata pa leleene mi iyaaru i, to imar tio. Mi tomtom ta kembena na, nio kola aŋpei i ma burup ma imaŋga mini pa mbeŋ kaimer.✧

45 “Muŋgu Anutu kwoono bizin tibeede sua ta kembei:

Anutu ko ipaute tomtom ta boozomen.✧

Mi wal ta boozomen ta so tileŋleŋ la Tamaŋ sua kini mi tikamam ŋgar la kini, inako timar tio.

✧ **6:39:** Yo 10:28+; Ro 8:29+, 8:38+; Pil 1:6; 1Pe 1:5 ✧ **6:40:** Yo 3:16, 11:25+ ✧ **6:42:** Mt 13:54+; Yo 7:27+ ✧ **6:44:** Yer 31:3; Yo 12:32; Ngo 13:48; 1Kor 2:14 ✧ **6:45:** Yesa 54:13; Yer 31:34; Ibr 8:10; 1Yo 2:27

46 Tomtom sa ire kat Tamaŋ pasa zen. Mi ni ta ziru Anutu timbotmbot mi imar i, to ire kati.✠

47 “Nio aŋso kat piom: Tomtom ta sombe iurla tio, na ni ikam mbotŋana ta ki Anutu i kek.✠

48 Pa nio ituŋ ta kini mata yaryaaraŋana.

49 Tumbuyom bizin ta muŋgu tikanan kini manna isu lele bilimŋana na, timetmeete lup kek.

50 Tamen tomtom ta sombe ikan kini tau imbota saamba mi isu i, inako imeete ma ila ne som.

51 Mi kini tana, ina nio ituŋ tau. Ina nio mozoŋ ŋonoono. Pa nio ko aŋzem ituŋ ma aŋmeete pizin tomtom toono kan, bekena tikam mbotŋana ta ki Anutu i. Tana tomtom sa isombe ikan kini tana, inako imbota ma alok.”✠

52 Yesu iso sua tana, to zin Yuda timaŋga mi tiparzorzooro raama keten malmal. Tiso: “Wai, to tiŋga iso ikam be iti takan kanda mazaana? Mana ko parei?”

53 Tana Yesu iso pizin: “Nio aŋso kat piom. Sombe kakan Tomtom Lutuunu mazaana som, mi kiwin siŋiini som, nako irao kakam mbotŋana ta ki Anutu i na som.✠

54 Mi sombe tomtom sa ikanan mozoŋ mi iwinin siŋiŋ, na ni ikam mbotŋana ta ki Anutu i kek. Mi indeeŋe mbeŋ kaimer, to nio ko aŋpei i ma burup ma imaŋga mini.

55 Paso, nio mozoŋ, ina iwe kini ŋonoono. Mi siŋiŋ, ina iwe yok ŋonoono.

56 Tomtom ta sombe ikanan mozoŋ mi iwinin siŋiŋ, na niamru amparlup yam ma amwe tamen, mi ambotmbot ta kembei.

✠ 6:46: Kam 33:20; Yo 1:18 ✠ 6:47: Yo 3:36; 1Yo 5:13 ✠ 6:51: Ibr 10:5,10 ✠ 6:53: Mt 26:26+

57 “Tamanj ta ingo yo ma anjsu toono i, ta mbotņana mata yaryaaraņana katuunu. Mi ni ta ipombolmbol yo mi anjkamam mburoņ lala kini. Mi ina raraate men pa tomtom ta ikamam mburaana marmar tio. Nio ko anjkam mbotņana ta ki Anutu i pini.

58 Kini ta anjzo pa i, imbot saamba mi isu. Mi ipa ndel pa kini manna ta munġu tumbuyom bizin tikanan. Pa tikanan, mi tamen kaimer timetmeete ma tila len lup. Mi tomtom ta sombe ikan kini taiņgi, inako imbot mata yaryaara ma alok.”

59 Sua tana, Yesu ikam lela lupņana muriini ta Kapenaum a.

Sua mata yaryaaraņana

60-61 Wal boozomen ta titoto Yesu na, tilenj sua kini tana to, tikam nņunņunņunņ pa ma tiso: “A, sua ti, ipata mete. Asiņ irao ikan la?” Mi Yesu, ni ikam la pa nġar kizin kek. Tana iso pizin ma iso: “Parei, sua taiņgi ipasaana leleyom mabe kezem yo i?”

62 Ambai. Mi talala ma sombe kere Tomtom Lutuunu imiili ma isala mini pa lele tau munġu ni imbotmbot pa na, inako koso parei?✧

63 Bubunņana tamen ta ipayaryaara zin tomtom mi ikamam mbotņana ta ki Anutu i pizin. Mi tomtom toono kan mburan na iuulu risa som. Sua ta anjzo piom i, ta ko iwe zaala piom be kakam Bubunņana mi mbotņana ta ki Anutu i.✧

64 Tamen niom pakan na, kuurla som.” Yesu iso sua tana paso, indeeņe ta ni imanġa pa uraata kini mi imar na, ni ikilaala zin wal ta tiurla kini som.

✧ **6:62:** Mk 16:19; Nġo 1:9+; Ep 4:8 ✧ **6:63:** 2Kor 3:6; 1Pe 1:23

Mi tomtom tabe iswe i ila ki ka koi bizin na, ni tomini, Yesu ikilaali.

⁶⁵ Mi Yesu iseenge sua kini ma isombe: “Uunu tina ta anso piom ma ansome: Tomtom sa ko irao itunu lelene mi imar tio sorok na som. Bela Tamaŋ Anutu ikam uraata pa lelene, to imar.”[✠]

⁶⁶ Yesu iso sua tana, to wal boozo ta muŋgu titoto i na, tizemi mi tila len. Kaimer ziŋan tiwwa mini som.

⁶⁷ Tana Yesu iwi nangaŋ kini laamuru mi ru ta kembei: “Parei? Niom tomini leleyom be kala leyom?”

⁶⁸ Simon Petrus ipekel kalŋaana ma iso: “Biibi, amla ko amla ki asiŋ toro? Pa sua ku ta izzo yam pa zaala tabe amkam mbotŋana ki Anutu ta iseenge iseenge ma ila.”[✠]

⁶⁹ Niam amkilaalu kek, mi amurla ku ta kembei: Nu tomtom potomŋana ki Anutu.”[✠]

⁷⁰ Tabe Yesu ipekel kwoono ma iso: “Niom laamuru mi ru taingŋi, nio ituŋ ta anpeikat yom. Tamen tomtom tiom ta, ni iwe Tomtom Sanaana lene kek.”

⁷¹ Sua taingŋi, ni iso se ki Yudas ta Simon Iskariot lutuunu na. Nonoono, ni nangaŋ ki Yesu. Tamen kaimer ila ma iswe i ila ki ka koi bizin.”[✠]

7

Yesu tiziini bizin tiurla kini som

¹ Uraata tana imap, to Yesu iwwa pa lele pakaana ki Galilea men. Pa ni iute zin bibip kizin Yuda tirru zaala be tipuni ma imeete. Tana lelene be imbot pa Yudea mini som.

✠ **6:65:** Yo 6:44 ✠ **6:68:** Yo 6:63 ✠ **6:69:** Mt 16:16; Yo 18:2+

✠ **6:71:** Mt 26:14+

² Mi lupņana biibi toro kizin Yuda ka nol igarau. Lupņana tana, tikam be matan ingal mazwaana ta tumbun bizin tiwwa pa lele bilimņana mi timbotmbot la beeze men.✠

³ Tana Yesu tiziini bizin tiso pini ma tisombe: “A, zem lele ti, mi la pa Yudea. Naso nanņaņ ku pakan ta timbotmbot tiņa tire uraata ta kamam na tomini.

⁴ Pa tomtom sa isombe ikam be uruunu irao lele, na irao ikam uraata kini ki keņana na som. Tana swe uraata ku tina ila iwal biibi matan bekena tire kat.”

⁵ Zin Yesu tiziini bizin ņonoono. Tamen tiurla kini som. Tanata tipiri sua tana pini.✠

⁶ Tabe Yesu ipekel kwon ma iso: “Niom koso kala, na kala. Pa mazwaana ta boozomen na ambai piom. Mi nio na, nol tio igarau zen.

⁷ Zin tomtom toono kan irao tiur koi piom na som. Mi nio na, tiurur koi pio. Paso, aņzzwe mbulu kizin sananņan ma iwedet mat.✠

⁸ Niom kasala be kere lupņana biibi tiņa. Mi nio, nako aņsama som. Pa nol tio igarau zen.”

⁹ Yesu iso pizin ma tila, mi ni imbot Galilea.

Yesu isala pa Yerusalem mi ire lupņana biibi

¹⁰ Yesu tiziini bizin tila lup pa lupņana biibi tana, mi kaimer mana, ni ipa zaala leleene kana ma ila ipet.

¹¹ Indeeņe lupņana biibi tana na, zin bibip kizin Yuda tikir mataana. To tisombe: “A niom kere. Anoņ ko imar, som som?”

✠ **7:2:** Wkp 23:33 ✠ **7:5:** Mbo 69:8; Mk 3:21 ✠ **7:7:** Yo 3:19+, 15:18+

12 Mi iwal biibi tiparmburumrum zin pini. Pakan tiso: “Ni tomtom ambainana.” Mi pakan tiso: “Som, ni ipandelndel zin tomtom.”

13 Tamen tiso kat ka sua ma ipet mat som. Paso, timoto zin bibip kizin Yuda.

14 Timbotmbot pa lupnana biibi tana ma tila tise lwoono, to Yesu iwwa ma isala pa Urum Merere be ikam sua pizin tomtom.

15 Mi zin bibip kizin Yuda tilen sua kini tana, to tikam ngar boozo pa. Tiso: “Wai, to ti, tomtom ngarnana sa ipaute i pa sua uunu som. Mi ikam ngar biibi ti be parei?”[☆]

16 Tabe Yesu iso: “Ngar ta ankamam piom i, ina nio sua tio som. Ina Ni ta ingo yo ma angsu toono i sua kini.”[☆]

17 Mi sombe tomtom sa leleene be ito Anutu leleene, inako ikilaala ta kembei: Sua ta ankamam piom i, ina ipet pa itun lelen na som. Imar pa Anutu.

18 Tomtom ta sombe iso sua pa itunu ngar kini, na ni ikamam pa itunu zaana. Mi tomtom tau ikam kinkiini be ipakur Ni ta ingo i ma imar i, na pakaamjana sa imbot la leleene som. Sua kini nonono men.

19 Mungu, Mose ikam tutu piom. Mi tamen tiom tasa ito kat som. Tana uunu parei ta kosombe kupun yo ma anmeete?”[☆]

20 Zin iwal tilen sua kini tana mi tiso pini: “Wai, asinj ta isombe ipunu ma meete? Nu tina, bubunana sananana sa ko izeebu kek, tanata piri sorok sua tana.”[☆]

[☆] 7:15: Mt 13:54; Ngo 4:13 [☆] 7:16: Yo 14:24 [☆] 7:19: Ngo 7:38,53; Ro 2:17+ [☆] 7:20: Mk 3:22

21 Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Nio anjtooro mos tamen njoono pa aigule potomjana, mi niom kakam ngar boozo pa.✠

22-23 Kere. Mungu Mose iur tutu piom pa reetenjana. Mi ni imuungu pa som. Tumbundu bizin ta tiwe mataana pa. Tamen ni ta iur ka tutu. Mi niom leleyom be koto tutu kini tana, tanata keretrete lutuyom bizin. Tamen mazwaana pakan na, uraata ki reetenjana iwedet pa aigule potomjana. Lak, sombe niom ituyom kakamam uraata tana pa aigule potomjana, na uunu parei ta keteyom malmal pio pa anjurpe tomtom nara-pejana ta ma niini ambai pa aigule potomjana?✠

24 Kakam ngar pa koronj mat kana men pepe. Kokena kakam ngar sananjana sorok. Kombot mi kitiiri kat munju, mana koso sua. Naso sua tiom indeenje.”

Tomtom tikam ngar pa Yesu ma tiso ko ni Mesia

25 Yesu izzo sua, mi wal pakan ki Yerusalem timanga ma tiso: “Parei? Tomtom ta zin bibip kiti tikamam be tipuni, ta itunu ti?✠

26 Mi kere. Ingi ni izzo sua ila iwal biibi matan, mi zin bibip kiti tikam kosa sa pini som. Kenako tiurla kini som? Soom, zin tiute i kek. Ni Mesia tau.

27 Tamen tomtom tingi, iti tiute kar kini. Mi sombe Mesia itunu imar, na tomtom sa ko iute zalaana ta imar pa i som.”

28 Yesu, ikamam sua pizin tomtom ta Urum Merere kwoono, mi kaljaana biibi ma iso: “Waii, niom koso kuute yo mi zolonj ta anjmar pa i? Kelenj.

✠ 7:21: Yo 5:2+ ✠ 7:22-23: Un 17:9+; Wkp 12:3 ✠ 7:25: Yo 5:18

Nio anjar pa itun ngar tio na som. Som kat. Mi Ni ta ingo yo ma anjar i, mbulu mi sua kini, ina nonono men. Tamen niom kuute i som.

²⁹ Mi nio na, anjute i. Pa anbot kini mi ni ingo yo, ta anjar i.”☆

³⁰ Zin tileŋ sua kini tana, to tisombe tikisi pataaŋa. Mi som. Pa nol kini ipet zen.

³¹ Mi tomtom boozomen ta timbot mi tileŋleŋi na, tiurla kini ma tiso: “Kaimer sombe Mesia itunu imar ma ingi, ko irao be ilip pa tomtom taingi pa mos kamjana? Som. Mesia ta ti.”

³² Sua tana, zin iwal biibi timburumrum ki ma irao kwon. Tabe zin tutu kan tileŋ to, zijaŋ zin bibip kizin patoronjana kan tingo zin menderjan pakan ma tila be tikis Yesu.

³³ Tana Yesu iso: “Nio ko itijaŋ tombotmbot rimen nonono, to anzem yom mi anmiili ma anla ki Ni ta ingo yo ma anjar i.”☆

³⁴ Mi niom ko kikir moton. Pa lele tabe nio anla pa i, na niom ko karao be kala na som.”☆

³⁵ Tabe zin bibip kizin Yuda tiparwi zin ma tiso: “Ni ko ila swoi tabe tere i mini som? Ko iso ila ki waende bizin pakan tau tila timbotmbot lenjaleŋa raama zin Grik a mi ipaute zin Grik tomimi?”

³⁶ Pa isombe: Iti ko tikir mataana. Mi lele tabe ni ila pa i, na iti ko tarao be tala na som. Sua kini tana na, ka uunu parei?”

Yok mata yaryaaranjana

³⁷ Lupjana biibi tana ka aigule kaimer kana, ina aigule biibi kat. Indeeŋe aigule tana na, Yesu imanja, mi kaljana biibi ma isombe: “Tomtom sa

☆ **7:29:** Mt 11:27; Yo 10:15 ☆ **7:33:** Yo 12:35 ☆ **7:34:** Yo 8:21, 13:33+

sombe miri i, na imar tio bekenā ankam ka yok ma iwin.✠

38 Pa sua ki Anutu imbot pataaᅇa kek ta kembei: Tomtom taombe iurla tio, na yok mata yaryaaraᅇana ko bukbuk ma izze pa leleene.”✠

39 Sua tina, Yesu iso se ki Bubunana ta kaimer izeebe zin wal ta tiurla kini. Tamen indeeᅇe tana, Bubunana isu ma izeebe kat zin tomtom zen. Paso, Yesu isala pa saamba mini be ikam zaana biibi zen.✠

Iwal biibi tiparbalak zin ma tiparzorzooro pa Yesu

40 Tileᅇ sua ki Yesu tana mi tomtom pakan tiso: “Nᅇonoᅇo kat. Anutu kwoono ta tazza i, ta itunu ti.”✠

41 Mi pakan tiso: “Som. Tomtom taiᅇgi, ni Mesia tau.” Mi pakan tiso: “E-e. Mesia ko ipet pa lele pakaana ki Galilea som.

42 Pa sua ki Anutu iso ta kembei: ‘Mesia ko ipet pa Dabit popoᅇana kini, mi ko tipeebi su kar Betelem, ta Dabit kar kini.”✠

43 Tana wal biibi tana tiparbalak zin ma tiparzorzooro pa Yesu.

44 Mi tomtom pakan tisombe tikiskisi pataaᅇa. Mi som. Tomtom sa imbuuli som.

Zin bibip kizin Yuda tiurla ki Yesu som

45 Tana zin menderᅇan ta tiᅇgo zin ma tila be tikam Yesu na, naman men mi timiili ma tila kizin bibip kizin patoroᅇana kan mi zin tutu kan. Tabe

✠ **7:37:** Yesa 55:1; Yo 4:10,14; Tur 22:17 ✠ **7:38:** Yesa 12:3, 44:3, 58:11; Ezek 47:1+; Sek 14:8 ✠ **7:39:** Yoel 2:28; Yo 14:16+; Nᅇo 2:4 ✠ **7:40:** Lo 18:15+; Yo 6:14 ✠ **7:42:** Mbo 132:11; Mika 5:2; Mt 2:5+

zin bibip tana tiwi zin ma tiso: “Parei ta kakami ma kamar som?”

⁴⁶ Mi zin menderjan tipekel kwon ma tiso: “Wai, ta mun̄gu mi imar na, tomtom sa ikam sua kembei ta tomtom tin̄ga som.”✧

⁴⁷ To zin tutu kan tiyaamba zin ma tiso: “Wai, niom tom̄ini kakan la sua kini pakaam̄jana?”

⁴⁸ Kakam nḡar. Niam tutu koyam ti, niam̄jan zin bibip pakan, tiam tasa iurla sua kini? Som.✧

⁴⁹ Zin iwal biibi ta len nḡar som̄jan mi titalli pa tutu ki Mose na, zin men ta tiurla kini. Mi ton̄go zin. Anutu kete malmal̄jana kini ko imbotm̄bot se kizin.”

⁵⁰ Zin bibip tana, tomtom kizin ta, zaana Nikodemus. Ni zin̄an timbotm̄bot. Ni ta mun̄gu ila ki Yesu ma ziru tizzo sua na. Tana isu to iso pizin. Iso:✧

⁵¹ “Ai kelej. Iti irao tuur sorok kadoono sanan̄jana pa tomtom sa pepe. Tutu kiti iso ta kembei: Bela telen̄ sua kini mun̄gu mi titiiri kat uunu, tona tuur kadoono.”✧

⁵² Mi zin tipekel kwoono ma tiso: “Nu tina sombe lae kizin Galilea kan tom̄ini? Tiiri kat Anutu sua kini mi kam nḡar pa. Anutu kwoono sa irao be ipet pa Galilea na som.”

⁵³ To tisu na tikam pirik ma tilala len pa ruumu kizin kizin.

8

Yesu imun̄jai moori ta ipasaana ula

✧ **7:46:** Mbo 45:2; Mt 7:28+ ✧ **7:48:** Yo 12:42; 1Kor 1:26, 2:8

✧ **7:50:** Yo 3:1+, 19:39 ✧ **7:51:** Lo 1:16+

¹ Yesu izem kar biibi mi isala pa abal Olib mi imbot tana pa mbenj.

² Mankwoono mbenjbenjana, to imiili ma ilela mini pa Urum Merere. Mi iwal biibi tila ma tiliukaali, to ni mbuleene isu mi ikam sua pizin.

³⁻⁴ Ni ikamam sua ma imbotmbot, mi zin ngarjan ki tutu zijan zin tutu kan pakan tikis moori ta, mi tikami ma tila tipet kini. To tipamender moori tana ila iwal biibi matan, mi tiso pa Yesu. Tiso: “Mos katuunu, re. Moori taingi ziru tomooto ta timbotmbot, mi wal pakan tindeene zin. Tana ni ipasaana ula ka tutu.

⁵ Mi Mose, ni iur tutu mboljana piti ma iso: Moori ta kembei, to takam pat mi tupuni ma imeete ma ila ne. Mi nu so parei?” ☆

⁶ Ina, zin tiso bekena titoombi. Pa tirru zaala be tingal sua pini. Tamen Yesu ipekel kwon karau som. Imaane men, mi ituundu ma irris su pa toono pa namaana lutuunu.

⁷ Zin tiwisesese i ma timbotmbot, mi ni mataana pok se mi iso pizin. Iso: “Tiom tasa sombe le sanaana sa som, na ipumuungu pat pirijana pa moori ti.” ☆

⁸ To ituundu mi irris su pa toono mini.

⁹ Zin tilenj sua tana, to tataja tipazas zin. Kolman kizin timuungu, mi nanjan kizin tito zin ma tiyooto ma tila len. Mi moori tana itutamen ta imendernder su Yesu kereene uunu.

¹⁰ To Yesu mataana pok se mini, mi iwi moori. Iso: “Moori, wal ta tingal motom na, tila parei? Tasa imbot som?”

☆ **8:5:** Wkp 20:10; Lo 22:22+ ☆ **8:7:** Mt 7:1+; Ro 2:1,22

11 Mi moori iso: “Biibi, timap ma tila lup kek.” To Yesu iso: “Kenako nio tomini, angal motom som. La lem. Tamen kaimer kam sanaana mini pepe.”
✧

Yesu, ni mat ki toono

12 Yesu iso pizin iwal biibi mini ma isombe: “Nio ituj ta mat ki toono. Tana tomtom sa isombe ito yo, inako iwwa la zugut lene mini som. Pa mat ko iyaryaara pini, mi izzo i pa zaala tabe ikam mbotjana ki Anutu pa i.” ✧

13 Zin tutu kan tilej, mi tiso pini. Tiso: “Sombe nu itum tamen pombol sua ku, na irao amurla na som. Pa sua ta kembei, ina imbol som.”

14 Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Ina nonoono. Ingi nio anpombol ituj sua tio. Mi sua tio taiŋgi sua nonoono. Paso, lele ta anmar pa i, mi ingi be anmiili ma anla pa mini i, na nio anjute. Mi niom na, kuute lele tana som.” ✧

15 Niom kitiiri kat zin tomtom som. Pa kototo ngar tiom toono kana men, tanata kakamam sorok ngar sananjana pizin tomtom. Mi nio na, ankamam ta kembei pa tomtom sa som.

16 Mi sombe anjiiri zin tomtom, nako ankam ma indeeje men. Paso, nio ituj tamen ankam som. Tamaŋ ta ingo yo ma ansu toono i, ta igabgaaba yo mi niamru amkamam.

17 Tutu tiom iso ta kembei: Tomtom ru bela tiso sua tamen, tona sua kizin imbol, mi tuute kembei ina sua nonoono. ✧

✧ **8:11:** Yo 3:17, 5:14 ✧ **8:12:** Mbo 27:1; Yesa 49:6; Lu 2:32; Yo 1:4+; 2Kor 4:6 ✧ **8:14:** Yo 5:31+, 7:28+, 9:29 ✧ **8:17:** Lo 19:15; Mt 18:16

18 Ingi nio anpombol itun sua tio. Mi Tamañ ta ingo yo ma anmar i, ni ipombol tomini. Tana sua tio nonoono.” ✧

19 To zin tiso pini ma tiso: “Tomom tana, imbotmbot swoi?” Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Niom kikilaala yo som, mi Tamañ tomini, kuute i som. Mibe kikilaala yo, so kuute Tamañ tomini.” ✧

20 Yesu imbotmbot lele ta tiwirri pat pa uraata ki Urum Merere na, mi iso sua tana. Mi tomtom sa imbuuli som. Paso, nol kini ipet zen.

Yesu iso lele tabe ni ila pa i, na zin tirao be tila som

21 Yesu iseenge sua kini ma iso: “Talala mako kikir moton. Tamen ko kuru yo ma som, mi kemetmeete raama sanaana tiom. Tana lele tabe nio anla pa i, na niom ko karao be kala na som.” ✧

22 Tabe zin Yuda tiparwi zin ma tiso: “Wai, ni iso lele tabe ni ila pa i, na iti tarao be tala som. Kenako iso ipun itunu ma imeete ma ingi?”

23 Mi Yesu iso pizin ma iso: “Kelen. Niom muriyom ta tingi. Mi nio muriñ na, imbot ta kor a. Niom tomtom toono koyom. Mi nio tomtom toono kon som.” ✧

24 Unu tina ta anso yom pataña ta kembei: Niom kola kemetmeete raama sanaana tiom mi kala leyom. Pa Ni ta zaana NIO ANBOTMBOT na, nio tau. Tana niom koso kuurla sua tio som, nako kemetmeete raama sanaana tiom, mi kala leyom.” ✧

✧ **8:18:** 1Yo 5:9 ✧ **8:19:** Yo 14:7; 1Yo 2:23 ✧ **8:21:** Yo 7:34, 13:33 ✧ **8:23:** Yo 3:31 ✧ **8:24:** Kam 3:14; Yo 3:18

25 Zin tileŋ sua tana mi tiso: “Mi nu tina asin kat?” Tana Yesu iso pizin. Iso: “Nio anso yom ta munŋu kek.

26 Nio leŋ sua boozomen tabe anŋal motoyom pa i. Mibe anŋkam ta kembei, so sua tio indeeŋe men. Pa Ni ta inŋo yo ma anmar i, na sua kini ŋonoono men. Mi sua ta anleŋleŋ la kini, ta anŋkamam pizin tomtom i.”

27 Sua tana, ni iso ise ki Tamaana Anutu. Tamen zin tikilaala som.

28 Tana iseŋge sua kini mini ma iso: “Niom sombe kapamender Tomtom Lutuunu ma isala kor, tona ŋgar tiom ipet mi kikilaala yo ta kembei: Ni ta zaana NIO ANBOTMBOT na, nio tau. Mi nio anŋkam koron sa pa ituŋ ŋgar tio som. Pa sua ta anleŋleŋ la ki Tamaŋ, ta anŋkamam pizin tomtom i.
✧

29 Ni ta inŋo yo ma anmar i, na izemzem yo som. Ni igabgaaba yo totomen. Paso, nio anŋtoto leleene pa koron ta boozomen.”

30 Yesu izzo sua tana, mi wal boozo ta tileŋleŋ na tiurla kini.

Ziŋoi ta Abaraam lutuunu bizin ŋonoono

31 Yesu iso pizin Yuda ta tiurla kini na ma iso: “Niom sombe kikiskis sua tio mi kototo, inako kewe nanŋar tio ŋonoono.

32 Tona kuute sua ŋonoono, mi sua ŋonoono ko ikam ma kewe mbesoŋo sorok mini som.” ✧

33 Tileŋ sua tana, to timanŋa ma tiso: “Wae, mi niam popoŋana ki Abaraam tau. Niam ti amwe

mbesoŋo pasa zen. Parei ta nu so niam ko amwe mbesoŋo mini som.” ✧

³⁴ Tana Yesu ipekel kwon ma iso: “Nio aŋso kat piom. Wal boozomen ta tikamam sanaana na, zin tiwe mbesoŋo pa sanaana. Pa sanaana ikiskis zin, mi tirao be tizem na som. ✧

³⁵ Iti tuute: Mbesoŋo, ni imbotmbot raama biibi kini ma alok na som. Mi so Lutuunu, na ni imbot raami ma alok. ✧

³⁶ Tana sombe Anutu Lutuunu itatke yom pa sanaana mburaana, inako itatke yom kat. ✧

³⁷ Nonoono, niom popoŋana ki Abaraam. Tamen sua tio le zalaana sa be imbot la leleyom na som. Tanata kurru zaala be kupun yo ma aŋmeete.

³⁸ Koron ta Tamaŋ iso yo pa kek, ta iŋgi aŋzzo yom pa i. Mi niom ta kembena. Mbulu ta niom tomoyom iso yom pa, ta kakamam i.”

³⁹ To tipekel kwoono ma tiso: “Niam tomoyam ta Abaraam.” Mi Yesu iso pizin: “Sombe niom Abaraam lutuunu bizin ŋonoono, so koto mbulu kini. ✧

⁴⁰ Mi iŋgi som. Pa aŋso yom pa sua ŋonoono boozomen ta aŋkam la ki Tamaŋ na, tamen ngar tiom imbol be kupun yo ma aŋmeete. Mi Abaraam, ni ikam mbulu sa ta kembena som.

⁴¹ Ina niom kapa ki tomoyom tau.” Mi zin tipekel kwoono ma tiso: “Niam ti zaala lwoono koyam? Niam tomoyam tamen ŋonoono ta Anutu.”

⁴² Tabe Yesu ipekel kwon ma iso: “Sombe niom Anutu lutuunu bizin ŋonoono, so kuur leleyom pio

✧ **8:33:** Lu 3:8+ ✧ **8:34:** Ro 6:16+; 2Pe 2:19 ✧ **8:35:** Un 21:10; Ga 4:30 ✧ **8:36:** Ibr 2:14+; 1Yo 3:6,9 ✧ **8:39:** Mt 3:9; Ro 2:28; Ga 3:7,29

kek. Paso, nio anbot kini ta anmar i. Nio anto itun leleñ ta anmar i na som. Ni ingo yo ta anso i. ✧

⁴³ Parei ta kakam ngar pa sua tio som? Talñoyom imun kek, tanata karao be keleñ la sua tio som. ✧

⁴⁴ Keleñ kat. Niom tomoyom ta Sadan! Tanata kototo ni leleene. Pa ta mungu mi imar na, ni ikazas zin tomtom. Mi ni le sua ñonoono sa som. Pa ina imbot molo pini. Ni pakaamñana ka tomtom. Ina mbulu kini ñonoono. Pa pakaamñana boozomen katuunu ta ni. ✧

⁴⁵ Mi nio na, anzzo sua ñonoono men piom. Tamen niom kototo mbulu ki tomoyom tana, tanata kuurla sua tio som.

⁴⁶ Som parei? Niom tina, asiñ ire kat yo ankam sosor sa? Som. Mi sombe nio leñ uunu sa isaana som, mi anzzo sua ñonoono men piom, na parei ta kuurla sua tio som? ✧

⁴⁷ Tomtom ta sombe iwe Anutu lene, nako ilenleñ la Anutu kalñaana. Mi niom Anutu wal kini som, tanata kelenleñ la sua kini som.” ✧

*Indeeñe ta Abaraam isu zen na, Yesu ni imbotm-
bot*

⁴⁸ Yesu iso sua tana, to zin bibip kizin Yuda tipekel kalñaana ma tiso: “Wae, ingi kembei ta amso ma ila kek. Nu tina kankaana kat pa Anutu, kembei ta zin Samaria kan. Bubunana sananñana sa ko izeebu kek!” ✧

⁴⁹ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Nio ti, bubunana sananñana sa izeebe yo som. Ingi anpakur Tamar zaana tau. Tamen niom kerepiili yo.

✧ **8:42:** Yo 16:27+; 1Yo 5:1 ✧ **8:43:** Ro 8:7; 1Kor 2:14 ✧ **8:44:** Un 3:4, 4:9; 1Yo 3:8 ✧ **8:46:** 2Kor 5:21; Ibr 4:15; 1Pe 2:22; 1Yo 3:5 ✧ **8:47:** Yo 10:26+, 18:37; 1Yo 4:6 ✧ **8:48:** Mk 3:21+; Yo 7:20, 10:20

50 Ingi anĵkamam be ituŋ zoŋ iwe biibi som. Uraata tana ki Tamaŋ. Pa ni ta tiiriŋana katuunu.
 ☆

51 Nio aŋso kat piom: Tomtom sa sombe ikiskis sua tio, inako imeete ma ila ne na som.” ☆

52-53 Zin tileŋ sua tana, mi tiso: “A buri na, amk-ilaala katu. Nu sa bubuŋana sananŋana izeebu na. Pa Abaraam ziŋan Anutu kwoono bizin ta boozomen timetmeete lup kek. Mi inĝi nu sombe wal ta tiurla sua ku, mi tikiskis ma titoto, nako timeete ma tila len som. Parei, nu so lip pa tumbuyam Abaraam?”

54 Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Kozobe nio anĵpakur ituŋ, so anĵkamam leŋ sorok. Mi Tamaŋ itunu, ta iwidit nio uruŋ. Ni ta niom kawatwaati be Anutu tiom na.

55 Tamen niom kuute i risa som. Mi nio na, anĵute kati. Tanata anĵlenĵlen la kalŋaana mi anĵtoto sua kini. Mi sombe aŋso anĵute i som, so anĵkam pakaamŋana kembei ta niom na.

56 Muŋgu tumbuyom Abaraam, ni iurur mataana pa mazwaana tabe nio anĵbot su toono i. Tana ikam ma menmeeni kat. Mi mataana la pa na, leleene ambai kat.” ☆

57 Tabe zin Yuda tipekel kwoono ma tiso: “Ai, nu kom ndaama tomtooru laamuru zen. Mi nu pakuru mi so re Abaraam?”

58 To Yesu iso: “Nio aŋso kat piom. Abaraam tana, ni isu zen, mi NIO ANĴBOTMBOT.” ☆

59 Sua kini tana ipas zin Yuda keten, tabe tikam pat mi tiso tipuni. Tamen ni ibeleuleu ma izem

☆ **8:50:** Yo 5:41, 7:18 ☆ **8:51:** Yo 5:24, 11:26 ☆ **8:56:** Ibr 11:13

☆ **8:58:** Kam 3:14; Yo 1:1; Kol 1:17; Tur 1:8

Urum Merere, mi imar sam ma ila ne.

9

Yesu iurpe tomtom matapisnjana ta

¹ Yesu iwwa ma ila na, ire tomtom matapisnjana ta. Ni ta kembei njana mi naana ipeebe.

² Mi nanjanj kini tiwi i ma tiso: “Mos katuunu, uunu ki asij ta tomtom ti mataana ipis ma isu? Uunu imbot la ni itunu sanaana kini, som tamaana ma naana sanaana kizin?” ☆

³ Yesu ipekel kwon ma iso: “Uunu ta tomtom ti mataana ipis imbot la ni itunu sanaana kini som, mi tamaana ma naana sanaana kizin som. Pata njana ta ipet pini, inabe iwe zaala pa Anutu ma iswe mburaana mi uraata kini ma tomtom tire kat.” ☆

⁴⁻⁵ Ingi kembei aigule. Pa nio anbotmbot toono mi anjurur mat pizin tomtom toono kan. Tana zonj mataana iyaryaara ta kembei, mi takam uraata ki Ni ta injo yo ma anmar i pata njana. Pa molo som to mbej imar. Tona tomtom sa ko irao ikam uraata mini som.” ☆

⁶ Yesu iso sua tana makinj to, iro su pa ululu ma ise nama keteene, mi ikiziu kauziini ise, mi ipanonej. To imoono la tomtom tana mataana, ☆

⁷ mi iso pini: “La ma nguuru motom sula yok tatiliun njana Siloam.” (Zaana Siloam ka uunu ta kembei: ‘Ngon njana’) Beso tomtom tana ilenj la Yesu kal njana, mi ila ma injuuru mataana na, mataana ikam pak mi ire lele. To imiili ma ila ruumu kini.

☆ **9:2:** Lu 13:2+ ☆ **9:3:** Yo 11:4 ☆ **9:4-5:** Yo 1:4+, 5:17, 8:12, 12:35 ☆ **9:6:** Mk 7:33

⁸ Tana wal pakan ki kar tina, zijaŋ tomtom pakan ta muŋgu tire tomtom tana izuŋzuŋ le koron na, timaŋga ma tiso: “Wai, tomtom ta muŋgu imbutultul mi izuŋzuŋ le koron, ta itunu ti?”

⁹ Mi pakan tiso: “E! Ni tau.” Mi pakan tiso: “E-e, ni som. Ingi ko tomtom toro. Mi ko ruŋgun raraate ma ingi.” To ni itunu imaŋga mi iso: “Som. Ingi nio tau.”

¹⁰ Tabe zin tiwi i ma tiso: “So mbulu i ta ipet pu, ta kam ma motom ipeere mi re lele na?”

¹¹ Ni ipekel kwon ma iso: “Tomtom ta zaana Yesu, ni ipaŋoneŋ ululu ma imoona ila moton, mi iso pio be aŋla aŋguuru moton sula yok tatiliuŋana Siloam. Tana aŋto kalŋaana na, loŋa men mi moton ikam pak ma aŋre lele.”

¹² To zin tiwi i mini ma tiso: “Mi tomtom tana ila parei?” Mi ni iso: “Ii, nio aŋute i?”

Zin tutu kan titiiri uraata ki Yesu

¹³ To tikam tomtom tana ma tila kizin wal tutu kan.

¹⁴ Pa aigule ta Yesu ikam uraata pa mataana na, aigule potomŋana kizin be keten su.

¹⁵ Tana zin tutu kan tomini tiwi i ma tiso: “Nu motom ipeere be parei?” Mi ni iso pizin: “Ni ikam tiing ma imoona la moton, mi aŋla aŋguuru moton, to moton ikam pak.”

¹⁶ Tana tutu kan pakan tiso: “Tomtom tana, ni Anutu ingo i som. Pa ni itoto aigule potomŋana ka tutu som.” Mi pakan tiso: “Soom. Kozobe ni tomtom sananŋana, so irao itooro mos biibi ta kembena?” Tana tiparbalak zin.

¹⁷ To tiwi tomtom ta Yesu iurpe i na mini ma tiso: “Nu ta iurpe u ma motom ambai na, kam ŋgar

pini be parei?” Ni ipekel kwon ma iso: “Ni Anutu kwoono.”

¹⁸ Nonoono, tomtom tana naana ipeebi na, mata pisnana. Mi buri, ni mataana ipeere. Tamen zin bibip kizin Yuda tiurla som. Tana tiboobo tamaana ma naana ma timar,

¹⁹ mi tiwi zin. Tiso: “Tomtom ti, inġi lutuyom nonoono? Parei, indeeje ta kepeebi ma isu na, ni mataana ipis, som som? Mi parei ta buri mataana ipeere ma ire lele?”

²⁰ Mi tamaana ma naana tiso: “Tomtom ti, inġi niam lutuyam. Ni isu raama mataana ipis.

²¹ Tamen uunu tau mataana ipeere pa i, mi asin ta ikam mbulu tana pini, ina niam amkankaana pa. Ni nanġaġ? Mi kena kiwi i. To itunu iso.”

²² Zin tiso ta kembei paso, timoto zin bibip kizin Yuda. Pa zin timbuk sua kek ta kembei: Tomtom sa isombe iurla kembei Yesu ni Mesia, inako tiziiri i pa lupnana kizin ma imbot mat. Irao igaaba zin pa sunnana ma koronj mini som. ✧

²³ Uunu tana, ta tamaana ma naana tiso: “Ni nanġaġ? Kena kiwi i.”

²⁴ Tana tiso la pa tomtom tana ma imar kizin mini, mi tiso pini. Tiso: “Kozo so kat sua nonoono piam ila Anutu mataana. Niam ti amute: To tana, ni tomtom sanannana.”

²⁵ Mi ni ipekel kwon ma isombe: “Ni tomtom sanannana, som tomtom ambainana, ina lej sua sa pa koronj tana som. Mi koronj tamen ta nio anute kat na ta kembei: Munġu motonj ipis. Mi buri tainġi motonj ipeere ma anre lele.”

✧ 9:22: Nġo 26:9+

26 Tana tiwi i mini ma tiso: “Ni ikam parei pu? Ni ipeere motom be parei?”

27 To ni ipekel kwon ma iso: “Wai, sua ta anso ma kelenj kek. Tamen niom kakan la kaljonj som. Uunu parei ta konoknok wiņana? Kenako niom tomini leleyom be kewe nanġanġ kini?”

28 Tabe zin keten malmal, mi tigiibi sua repi-iliņana pini ma tiso: “Nu ta we to tana nanġanġ kini. Mi niam na, ki Mose.

29 Pa niam amute: Mose, ni ikam kat sua ila Anutu kwoono. Mi to tana na, amkankaana pini. Ni iwwa le parei ta imar ipet i.”

30 Tabe tomtom ta muņgu mataana ipis na, ipekel kwon ma iso: “Waai! Tomtom tana ipeere motoņ. Mi iņgi kusu mini mi koso kakankaana pini? Niom tina ko leynom nġar? Motoyom mar.

31 Iti tuute: Anutu, ni irao be ileņj la zin wal sananġan kalġan na som. Ni ileņleņj zin wal ta timototo i mi tileņleņj la kalġaana. ✧

32 Ta muņgu muņgu mi imar na, teleņj tomtom sa uruunu pa mos ta kembei i som.

33 Tomtom taiņgi, sombe ni imar pa Anutu som, so irao be ikam uraata biibi sa ta kembei na som.”

34 Sua kini tana ipas kat keten. Tabe tigiibi sua pini ma tiso: “Ai nu tina na, nom ipeebu ma su raama sanaana! Mi nu sombe paute yam?” Tiso pini ta kembena, to tiziiri i pa lupņana kizin ma imbot mat.

Wal ta matan munġan pa mbulu ki Anutu

35 Yesu ileņj tomtom tana uruunu kembei tiziiri i pa lupņana kizin, to ila na indeeņi mi iwi i. Iso:

✧ 9:31: Mbo 66:18; Yems 5:16+

“Parei? Nu lelem iurla ki Tomtom Lutuunu, som som?”

³⁶ Mi ni ipekel kwoono ma iso: “Biibi, Tomtom Lutuunu tana, ni asiŋ? So yo pini bekena aŋurla kini.”

³⁷ To Yesu iso: “Nu re i kek. Nio ta ituru tozzo sua i.” ✧

³⁸ Tana tomtom tina iso: “Merere, nio aŋurla ku.” Mi ilek kumbuunu pini mi ipakuri.

³⁹ To Yesu iso: “Marŋana tio, inabe iswe zin tomtom. Pa nio aŋsu toono ti bekena zin wal tau matan munŋan na, matan ipeere. Mi zin tau tisombe matan peereŋan, nako matan imun.” ✧

⁴⁰ Yesu izzo sua tana na, zin tutu kan pakan timbotmbot kolouŋana pini ma tileŋi. Tana tiso pini: “Parei, nu so niam ti motoyam munŋoyam?”

⁴¹ Mi Yesu iso pizin ma iso: “Kozobe motoyom munŋoyom, so leyom uunu sa som. Tamen niom koso motoyom peereŋoyom mi kombot mat kek. Tanata iwe uunu piom ma kombotmbot raama sanaana tiom.” ✧

10

Yesu itooro sua pa mboronŋan kizin sipsip

¹ To Yesu iso: “Nio aŋso kat piom. Tomtom ta isombe ilela pa siiri kizin sipsip, na ni bela iloondo pa siiri kwoono. Mi sombe tomtom sa ipa le zaala toro, mi ilu i sula, na ni kuumbuŋana mi zigzikŋana.” ✧

² Mi ni ta sombe ipa kat pa siiri kwoono mi ilela, ina ni mboronŋan ŋonoono kizin sipsip. ✧

✧ **9:37:** Yo 4:26 ✧ **9:39:** Mt 13:11+; Yo 3:19, 12:47+ ✧ **9:41:** Yo 15:22+ ✧ **10:1:** Yo 10:8,10 ✧ **10:2:** Yo 10:11

³ Tana tomtom ta imborro siiri kwoono na, ni ko isol kataama pini be ilela. Mi zin sipsip kini ko tilenlen la kaljaana. Mboronjan nonoono, ni iute zan lup. Mi iboboobo zin tataja ma tila kini be ikam zin ma tipet mat. ✧

⁴ Mi sombe zin ta boozomen tiyooto ma tipet lup, tona ni imuungu pizin, mi zin tito i ma zinan tila. Paso tikilaala kaljaana. ✧

⁵ Mi sombe tomtom toro sa ibobo zin, inako zin tilen la kaljaana som. Ko tiko pini. Paso, tikilaala kaljaana som.”

⁶ Yesu itooro sua taingi pizin, mi zin tikankaana pa ka uunu.

Yesu ni mboronjan nonoono kizin sipsip

⁷ Tana Yesu iseenge sua kini ma iso: “Nio anso kat piom: nio itun ta siiri kwoono ta zin sipsip tilelala pa i.

⁸ Wal boozomen ta timuungu pio mi tipakaam zin tomtom, ina zin kuumbunan mi zigzikjan. Tamen, zin sipsip tikan la kaljan som.

⁹ Nio itun ta siiri kwoono. Tana tomtom ta sombe imar tio be ilela siiri, inako ankamke i ma imbot ndabok. Mi ni ko irao ilelala mi iwedet pa siiri, mi ikamam ka kini ambainana. ✧

¹⁰ Mi tomtom kuumbunana, ni ilela siiri pa uunu tamen tau. Inabe ikem zin sipsip, mi ipun zin ma ipasaana zin. Tamen nio na, anmar be ankam mbotjana ndabokjana ta ilip kat pizin tomtom.

✧ **10:3:** Mika 2:12 ✧ **10:4:** Yo 10:14 ✧ **10:9:** Yo 14:6; Ep 2:18; Ibr 10:19

11 “Nio mboronjan ambainjon kizin sipsip. Paso, mboronjan ambainjana, ni izemzem itunu kat bekena iuulu zin sipsip kini. ✧

12-13 Mi tomtom ta sombe ni sipsip katuunu som, mi iute uraata ki sipsip mboronjana som, mi imborro zin sipsip pa le kadoono men, na ni ko ikam kat uraata som. Sombe ire me sanjanjana sa imar, to izem zin sipsip, mi iko ma ila lene. Tabe me sanjanjana tana imar ma ipasaana zin sipsip, mi iman गयाara zin ma tiko papirik. Paso, tomtom tana, ni iur leleene pizin sipsip som, mi ikamam pa le kadoono men. ✧

14-15 “Nio mboronjan ambainjon kizin sipsip. Niamjan zin sipsip tio amparute yam kembei ta niamru Tamañ amparute yam i. Mi nio ko anjem ituj ma anmeete bekena anjuulu zin. ✧

16 Tamen nio lej sipsip pakan tomuni. Zin timbot siiri ti leleene som. Mi nio lej uraata be ankam zin ma timar tito yo tomuni. Naso tileñ la kaljon, mi zinan sipsip tio pakan tiparlup zin ma tiwe lupjana tamen, mi len mboronjan tamen. ✧

17 “Tamañ leleene pio ilip kat. Paso, nio ko anjem ituj ma anmeete. Tamen kaimer ko anmanja moton yaryaara mini. ✧

18 Tomtom sa irao be ipun yo ma anmeete sorok na som. Bela ituj anyok, tona anmeete. Mi inji anyok kek. Pa nio mburon irao be anjem ituj ma anmeete, mibe anmanja moton yaryaara mini.

✧ **10:11:** Mbo 23:1; Ezek 34:8+; Yo 15:13; Ibr 13:20; 1Pe 2:24; Tur 7:17 ✧ **10:12-13:** Ngo 20:28+ ✧ **10:14-15:** Mt 11:27; 2Tim 2:19; 1Pe 2:25; 1Yo 3:16 ✧ **10:16:** Yo 11:51+; Ngo 10:34; Ep 2:11+ ✧ **10:17:** Pil 2:8+; Ibr 2:9

Mbulu tana, nio anjo Tamanj kaljaana pa tabe anjam i.”

¹⁹ Zin Yuda tilenj sua kini tana, to tiparbalak zin mini.

²⁰ Tomtom kizin boozo tiso: “Telenj sua kini paso? Tomtom ti, ngar kini ikankaana kat. Bubunjana sananjana sa ko izeebi.” ☆

²¹ Mi pakan tiso: “Som. Bubunjana sananjana isombe izeebe tomtom tasa, ko irao iso sua ta kembei? Som kat. Mi kere. Bubunjana sananjana sa irao be iurpe tomtom mata pisjana ma ire lele?” ☆

Yuda tipizil ndemen pa Yesu

²² Timbot ma kaimer sunjana biibi kizin Yuda tabe matan ingal mazwaana ta tisun pa Urum Merere mi tikaaga kataama mini na, ka nol ipet. Mi lele ilomo,

²³ tana Yesu iwwa pa pooto biibi ta imbot igarau Urum Merere na. Pooto tana, tipaata King Salumo zaana pa.

²⁴ Mi zin bibip kizin Yuda timar ma tiliu i, mi tiso pini: “Niam ambel naamanjom kek. Njizi na swe kat itum? Nu Mesia, som som?”

²⁵⁻²⁶ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Nio anso yom kek. Pa uraata boozomen ta anjam pa Tamanj zaana, ina iswe kat yo mi ipombol sua tio. Tamen niom leleyom be kuurla som. Paso niom sipsip tio som.” ☆

²⁷ Mi sipsip tio na, zin tilenjen la kaljon mi titoto yo. Mi nio anjute zin lup,

☆ **10:20:** Yo 8:48,52 ☆ **10:21:** Yo 9:32+ ☆ **10:25-26:** Yo 5:36, 8:47, 14:11; 1Yo 4:6

²⁸ mi anƙam mbotɗana ki Anutu pizin. Tana zin ko timetmeete ma tila len na som. Mi tomtom sa ko irao be isan zin la nomoɗ na som. ☆

²⁹ Pa Tamaɗ iur zin ma tiwe leɗ kek. Mi ni mburaana ilip pa koroɗ ta boozomen. Tana tomtom sa ko irao be isan zin la ni namaana na som. Som ma som kat. ☆

³⁰ Nio niamru Tamaɗ na, niam tamen tau.” ☆

³¹ Zin Yuda tileɗ sua kini tana, to timaɗga mini mi tikam pat ma tisombe tipuni. ☆

³² Tabe Yesu iso pizin: “Uraata ambaimbainan boozomen ki Tamaɗ, ta anƙam ma kere kek. Mi uraata inɗoi ta ipasaana leleyom ma koso kupun yo pa i?”

³³ Mi zin tipekel kwoono ma tiso: “E-e. Niam amso ampunu pa uraata ambainana sa som. Amso ampunu paso, nu tomtom ki toono. Mi tamen pakur itum ma sombe nu raraate pa Anutu. Tana nu tina pasaana sua pa Anutu.” ☆

³⁴⁻³⁵ To Yesu ipekel kwon ma iso: “Mi niom kuute som? Sua lwoono ta imbot la tutu tiom ma iso ta kembei: Zin wal zannan ta Anutu ikam sua kini pizin na, ni ipaata zin be ‘anutu’. Mi iti tuute sua kini, ina nɗonoono men. Irao itooro na som. ☆

³⁶ Mi nio na, Tamaɗ Anutu ta iur yo pa uraata, mi inɗo yo ma anɗsu toono i. Tana nio sombe anpaata itun be Anutu Lutuunu, na parei ta kosombe anpasaana sua pini?

³⁷ Nio sombe anƙamam Tamaɗ uraata kini som, na kuurla tio pepe.

☆ **10:28:** Yo 6:39; Ro 8:38+; 2Tes 3:3 ☆ **10:29:** Yo 14:28, 17:2+

☆ **10:30:** Yo 1:1, 17:11,21+ ☆ **10:31:** Yo 8:59 ☆ **10:33:** Wkp

24:16; Mt 26:65; Yo 5:18 ☆ **10:34-35:** Mbo 82:6; Mt 5:18

³⁸ Tamen iŋgi aŋkamam uraata kini tau. Tana sombe kuurla sua tio som, na kere uraata ta aŋkamam na, mi kuurla. Naso ŋgar tiom ipet mi kikilaala yo ta kembei: Nio niamru Tamaŋ ta amparlup yam ma amwe tamen.” ✧

³⁹ Zin Yuda tileŋ sua kini tana, to titoombo be tikisi mini. Tamen ni ibeleu, mi izem zin ma ila ne.

⁴⁰ Ni ila to indu yok Yordan, mi ila ipet mini pa lele ta muŋgu Yoan imbotmbot pa mi ikamam yok pizin tomtom na. Ni imbotmbot tana,

⁴¹ mi iwal biibi tila kini ma tiso: “Yoan, ni itooro mos sa som. Tamen sua boozomen ta iso pa tomtom taŋgi na, ŋonoono men.”

⁴² Tana wal boozomen ta timbot lele tana na, tiurla kini.

11

Meetenjana ki Lasarus

¹⁻² Tomtom ta ki kar Betania, zaana Lasarus. Ni mete ikami. Ni ziŋan lunuri bizin ru, Mata mi Maria, timbotmbot. Maria tana, ta kaimer iliŋ ŋgere kuziiniŋana ise Yesu kumbuunu, mi imus pa ute ruunu na. ✧

³ Tana Lasarus mete ikami, to moori ru tana tikam sua ma ila pa Yesu ma tiso: “Biibi, toyam Lasarus ta nu lelem pini ilip, ta mete biibi ikami ma isaana kat.”

⁴ Yesu ileŋ sua tana, to iso: “Mete tana ipet be ikam ma Lasarus imeete pa i na som. Inako iwe zaala pa Anutu be iswe mburaana. Naso ziru Lutuunu zan iwe biibi.” ✧

✧ **10:38:** Yo 14:10+, 17:21 ✧ **11:1-2:** Lu 10:38+ ✧ **11:4:** Yo 9:3

⁵ Yesu, ni leleene ilip pa Mata ziru tiziini moori Maria mi ton Lasarus.

⁶ Mi ileŋ kembei Lasarus mete biibi ikami na, loŋa mi ila ire i som. Imbotmbot lele tana pa ka mbeŋ ru tomen,

⁷ mana iso pizin naŋgaŋ kini ma iso: “Ouo, iti timiili ma tala mini pa lele pakaana ki Yudea.”

⁸ Mi naŋgaŋ kini tipekel kwoono ma tiso: “Mos katuunu, buri ŋonoono ta wal tana tisombe tipunu pa pat. Mi iŋgi sombe miili ma la mini?” ☆

⁹ Ni ipekel kwon ma iso: “Waa, zugut ka nol ipet zen. Iŋgi aigule biibi ta Anutu iur piti be takam uraata. Tana zin ko tirao be tikam kosa sa piti loŋa na som. Tomtom ta sombe ipa pa aigule, inako itutkati som. Pa mat ki toono, ta iyaara pini.” ☆

¹⁰ Mi sombe ni ipa pa mbeŋ, inako itutkati. Paso, mat iyaara pini som.” ☆

¹¹ To Yesu iseŋge sua kini ma iso: “Torondo Lasarus, ni ikenne a. Mi nio ko aŋla be aŋpai i ma imanŋa mini.”

¹² Tabe naŋgaŋ kini tipekel kwoono ma tiso: “Bi-ibi, sombe ni ikenne lene a, nako niini ambaimbai kek.”

¹³ Yesu, ni iute Lasarus imeete kek. Tamen ni ipambaara ka sua, tabe naŋgaŋ kini tikam kat ŋgar som, mi tisombe Lasarus ikenne men.

¹⁴⁻¹⁵ Tana Yesu iso kat pizin ma iso: “Lasarus, ni imeete ma kup kek. Pa nio loŋa mi aŋla aŋurpe i som. Mi iŋgi ambai bekena tala ma kere, to iuulu yom ma kuurla. Tana nio leleŋ ambai. Ayo, kamaŋga mi tala tere i.”

¹⁶ Tabe Tomas, ta tipaata zaana toro be Didimus na, iso pa waene bizin ma iso: “Tonngo, tala. Sombe tipun biibi kiti, na tipun iti tomini. Naso itinjan mi temetmeete raraate.” ☆

Yesu, ni manjanana mi mbotjana mata yaryaaranana katuunu

¹⁷ Yesu zinan nanjan kini timanja ma tila, mi tigarau kar Betania na, ilej kembei Lasarus, ni imeete ma titwi i, mi imbot pa ka mbenjan kek.

¹⁸ Kar Betania tana, ina imbot koloujana pa kar biibi Yerusalem. Irao kembei kilomita tel ma inji.

¹⁹ Tana Yuda boozo, ta timar ma zinan Mata Maria timbotmbot be tipalumluumu lelen pa ton Lasarus ta imeete na.

²⁰ Indeeje Mata ilej Yesu uruunu kembei iwwa ma imar na, iyooto ma ila be ire i. Mi Maria, ni imbotmbot men ruumu.

²¹ Mata ila ipet ki Yesu, to iso pini ma iso: “O Merere, kozobe nu mbot tainji, so atonj imeete som.

²² Mi tamen nio ajute: Nu sombe sunj Anutu pa koronj sa, nako ilej la kaljom.”

²³ To Yesu iso pini: “Tom ko burup ma imanja mini.”

²⁴ Mi Mata ipekel kwoono ma iso: “E. Nio ajute. Mbenjan kaimer iso ipet mi Anutu ipei zin meetenjan ma timanja mini, to ni ko burup ma imanja mini.”

☆

²⁵ Tona Yesu iso pini: “Lej. Nio itun ta manjanana mi mbotjana mata yaryaaranana katuunu. Tomtom ta sombe iurla tio mi imeete, na

meetenjana ko irao ikisi na som. Kola imanja mini.

☆

26 Mi tomtom ta sombe ikam mbotjana ta ki Anutu i mi iurla tio, inako irao imeete ma ila ne na som. Parei, nu urla sua taiŋgi, som som?”

27 Mata ipekel kwoono ma iso: “E, Merere nio aŋurla kat ta kembei: Nu Mesia. Anutu Lutuunu tamen ta nu na. Ni iŋgo u ta su toono ti, kembei ta sua iso pataaŋa kek.” ☆

Yesu itaŋ pa Lasarus

28 Mata ziru Yesu tizzo sua tana makaŋ, to Mata imiili ma ila pa ruumu, mi imburum lae pa tiziini moori ma iso: “Mos katuunu ta imar kek ma imbotmbot a. Mi iso ire u.”

29 Maria ileŋ sua tana na, loŋa men mi iyooto ma ila ire Yesu.

30 Indeeŋe tana, Yesu ber pet kar zen. Imbotmbot men lele ta muŋgu Mata ila ipet kini pa na.

31 Zin wal ta ziŋan Maria timbotmbot mi tipalumluumu leleene na, tire Maria burup ma imanja mi izem ruumu ma ila, to tito i ma ziŋan tila. Pa tiso ko ila pa naala ki Lasarus be itaŋ pini.

32 Maria ila ipet ki Yesu, to itop su kereene uunu mi iso: “O Merere, kozobe nu mbot, so atoŋ imeete som.”

33 Yesu ire ni ziŋan zin iwal biibi tana titaŋ, to leleene isaana, mi keteene malmal tomimi. *

34 To iwi zin ma iso: “Lasarus, kitwi i sula swoi?” Mi zin tiso pini: “Merere, mar tala to re.”

☆ **11:25:** Yo 1:4+; Kol 3:4; 1Kor 15:52+; 1Tes 4:16+ ☆ **11:27:** Mt 16:16; Yo 6:69 * **11:33:** Yesu keteene malmal pizin tomtom som. Ni keteene malmal pa sanaana mi meetenjana, mi patajana ta meetenjana ikamam pizin tomtom.

35 To Yesu mata luluunu isu. ☆

36 Mi iwal biibi tiso: “Kere. Ni leleene pa Lasarus ilip.”

37 Mi tomtom kizin pakan tiparso pizin ma tiso: “Mi ni ta iurpe tomtom mata pisɲana tau. Kozobe ni imbotmbot, so tomtom ti imeete som.”

Yesu ipei Lasarus ma imanɲa mini

38 Yesu ire mbulu ma keteene malmal pa meetenjana mini. Tabe ipaɲuru naala ki Lasarus ma ila. Naala tana, tikel lela raɲ, mi tipakaala kwoono pa pat biibi.

39 Ni ila ma ipet naala uunu to iso: “Kuzuuru pat tana ma ilae.” To Mata, ta tomtom meetenjana tana lunuri na, iso pa Yesu. Iso: “E-e Merere, kembena pepe. Pa niam amtwi i ma ka mbeɲ paɲ kek. Ko kuziini ma iɲgi.”

40 Mi Yesu iso pini: “Mata, nio aɲso pu na, nu leɲ som? Nu sombe urla, nako re Anutu iswe kat mburaana ta buri.”

41 To tizuuru pat ma ilae pa naala kwoono, mi Yesu mataana isala kor, mi iso: “O Tamaɲ, nio leleɲ ambai pu mi aɲpakuru. Pa sunɲana tio, nu leɲ kek.

42 Nio aɲute: Nu leɲleɲ kalɲoɲ totomen. Mi aɲso sua ti bekena zin wal taɲgi tiurla kembei: Nu ta ɲgo yo ma aɲmar i.”

43 Ni iso sua tana makin, to kalɲaana biibi ma iso: “Lasarus, yooto ma pet!” ☆

44 To Lasarus imanɲa ma ipet, ramaki mburu ta tizuki pa mi tiuri lela naala leleene na. Ipet to, Yesu iso pizin: “Kepeeze mburu ta imbot la

namaana, kumbuunu, mi mataana na. Naso ipa kat ma ila.”

Zin bibip timbuuru pa Yesu

(Mt 26:1-5; Mk 14:1-2; Lu 22:1-2)

⁴⁵ Zin Yuda ta timar ki Maria na, tire uraata tana, to tomtom kizin boozo tiurla ki Yesu.

⁴⁶ Tamen tomtom kizin pakan tila kizin tutu kan, mi tingal talɲan pa uraata tana.

⁴⁷ Tabe zin bibip kizin patoronɲana kan mi zin tutu kan tila ma ziɲan zin peeze kan kizin Yuda tilup zin mi tiso: “To tana, iɲgi kozo ko takam parei pini? Pa ni itortooro koronɲ boozo mete.

⁴⁸ Sombe tepeteke i som, mi inoknok men ta kembei, inako tomtom ta boozomen tiurla kini mi tito i. Tona zin Rom ko timar mi tireege Urum Merere kiti, mi tiyaɲɲwiiri iti ma itundu tarao be tomboro lele kiti mini som.”

⁴⁹ Timbotmbot mi tomtom kizin ta, zaana Kaipas, ni iwe mataana pizin patoronɲana kan pa ndaama tana. Imaɲga mi iso pizin ma iso: “Niom leyom ɲgar sa som!

⁵⁰ Kakam parei, ta katalli ta kembena. Kere. Ni tomtom tamen ɲonoono. Sombe ikam murindi mi imeete piti, inako ambai piti. Kokena imbot, to itiɲan zin iwal biibi tamap ma tala lende.”

⁵¹ Ndaama tana, Kaipas iwe mataana pizin patoronɲana kan. Tana sua ta ni iso pa Yesu ko ikam zin Yuda murin mi imeete pizin na, iso sorok pa itunu ɲgar kini som. Ina, Anutu ikam peeze pini ma iso sua tana. Tana kaimer indeenje Yesu imeete na, sua kini tana iur ɲonoono. ✧

52 Mi Yesu imeete pizin Yuda men som. Ni imeete pa Anutu lutuunu bizin boozomen ta timbot leŋaleŋa na, bekena ilup zin ma tiwe lupŋana tamen. ✧

53 Indeeŋe aigule tina mi ila na, zin bibip kizin Yuda timbuuru Yesu kana be tipuni ma imeete.

54 Tana ni ipa se matan mini som. Izem zin, mi ila pa kar Eparaim ta imbot lele bilimŋana zilŋaana na, mi ziŋan nanŋaŋ kini timbotmbot tana.

55 Timbotmbot to lupŋana biibi kizin Yuda, ta tipaata be Pasoba na, ka nol igarau. Tana iwal karkari tizalla pa Yerusalem be tiurpe zitun ma tiŋgeeze pa Anutu mataana kembei ta tutu kizin iso na, mana Pasoba ipet. ✧

56 Mi timbotmbot Urum Merere kwoono mi fikir Yesu mataana, to tiparso pizin ta kembei: “Oo, niom kakam ŋgar be parei? Lupŋana biibi ti, ni ko imar pa?”

57 Mi zin bibip kizin patoronŋana kan mi zin tutu kan tiur sua pizin iwal biibi kek. Beso tire Yesu imbot lele sa, na loŋa mi sua ikam zin, bekena tikisi.

12

*Maria ilin ŋgere kuziinŋana ise Yesu kumbuunu
(Mt 26:6-13; Mk 14:3-9)*

1 Aigule lamata mi ta imbotmbot, tonabe lupŋana biibi ki Pasoba ipet. Mi Yesu ila ipet kar Betania. Kar tana ki Lasarus, tomtom ta Yesu ipei i ma imanŋa mini pa naala na. ✧

✧ 11:52: Yo 10:16, 17:20+; Ep 2:11+; 1Yo 2:2 ✧ 11:55: Kam 12:1+

✧ 12:1: Yo 11:1+

² Tana Yesu ziŋan naŋgaŋ kini tila tipet, mi kar tana tikam kini pini. Lasarus ziŋan Yesu bizin tikanan kini na, Mata ni imbotmbot mi irre zin pa kan koron.

³ Tikanan ma timbotmbot, mi Maria ikam ŋgere kuziiniŋana ta ka kadoono biibi kat, ma iliŋ se Yesu kumbuunu, mi imus pa ute ruunu. Mi ŋgere tana kuziini irao ruumu leleene.

⁴ Tamen Yudas Iskariot, naŋgaŋ ki Yesu ta kaimer iuri la ka koi bizin naman na, imanga mi iso:

⁵ “Waii, pasaana sorok ŋgere tana paso! Kozobe imbot ma tala tonjomoono, so takam pat ta sorok som kat. Irao kembei 300 denari ma iŋgi. Tona tu'uulu zin wal sorrokŋan pa.”

⁶ Sua tana, ni iso raama leleene som. Pa ni ikamam ŋgar pizin wal sorrokŋan som. Ni tomtom kuumbuŋana. Mi imborro kautu kizin, tanata ikamam bekena itunu ikamam pakaana.

⁷ To Yesu iso pini: “Wa, mbuulu sua pini pepe. Sombe ni leleene be ikam mbulu ti pio, na mbot mi ikam. Pa iŋgi ikam pataaŋa pa koŋ mete.

⁸ Zin wal sorrokŋan ko niomŋan kombotmbot totomen. Mi nio na som.”

⁹ Zin iwal biibi tilen kembei Yesu imbotmbot kar Betania, to timeke ma tila be tire i. Mi tiso tire Lasarus tomini. Pa Yesu ipei i ma burup ma imanga mini pa naala tau.

¹⁰ To zin bibip kizin patoronŋana kan timbuk sua be tipun Lasarus ma imeete tomini.

¹¹ Pa Yuda boozo ta tilen Lasarus uruunu mi tire kat i na, tizem zin bibip tana, mi tiur lelen ila ki

Yesu. ☆

Yesu isala pa Yerusalem

(Mt 21:1-11; Mk 11:1-11; Lu 19:28-40)

¹² Timbot ma aigule toro to, zin iwal biibi ta tila timbotmbot Yerusalem pa lupɲana biibi tana na, tileɲ Yesu uruunu be isala pa Yerusalem.

¹³ Tana tikam ni runrun, mi tila be tire i mi tiloolo pini. Tiso:

“Hosana! Tapakur Anutu kiti zaana!

Merere ko ipombol tomtom taɲgi. Pa ni ikam

Merere ruɲguunu ta imar i.

Merere ko ikampe king kiti Israel!” ☆

¹⁴ To Yesu ikam doɲki popoɲana ta ma mbuleene ise, mi ipa ma isala pa Yerusalem. Tabe sua ki Merere ta muɲgu tibeede se ro na, iur ɲonoono. Sua ta kembei:

¹⁵ Niom Sion koyom, komoto pepe.

Kere. King tiom isama i!

Ni mbuleene ise doɲki popoɲana ma ima i. ☆

¹⁶ Mbulu tana ipet na, zin naɲgaɲ ki Yesu tikankaana pa ka uunu. Tamen kaimer indeeɲe tau ni imeete mi isala mini pa saamba ma ikam zaana biibi, to matan iɲgal mbulu boozomen ta tikam pini na, mi tikilaala kembei sua tana, tibeede pini tau.

¹⁷⁻¹⁸ Uunu ta iwal biibi tana tila ma tire Yesu na, ta kembei: Indeeɲe tau ni ipei Lasarus ma imaɲga mini pa naala na, iwal biibi ta ziɲan tiwwa na, timbot mi tire mos tana. Tana tila mi tipombol ka sua pizin tomtom boozomen ma tileɲ.

☆ **12:11:** Yo 12:17+ ☆ **12:13:** Mbo 118:25+ ☆ **12:15:** Yesa 62:11; Sek 9:9

19 Beso zin tutu kan tire zin iwal biibi tana ziŋan Yesu tiwwa mi tiloloolo pini na, tiparso pizin ma tiso: “Wai! Ingi ko takam ma som. Pa iwal munjaana men, ta timap ma titop la kini kek.”

Zin Grik pakan tisombe tire Yesu

20 Zin Grik pakan tisala ma timbot Yerusalem pa lupŋana biibi tana tomini.

21 Tana tila ki Pilip, (ni kar kini Betsaida ta imbot Galilea na), mi tiso pini: “Biibi, niam leleyam be amre Yesu.”✧

22 Tana Pilip ila ma iso pa Andreas, mi ziru tila ma tiso pa Yesu.

23 Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Nol tabe Tomtom Lutuuu iswe kat mburaana mi mbulu kini ndabokŋana mi ikam zaana biibi, ta ingi imar ipet kek.”✧

24 Nio aŋso kat piom: Kini iweene sa, sombe isula toono som, nako indom ma ise be parei? Som. Ko imbot sorok. Mi sombe isula toono, nako popoŋana indom ma ise, mi iur ŋonoono boozo. Pa bela kini iweene tana isula toono, tona ipiyooto popoŋana.”✧

25 Tomtom ta sombe ikam ŋgar biibi mete pa itunu kuliini isu toono, inako ila lene. Mi tomtom ta sombe ikam ŋgar pa itunu som, nako ikam mbotŋana ki Anutu ta irao imap na som.”✧

26 Tomtom ta so imbeeze pio, na bela ito yo. Naso lele tabe nio aŋla mi aŋbot pa i, na ni tomini ko imbot pa. Mi tomtom ta sombe imbesmbeeze pio, na Tamaŋ ko ipakuri.”✧

✧ 12:21: Ngo 10:34+, 11:20 ✧ 12:23: Yo 1:14, 13:31+, 17:1

✧ 12:24: 1Kor 15:36 ✧ 12:25: Mt 10:39, 16:25 ✧ 12:26: Yo 14:3, 17:24; 1Tes 4:17

Yesu iso pa meetenana kini

27 “Nio leleŋ ipata biibi kat. Pa inŋi nol tio ipet kek. Mi ko aŋso parei? Ko aŋso: ‘Oo Tamaŋ, tatke yo pa pataŋana biibi ti.’ E-e, kembena pepe. Pa uunu tina ta aŋsu toono.”✠

28 O Tamaŋ, swe mburom mi mbulu ku nd-abokŋana pizin tomtom. Naso tipakur nu zom!”

Yesu iso sua tana, to Anutu kalŋaana ta imbot saamba mi isu. Iso: “Nio aŋswe ituŋ pizin tomtom kek, mi kola aŋswe mini.”✠

29 Zin iwal ta ziŋan timbotmbot mi tileŋ sua tana na, pakan tiso lele ikuruŋ. Mi pakan tiso: “A! Inŋa ko aŋela sa ta iso sua pini na.”✠

30 Tamen Yesu iso pizin: “Sua ta niom keleŋ na, isu be iuulu yo na som. Inabe iuulu yom.”✠

31 Inŋi be Anutu iswe kat sanaana kizin tomtom toono kan, mi iur kadoono pa. Mi inŋi be iziiri ni ta ikamam peeze pa toono ti ma ila ne. *✠

32 Inŋi nio aŋbotmbot su toono. Mi kaimer sombe tiwit yo ma aŋsala kor, tona nio ko aŋyaaru tomtom ta boozomen ma timar tio.”✠

33 Sua tana, ni iso bekena iswe zaala tabe imeete pa i.

34 Zin iwal tileŋ sua kini tana, to tipekel kwoono ma tiso: “Sua ta imbot la tutu kiti na, iso ta kembei: Mesia ko imbotmbot ma alok. Kena parei ta nu

✠ **12:27:** Mt 26:38+; Lu 12:50; Ibr 5:7 ✠ **12:28:** Mt 3:17

✠ **12:29:** Kam 19:16; Mbo 29:3; Tur 4:5 ✠ **12:30:** Yo 11:42

* **12:31:** Ni ta ikamam peeze pa toono, ina Sadan tau. Mi indeeŋe Yesu imeete mi imanŋa mini pa naala na, ipunmeete Sadan mburaana. ✠ **12:31:** Lu 10:18; Yo 16:11; Ep 2:2; Kol 2:15; Tur 12:9, 20:2+ ✠ **12:32:** Yo 3:14, 8:28; Ro 5:18

so Tomtom Lutuunu, bela tiwiti ma isala kor? Tomtom Lutuunu tana, ni asin?”✠

³⁵ To Yesu iso pizin. Iso: “Molo som, to mat izem yom. Tana mat imbotmbot ta kembei, mi kapa pa mi kakamam ka mbulu pataaŋa. Kere: Kōkena zugut mburaana ikoto yom. Pa tomtom ta sombe iwwa pa zugut leleene, inako ikankaana pa zaala tabe ila pa i.✠

³⁶ Tana mat iyaryaara ta kembei mi kuurla kini pataaŋa. Naso kewe mat lutuunu bizin.”

Yesu iso sua tana makin, to izem zin, mi ila ma ike pizin.

Zooroŋana kizin Yuda

³⁷ Nonoono, Yesu itooro mos boozomen ma zin Yuda tire. Tamen tiurla kini som.✠

³⁸ Tabe sua ta munŋu Anutu kwoono Yesaya ibeede na, iur ŋonoono. Sua ta kembei:

O Merere, niam amkam sua ku pizin na zin tiurla? Som.

Mi nu swe mburom pizin na, tikam ŋgar pa? Som.✠

³⁹ Mi Yesaya iso iti pa uunu tau zin tiurla som. Pa iso ta kembei:

⁴⁰ Anutu ni ipumun matan mi isekaala ŋgar kizin kek.

Tanata matan imun mi ŋgar kizin ipet som.

Uunu tina ta titooro lelen som, mi lelen be timar tio mi aŋurpe zin som.✠

⁴¹ Sua tana, Yesaya iso paso, munŋu kat ire la pa mbulu mi uraata ki Yesu tabe zaana iwe biibi pa i. Tanata iso sua tana pini.

✠ **12:34:** Mbo 89:36+, 110:4; Yesa 9:6+; Dan 7:14 ✠ **12:35:** Yo 8:12, 11:9+; Ep 5:8; 1Yo 1:7 ✠ **12:37:** Yo 1:11; Ro 10:16 ✠ **12:38:** Yesa 53:1; Ro 10:16 ✠ **12:40:** Yesa 6:9+; Mt 13:15

⁴² Indeenje tana, zin peeze kan kizin Yuda tomini, tomtom kizin boozo tiurla ki Yesu. Tamen tiswe urlanana kizin ma ipet mat som. Paso, timototo zin tutu kan: Kokena tiziiri zin pa lupnana kizin.

⁴³ Tana zin lelen ilip pa pakurnana kizin tomtom. Mi pakurnana nonoona ta imar pa Anutu na, tikam ngar pa pe som.✠

Yesu ipemet sua pizin iwal biibi

⁴⁴ Yesu imannga mi kalnana biibi ma iso: “Tomtom ta sombe iurla tio, na iurla tio men som. Ina ni iurla ki Ni ta ingo yo ma anmar i tomini.✠

⁴⁵ Mi tomtom ta sombe ire yo, ina ire Ni ta ingo yo ma anmar i tomini.

⁴⁶ Nio anju toono be anur mat pizin tomtom. Tana zin wal ta sombe tiurla tio, na tasa ko imbot la zugut lene mini som.✠

⁴⁷ “Mi sombe tomtom sa ilenlen sorok sua tio, mi itoto som, ina nio ituŋ ko anpamenderi mi anur kadoono pini na som. Pa anju toono be antiiri zin tomtom mi anur kadoono pizin na som. Anmar be ankamke zin.✠

⁴⁸ Mi motoyom ingal! Tomtom ta sombe ipizil ndemeene pio mi izooro sua tio, inako ire ka kadoono pa mben kaimer. Pa sua ta anso na, ko iwe uunu pini be ikam kadoono tana.✠

⁴⁹ Pa sua ta ankam piom na, ituŋ lelen mi anso som. Tamaŋ ta ingo yo ma anmar i, ni izzo pio ta anso.

✠ **12:43:** Yo 5:44; Ga 1:10 ✠ **12:44:** Mt 10:40 ✠ **12:46:** Yo 1:4, 8:12 ✠ **12:47:** Yo 3:17, 4:42; 1Yo 4:14 ✠ **12:48:** Lo 18:19; Yo 3:18

⁵⁰ Mi nio aŋute: Sua kini ta ni iur, ina ta iwe zaala pizin tomtom be tikam mbotŋana ki Anutu ta iseŋge iseŋge ma ila. Tana sua ta aŋso, ina Tamaŋ iso yo pa ta aŋso.”

13

Yesu iŋguuru nanŋaŋ kini kumbun

¹ Aigule tamen imbotmbot, tonabe lupŋana biibi ki Pasoba ipet. Mi Yesu, ni iute: Nol kini tabe izem toono ti mi imiili ma ila ki Tamaana mini na, igarau kek. Ta muŋgu mi imar na, ni iurur kat leleene pizin wal kini ta titoto i su toono na. Mi ikiskis mbulu tana ma ila irao iswe kat ka ŋonoono pa meeteŋana kini.✧

² Rou na, Yesu ziŋan nanŋaŋ kini tikanan kini ma timbotmbot. Indeeŋe tana, Yudas ta Simon Iskariot lutuunu na, Tomtom Sanaana ipei ŋgar sananŋana pini kek be ila ma iswe Yesu ila ki ka koi bizin.

³ Mi Yesu, ni iute: Tamaana iur koron ta boozomen ma imbot la ni namaana kek. Mi ni imbot ki Anutu ta isu i. Mi kaimer ko imiili ma isala ki Anutu mini.✧

⁴ Tana izem kini kanŋana, mi imanŋa ma ikinke mburu kini mat kana ma isu, mi ikam kawaala musaana ta ma ipezekat ila lwoono.

⁵ Tona iliŋ yok isula kuuru, mi imanŋa be iŋguuru nanŋaŋ kini kumbun, mi imus pa kawaala ta ipezekat la lwoono na.✧

✧ **13:1:** Pil 2:8; 1Yo 3:16 ✧ **13:3:** Mt 28:18; Yo 3:35; 1Kor 15:27

✧ **13:5:** Mt 20:28; Lu 22:27; Pil 2:7+

⁶ Ni ingurnguuru ma ila indeenje Simon Petrus. To Simon iso pini: “Wai Merere, nu mbesoonjo sorok sa ta sombe nguuru kumbuŋ i?”

⁷ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Mbulu tabe ankam pu i, na nu ute ka uunu som. Mi kaimer, to ko kilaala ka uunu.”

⁸ To Petrus kwoono imbol ma iso: “Nu ko irao nguuru kumbuŋ na som kat!” Mi Yesu iso pini: “Sombe anguuru u som, na gaabaŋon nu som.”✠

⁹ Tabe Simon Petrus ipekel kwoono ma iso: “O Merere, nakena nguuru kumbuŋ men pepe. Nguuru nomon mi uten tomini.”

¹⁰ Mi Yesu iso pini ma isombe: “Tomtom ta iwe ma ingeeze kek, inako iwe mini na som. Ina kaimer to inguuru kumbuunu men. Niom ti na, kewe ngeezenjoyom kek. Tamen niom ta boozomen som.”✠

¹¹ Yesu iso sua tana paso, ni iute tomtom ta itut kana kek. Tanata iso zin ta boozomen ngeezenjan som.

¹² Yesu inguuru nangan kini kumbun ma imap, to iur mburu kini ila mini, mi imiili ma ila muriini. To iwi zin. Iso: “Parei, mbulu ta ankam piom i, niom kikilaala ka uunu, som som?”

¹³ Niom kawatwaata yo be biibi tiom mi tomtom ta ikamam ngar piom. Mi sua tiom tina, ina indeenje. Pa ina nio tau.✠

¹⁴ Kere. Sombe nio ti, ta Merere tiom mi ankamam ngar piom na, ankoto itun mi anguuru kumbuyom, na niom tomini leyom uraata be kakam mbulu raraate men par piom.✠

✠ **13:8:** Tit 3:5; Ibr 10:22 ✠ **13:10:** Yo 15:3 ✠ **13:13:** 1Kor 8:6; Pil 2:11; Kol 2:6 ✠ **13:14:** Lu 22:25+; Ga 5:13; 1Pe 5:5

15 Mbulu ti, nio anɓbuk mataana pa, beken a niom kere mi kakam kembei ta nio anɓkam piom i.✠

16 Nio anɓso kat piom, mbesoonɔ sa irao be ilip pa biibi kini na som. Mi ngonɔana sa irao be ilip pa tomtom ta inɔo i na som.✠

17 Tana zaala taiŋgi niom kere kek. Mi sombe koto, inako leleyom ambai mi kampenɔana ki Anutu imbot se tiom.✠

18 “Sua ti, nio anɓso pa niom ta boozomen som. Pa nio itun anɓpeikat yom mi anɓute yom lup. Mi tomtom tiom ta, ni igaaba yo som. Tamen tonɔo. Pa sua ki Anutu bela iur nonoono. Sua ta kembei: Tomtom ta niamru amkanan kini la mbata, ta isu mi iwe koŋ koi.✠

19 Kere. Mbulu tana ipet zen, mi inɔi anɓsotaara yom pa pataaɔa. Beso kaimer ipet, tonabe kuurla tio ta kembei: NI TA IMBOTMBOT TOTOMEN na, nio tau.

20 Nio anɓso kat piom ta kembei: Tomtom ta sombe ikam zin ngonɔana tio mi imbeeze pizin, na ni ikam yo tau. Mi tomtom ta sombe ikam yo, na ni ikam Tamaŋ tau inɔo yo ma anɓmar i tomini.”✠

Yesu mi Yudas

(Mt 26:20-25; Mk 14:17-21; Lu 22:21-23)

21 Yesu iso sua tana, to leleene ipata biibi kat mi iso: “Nio anɓso kat piom. Tomtom tiom ta, ko iur yo la koŋ koi bizin naman.”

22 Tabe nanɔanɔ kini matan parɔŋgal zin. Pa zin tikankaana pa: Ko iso pa asiŋ kat?

✠ **13:15:** Mt 11:29; Pil 2:5; 1Pe 2:21; 1Yo 2:6 ✠ **13:16:** Mt 10:24+

✠ **13:17:** Mt 7:24; Yems 1:25 ✠ **13:18:** Mbo 41:9 ✠ **13:20:** Mt 10:40; Lu 10:16

²³ Nanġan kini ta Yesu leleene pini ilip na, ni imbot kolouġana pini.✧

²⁴ Tana Simon Petrus mataana ila kini mi iso: “Wi i lak. Iso pa asiġ?”

²⁵ To nanġan kini tana ruk ma ila kolouġana ki Yesu, mi iwi lae pini ma iso: “Merere, sua tana, nu so pa asiġ?”

²⁶ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Tomtom ta so aġtirik narabu sula yambon mi aġkam pini, ina ni tau.” Tona ikam narabu suruunu, mi itizik sula yambon, mi iur la ki Yudas ta Simon Iskariot lutuunu na.

²⁷ Indeeġe ta Yudas ikam narabu tana na, Sadan izeebi. To Yesu iso pini ma iso: “Koroġ ta nu sombe kam, na loġa men mi kam.”

²⁸ Ni iso sua tana pa Yudas na, tomtom kizin sa ikam ġar pa som.

²⁹ Mi zin pakan tiso ko Yesu iso pini be ila ma iġġiimi koroġ pakan pa lupġana biibi tana, som ila be ikam koroġ sa pizin wal sorroġan. Paso, Yudas imborro kautu kizin.

³⁰ Yudas ikam narabu suruunu tana, to loġa men mi iyooto ma ipera mat. Indeeġe tana, zugut kek.

Tutu popoġana

³¹⁻³² Yudas izem zin mi ila, to Yesu iso pizin ma iso: “Inġi be Tomtom Lutuunu iswe kat mburaana mi mbulu kini ndabokġana mi ikam zaana biibi. Mi ni ko ikam ma Anutu mburaana mi mbulu kini ndabokġana ipet mat tomini. Naso ikam Anutu zaana ma iwe biibi kat. Mi Anutu ta kembena. Ko

✧ **13:23:** Yo 19:26, 20:2, 21:7

ipakur Lutuunu zaana ma iwe biibi. Molo som to ikam.✠

³³ O tiziŋan, nio ko itiŋan tombot ma molo som. Mi ko kikir motoŋ. Tana sua ta muŋgu aŋso pizin Yuda, ta iŋgi aŋso piom tomini. Lele tabe nio aŋla pa i, niom ko karao be kala ta buri na som.

³⁴ Kelenj. Ingi aŋkam tutu popoŋana piom ta kembei: Leleyom par piom. Pa nio aŋur lelenj piom. Tana niom ta kembena. Kuur leleyom par piom.✠

³⁵ Niom sombe kuur leleyom par piom, nako tomtom tikilaala yom kembei niom naŋaŋ tio ŋonoono.”

*Petrus ko iwatkaala Yesu zaana
(Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Lu 22:31-34)*

³⁶ Yesu iso sua tana makinj, mi Petrus iwi ma iso: “Merere, nu ko la swoi?” Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nu rao to yo ta buri ma la pa lele tabe aŋla pa i na som. Tamen kaimer ko to yo ma mar.”✠

³⁷ Tabe Petrus iwi i mini ma iso: “Merere, parei ta nu sombe nio aŋrao aŋto u ta buri som? Nio aŋrao aŋzem ituŋ ma aŋmeete pu.”

³⁸ To Yesu iso pini ma iso: “Ma ko ŋonoono? Pa nio aŋso kat pu: Mbenj ta koozi, nu ko watkaala nio zoŋ pa tel, mana man itaŋ.”

14

Yesu ta iwe zaala pizin tomtom be tila ki Tamaana

✠ **13:31-32:** Yo 12:23, 17:5 ✠ **13:34:** Mk 12:31; Yo 15:12+; 1Pe 1:22; 1Yo 2:3, 3:11 ✠ **13:36:** Yo 21:18+; 2Pe 1:14

¹ To Yesu iso pizin nanġan kini ma iso: “Niom kopoyom rru pepe. Niom kuurla ki Anutu. Kuurla tio tomini. ✧

²⁻³ Tamañ ruumu kini na, leleene boozomen. Kozobe leleene boozo som, so aņso yom ta kembena som. Inġi be aņla mi aņurpe zaala piom. Naso karao be kala pa muriyom tana. Mi sombe aņla mi aņurpe zaala tana piom, na niom kuute: Nio ko aņmiili ma aņmar mini, mi aņkam yom ma itinjan tala lele tio, bekena kombot raama yo. ✧

⁴ Mi lele tabe aņla pa i, ina niom kuute ka zaala kek.”

⁵ To Tomas iso pini ma isombe: “Merere, niam ti amkankaana pa lele tabe la pa i. Ko amute ka zaala be parei?” ✧

⁶ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Wai Tomas, nio itunġ ta zaala, mi sua ŋonoono, mi mbotņana mata yaryaaraņana katuunu. Zaala tamen ŋonoono ta nio i. Toro sa imbot be tomtom tito ma tila ki Tamañ na som. ✧

⁷ Niom sombe kuute yo, nako kuute Tamañ tomini. Tana indeeņe ta tinġi mi ila na, niom ko kuute i. Paso, kere kati kek.” ✧

⁸ To Pilip iso pini: “Merere, Tomom tana, so i piam mi amre i, tona irao.”

⁹ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Wai Pilip, itinjan tembel mbotņana kek. Mi nu kilaala yo zen? Tomtom ta so ire yo, na ni ire Tamañ tau. Parei ta nu wi yo mini ta kembena? ✧

✧ **14:1:** Mt 6:25; Yo 14:27; Pil 4:6+; 1Pe 5:7 ✧ **14:2-3:** Yo 12:26; 2Kor 5:1+; Ibr 11:16; 1Tes 4:16+ ✧ **14:5:** Yo 11:16, 20:24+ ✧ **14:6:** Yo 10:9, 11:25; Ep 2:18; Ibr 10:19+ ✧ **14:7:** Yo 8:19 ✧ **14:9:** Yo 12:45; 2Kor 4:4; Kol 1:15; Ibr 1:3

10 Sua ta anso nio niamru Tamaŋ amparlup yam ma amwe tamen na, nu urla som? Sua ta anzzo piom i, na anzzo pa ituŋ ŋgar tio som. Ina imar pa Tamaŋ ta imbot la leleŋ mi ipiyotyooto uraata kini i. ☆

11 Tana sua ta anosome nio niamru Tamaŋ amparlup yam ma amwe tamen na, niom irao kuurla. Mi sombe sua tio ikam yom ma kuurla som, na motoyom ise ki uraata ta ankamam na mi kakam ŋgar pa. ☆

12 “Nio anso kat piom: Tomtom ta sombe iurla tio, inako ikam uraata kembei ta nio ankamam. Som. Uraata kini ko ilip pa uraata tio. * Paso, nio iŋgi be anzem toono mi anla ki Tamaŋ mini. ☆

13 Mi koron boozomen ta niom kosombe kiwi pa nio zon, inako ankam piom. † Naso Lutuunu ikam Tamaana zaana ma iwe biibi. ☆

14 Tana koron ta so kiwi pa nio zon, na nio ko ankam piom.

Yesu iso ni ko iŋgo Bubunana Potomjana ma isu

☆ **14:10:** Yo 7:16+ ☆ **14:11:** Yo 5:36, 10:38 * **14:12:** Indeeje Krisi imbot su toono na, ni ikam uraata pa lele kizin Israel men. Mi isala pa saamba, to iŋgo Bubunana ma isu. Tana koozi Bubunana imbotmbot pa lele ta boozomen mi ikamam uraata pizin karkari ta boozomen. Mi indeeje Krisi ikamam uraata isu toono na, tomtom tikilaala kat uraata kini uunu som. Mi koozi na, uraata kini uunu imbot kat mat. Ina uunu ru ta Yesu iso uraata kizin urlanana kan ko ilip pa ni kini. ☆ **14:12:** Mk 16:16+; Lu 10:17; Ngo 2:43, 5:12 † **14:13:** Sua ti ka uunu ta kembei: Sombe tiwi pa koron ta irao Krisi leleene mi ŋgar kini, nako ni ndomoono pa mi Anutu ikam piti. ☆ **14:13:** Mt 7:7; Yo 15:7; Yems 1:5+; 1Yo 3:22, 5:14

15 “Niom sombe leleyom pio, na motoyom n̄gal tutu tio mi koto. ✧

16-17 Mi nio ko aṅwi Tamaṅ be ikam Ulaaṅa toro ma isu be ipombol yom. Ulaaṅa tana na, Bubun̄ana. Ni izzwe sua ṅonoono men. Mi ni ko imbotmbot raama yom ma alok. Tomtom toono kan, zin tirao be tikami som. Pa tire i som, mi tikilaali som. Mi niom na, kuute i. Pa ni imbotmbot raama yom, mi kaimer ko izeebe yom. ✧

18 “Tana nio sombe aṅla, nako aṅzem yom ma kombot sorok kembei ta zin moondo i na som. Nio ko aṅmar tiom mini. ✧

19 Molo som to tomtom toono kan ko tire yo mini som. Mi niom, nako kere yo. Paso, nio kola aṅmaṅga ma motoṅ iyaryaara mini. Tana niom tom̄ini ko kakam mbotṅana popoṅana.

20 Mazwaana tana na, ṅgar tiom ko ipet mi kiki-laala kat kembei: Nio aṅbot raama Tamaṅ, mi niom kombot raama yo, mi nio aṅbot raama yom. Iti ta boozomen taparlup ti ma tewe tamen. ✧

21 “Tomtom ta sombe mataana iṅgalṅgal tutu tio mi itoto, ina ni ta iur leleene pio. Tomtom ta kembena na, Tamaṅ ko leleene pini. Mi nio tom̄ini ko leleṅ pini, mi aṅswe itun̄ pini.” ✧

22 Yesu iso ta kembei, to Yudas iso pini ma isombe: “Merere, parei ta nu sombe swe itum piam men, mi iwal biibi na som?” Yudas tana, ni Yudas Iskariot som. Ni Yudas toro. ✧

23 Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Tomtom ta sombe iur leleene pio, inako mataana iṅgalṅgal

✧ **14:15:** Yo 15:10+; 1Yo 2:3+, 5:3 ✧ **14:16-17:** Yo 15:26, 16:7,13+; 1Kor 2:14 ✧ **14:18:** Mt 28:20; N̄go 2:4 ✧ **14:20:** Yo 17:21 ✧ **14:21:** 1Yo 2:5, 5:3 ✧ **14:22:** N̄go 10:41+

sua tio mi itoto. Tomtom ta kembena, Tamañ ko iur leleene pini, mi ni ko iwe niamru Tamañ muriyam be ambot lela. ✧

²⁴ Tamen tomtom ta sombe iur leleene pio som, inako ito sua tio som. Sua ta kelenlej i, ina nio ituñ sua tio som. Ina imar pa Tamañ ta inço yo ma añmar i.

²⁵ “Kere. Inçi itiñan tomtombot, mi añso yom pa sua ta inçi.

²⁶ Tamen molo som to añzem yom. Tana Tamañ ko inço Ulaaña toro ma isu be ikam runçuñ, mi ipombol yom. Ina Bubunñana Potomñana. Mi ni ko ipaute yom pa koron ta munñaana men, mi ipei nçar tiom pa sua boozomen ta añkam piom na, bekeno motoyom kiskis. ✧

²⁷ “Nio inçi be añzem yom i. Tana añsombe añkam ma leleyom ambai. Mi nio sombe añkam ma leleyom ambai, nako añkam kat. Pa nio añkamam kembei ta wal toono kan som. Tana kopoyom rru pepe, mi komoto pepe. ✧

²⁸ Nio añso piom kek ta kembei: Nio ko añzem yom. Tamen ko añmiili ma añmar tiom mini. Mi niom sombe leleyom pio, so menmeen yom pa pai tio ta inçi be añmiili mi añla ki Tamañ mini i. Pa Tamañ, ni ilip pio. ✧

²⁹ Tana koron ta boozomen ta inçi, inçi añsotaara yom pa pataaña. Beso kaimer ma iur nonoono, tona ipei nçar tiom mi kuurla kat.

✧ **14:23:** 1Kor 3:16, 6:19; 2Kor 6:16; Tur 3:20 ✧ **14:26:** Lu 24:49; Yo 15:26, 16:13; 1Yo 2:20,27 ✧ **14:27:** Yo 16:33; Ro 5:1; Pil 4:7; Kol 3:15 ✧ **14:28:** Mt 16:27; Yo 14:2+

30 Ingi be anposop sua tio. Pa Tomtom Sanaana tau ikamam peeze pa toono ti, ni iwwa ma imar igarrau kek. Ni mburaana irao be ilip pio na som.
✧

31 Tamen zin tomtom toono kan bela tiute ta kembei: Nio anjur lelen pa Tamañ, mi antoto kat kalñaana pa uraata ta ni iur mar nomon na. Tana kamañga. Tezem lele taingi mi tala. ✧

15

Yesu ikam sua tooroñana pa ke baen

1 “Nio ituñ ta ke baen tau ipiyotyooto ñonoono ambaimbaiñan. Mi Tamañ, ni baen katuunu. ✧

2 Mi zin wal ta tisekapkap mar tio, ta tiwe kembei ke baen namannaman. Ke baen namanaman boozomen ta ñonon somñan i, na Tamañ iyembutmbut zin ma tila len. Mi namannaman boozomen ta tipiyotyooto ñonon ambaimbaiñan i, ina ni iurpewe zin bekena tinjeeze mibe ñonon ipet ma boozo. ✧

3 Niom na, sua ta anso ma kelen, ta iurpe yom ma kewe ñgeezeroyom kek. ✧

4 Kozo kesekapkap mar tio totomen. Naso ansekap kat ma tiom. Motoyom la pa baen namaana. Sombe tiyembut ma isu lene, mi imbot ndel pa kiini, ko irao be iur ñonoono? Som. Bela isekap kat la kiini, tona iur ñonoono. Mi niom ta kembena. Sombe kesekapkap kat mar tio som, inako urlañana tiom iur ñonoono sa som. ✧

✧ **14:30:** Mk 3:23+; Yo 12:31; Ep 2:2 ✧ **14:31:** Yo 8:29, 10:18; Pil 2:8; Ibr 5:8 ✧ **15:1:** Mbo 80:8+; Yesa 5:1+ ✧ **15:2:** Mt 3:10, 7:19+, 13:8; Ga 5:22+ ✧ **15:3:** Yo 13:10, 17:17; Ep 5:26; 1Pe 1:22 ✧ **15:4:** Kol 1:23, 2:7

⁵ “Nio itun ta ke baen, mi niom na baen namannaman. Tomtom ta sombe isekapkap mar tio, mi nio ansekapkap la kini mi anpombolmboli, inako ipiyooto nonono ambaimbaijan boozo. Mi sombe som, inako som. Pa niom karao be kakam koron sa pa ituyom mburoyom na som.✧

⁶ Mi tomtom ta sombe isekapkap mar tio som, na ni kembei ke namaana meetjana ta tisebut ma itop su lene, mi tipiri lae be you ikan.✧

⁷ Niom sombe kesekapkap mar tio mi kikiskis sua tio ma imbotmbot la leleyom, mi sombe kiwi pa koron sa, nako kakam.✧

⁸ Mi sombe kipiyooto nonono ambaimbaijan boozo, nako kakam ma tomtom tipakur Taman zaana pa. Mbulu ta kembei ko iswe kembei niom nanjan tio nonono.✧

⁹ Nio anur lelen piom raraate kembei ta Taman iur leleene pio. Tana kakam ngar pa mbulu tio tana, mi kombotmbot la totomen.

¹⁰ Niom sombe motoyom ingal tutu tio mi kototo, inako iswe kembei kakamam ngar pa mbulu tio ta anur lelen piom na, mi kombotmbot la mbulu tana. Kembei nio. Anjenjen la Taman tutu kini, mi ankamam ngar pa mbulu kini ta ni iur leleene pio na, mi anbotmbot la mbulu tana.✧

¹¹ “Sua taingi, nio anso piom bekena ankam ma leleyom ndabok ma ndabok kat kembei ta nio i.

¹² Nio anur tutu piom ta kembei: Kuur leleyom par piom, kembei ta nio anur lelen piom. Pa ina

✧ **15:5:** 2Kor 3:5; Pil 4:13 ✧ **15:6:** Mt 3:10+, 7:19 ✧ **15:7:** Yems 5:16; 1Yo 5:14+ ✧ **15:8:** Mt 5:16; Lu 6:43 ✧ **15:10:** 1Yo 5:3

tutu tio ŋonoono.✠

13 Tomtom sa isombe izem itunu ma imeete pa toroono bizin, inako iswe kembei ni iur kat leleene pizin. Pa mbulu toro sa ko ilip pa mbulu tana na som.✠

14 Mi niom na, sombe motoyom ingal tutu tio mi kototo, inako iswe yom kembei niom na toroŋ bizin ŋonoono.✠

15 Tana nio ko aŋpaata yom be mbesooŋo tio mini som. Ingi ko aŋpaata yom be toroŋ bizin. Pa mbesooŋo sa iute kat uraata ta biibi kini ikamam i na som. Mi niom na, kuute. Paso, sua boozomen ta aŋleŋ la ki Tamaŋ, ta aŋso yom pa ma kuute kek.✠

16 Niom ituyom leleyom mi kamar koto yo som. Nio ta aŋpeikat yom mi aŋur yom be kala ma kakam uraata, mibe uraata tiom iur ŋonoono boozo tabe imbot ma alok. Mi niom sombe kiwi Tamaŋ pa koroŋ sa, na ni ko ikam piom. Pa nio ta ndomoŋ pa.✠

17 Tana nio aŋur tutu piom ta kembei: Kuur leleyom par piom. Ina tutu tio ŋonoono.”✠

Wal toono kan ko tiur koi pizin nanŋaŋ ki Yesu

18 “Sombe wal toono kan tiur koi piom, na motoyom ingal: Mbulu tana, zin tikam pio munŋu.✠

19 Niom sombe kala ma kagaaba zin wal toono kan pa mbulu kizin, so zin lelen piom. Paso, kewe kembei zin. Mi ingi som. Pa nio aŋpeikat yom la

✠ **15:12:** Yo 13:34+; 1Tes 4:9; 1Pe 4:8; 1Yo 3:11 ✠ **15:13:** Ro 5:7+; Ep 5:2; 1Yo 3:16 ✠ **15:14:** Mt 12:50; Yo 14:23 ✠ **15:15:** Un 18:17; Nŋo 20:27; Yems 2:23 ✠ **15:16:** Mt 28:19; Yo 14:13; Ep 1:4 ✠ **15:17:** Yo 13:34 ✠ **15:18:** Mt 10:22; 1Yo 3:13

mazwan ma kewe leŋ kek. Tanata zin tiurur koi piom.✧

²⁰ Motoyom ingal sua tio. Mbesoonjo sa ko irao ilip pa biibi kini na som. Tana zin wal ta tiseeze motoŋ, nako tiseeze niom motoyom tomini. Mi zin tau tilerleŋ la sua tio, inako tilerleŋ la sua tiom tomini.✧

²¹ Pa niom kewe leŋ kek. Tana mbulu ta boozomen taŋgi, zin ko tikam piom. Paso, Ni ta inŋo yo ma aŋsu toono ti na, zin tiute i risa som.✧

²² Nio sombe aŋmar ma aŋkam sua pizin som, so Anutu ire zin kembei len uunu sa som. Mi inŋi aŋmar mi aŋpaute zin kek. Tamen lelen pio som. Tana len sua sa mini som. Pa sanaana kizin ta imbot mat kek.✧

²³ Tomtom ta sombe iur koi pio, ina ni iur koi pa Tamaŋ tomini.

²⁴ Uraata bibip ta aŋkam la mazwan na, tomtom toro sa ikam pasa zen. Uraata tana sombe aŋkam som, so zin len uunu sa som. Tamen nio aŋmar mi aŋkam uraata tana ma tire kat kek. Mi tamen tiur koi pa niamru Tamaŋ.

²⁵ Zin tikam mbulu tana paso, sua ta munŋu tibeede la tutu kizin na bela iur ŋonoono. Sua ta kembei:

Zin tiur koi pio sorok.”✧

²⁶ To Yesu iseŋge sua kini mini ma iso: “Ulaaŋa tabe imar mi ipombol yom i, ni imbot ki Tamaŋ.

✧ **15:19:** Lu 6:22; Yo 17:14; 1Yo 4:5 ✧ **15:20:** Mt 10:24+; 2Tim 3:12; 1Yo 4:6 ✧ **15:21:** Mt 5:10+; Yo 16:2+ ✧ **15:22:** Lu 12:47; Yo 9:41; Ro 1:20; Yems 4:17 ✧ **15:25:** Mbo 35:19, 69:4

Mi nio ko ango i ma isu piom. Ni Bubunana ta izzo sua nonoono men. Mi ni ko ipombol sua tio.✠

²⁷ Mi niom tomuni, ko kopombol sua tio. Paso, indeenje ta anmanja pa uraata tio mi imar indeenje koozi na, itinan tombotmbot.✠

16

¹ “Sua ta boozomen ti, nio anso yom pa kek bekena anpombol yom. Kokena kotop pa urlanana tiom.

² Pa zin ko tiziiri yom pa lupnana kizin. Mi mazwaana sa kola imar, tona tomtom sa isombe ipun yom ma kemetmeete, na ni ko indemeere kembei imbeeze kat pa Anutu. ✠

³ Mbulu tana, zin ko tikam piom paso, tiute niamru Tamañ som. ✠

⁴ Sua tañgi, nio anso piom beso kaimer ma tikam mbulu tana piom, to motoyom ingal sua tio ti, mi ipombol yom be kemender mbolnana.

Uraata ki Bubunana Potomnana

“Sua tañgi, mungu nio anso piom som. Paso, nio itinan tombotmbot.

⁵ Mi ingi be anzem yom mi anla ki Ni ta ingo yo ma anmar i. Tamen tomtom tiom sa iwi yo pa lele tabe anla pa i som.

⁶ Nonoono, sua ta anzzo piom i ko ikam yom ma leleyom ipata kat.

⁷ Tamen nio anso kat piom ta kembei: Sombe anzem yom som, inako Ulaña tana irao imar piom

✠ **15:26:** Lu 24:49; Yo 16:14; Ngo 2:33; 1Yo 5:7 ✠ **15:27:** Lu 24:48; Ngo 1:8; 2Pe 1:16; 1Yo 1:1+ ✠ **16:2:** Mt 24:9; Ngo 26:9+ ✠ **16:3:** Yo 15:21; Ro 10:2; 1Tim 1:13

som. Mi sombe anja, nako ango i ma imar piom. Tana nio sombe anjem yom mi anja, inako ambai piom. ✧

8 Ulaana tana isombe imar, to iswe mbulu sananana kizin tomtom toono kan ma ipet mat, mi iso zin pa mbulu ingoi ta ndeenenana pa Anutu mataana, mi kadoono unana tabe ipet pa kaimer i.

9 Zin tikam sanaana paso, tiurla tio som. ✧

10 Mi mbulu ndeenenana na, nio sombe anmiili ma anja ki Tama, mi kere yo mini som, tona iswe kembei nio tomtom ndeenenon pa Anutu mataana. * ✧

11 Mi kadoono unana, ina kola ipet. Pa biibi ki toono ti na, Anutu iur le kadoono ma imender kek. ✧

12 “Nio lenj sua boozomen tabe anso piom. Mi irao anso ta buri na som. Pa ko ipata piom.

13 Mi Bubuana, ni izzo sua nonono men. Tana ni isombe imar, nako ipazal ngar tiom, mi iso yom pa sua nonono ta boozomen, mi mbulu pakan tabe ipet pa kaimer i tomini. Mi ni ko iso sua sa pa itunu ngar kini na som. Sua tau ilen la ki Tama men, to iso. ✧

14 Ni ko ikam ma nio zonj iwe biibi. Pa ni ko ipaute yom pa uraata tio, mi mbulu tio, mi koronj tio pakan.

✧ **16:7:** Yo 14:16,26, 15:26 ✧ **16:9:** Yo 15:22 * **16:10:** Zin Yuda pakan tikam ngar noobo ma tiso Yesu itoto mbulu ki Anutu som. Tamen, indeenje ni isala pa saamba na, iswe kembei Anutu lelene ambai pini mi uraata kini. ✧ **16:10:** Ro 1:4 ✧ **16:11:** Yo 12:31; Ibr 2:14 ✧ **16:13:** Yo 14:17, 14:26; 1Kor 2:10; 1Yo 2:27

¹⁵ Tamaŋ koronj kini ta munŋaana men na, nio koronj tio tau. Tanata aŋso piom ta kembei: Bubunana ko ipaute yom pa uraata tio, mbulu tio, mi koronj tio pakan.” ✧

Nanŋaŋ ko lelen ipata, mi kaimer to lelen ambai mini

¹⁶ Mi Yesu iso sua mini ma iso: “Molo som to kikir motonj. Mi talae rimen, to kere yo mini.”

¹⁷ Tabe nanŋaŋ kini pakan tiparwwi zin ma tiso: “Sua taŋgi ka uunu parei? Pa ni iso piti ma isombe, molo som to tikir mataana. Mi talae rimen, to tere i mini. Mi iso mini ma iso ila ki Tamaana.

¹⁸ Sua kini ta ‘molo som’ ti, ka uunu parei? Iti takankaana pa.”

¹⁹ Mi Yesu ikam la pa wiŋana kizin kek. Tana iso pizin ma iso: “Parei, sua tau aŋso molo som to kikir motonj, mi talae rimen, to kere yo mini, ina kaparwwi yom pa ka uunu?”

²⁰ Nio aŋso kat piom: Niom ko kakam tiŋiizi biibi mi leleyom ipata kat. Mi zin wal toono kan, inako menmeen zin. Tamen talae ri, to niom ko menmeen yom mini.

²¹ Kembei ta moori tabe ikam tomtom i. Ni iya-maana yoyouŋana biibi. Mi sombe ikam tomtom ma isu, nako mataana mbeleele yoyouŋana tana. Paso, ni menmeeni pa pikin popoŋana tana.

²² Mi niom ta kembena. Koozi leleyom ipata. Tamen sombe aŋmar ma kere motonj mini, nako menmeen yom biibi mi leleyom ndabok kat. Mi

✧ **16:15:** Mt 11:27; Yo 17:10

leleyom ndabokɔjana tana na, tomtom sa ko irao itatke piom na som. ✧

²³ Indeeɛe tana na, niom ko kombot mat pa koronɔ ta boozomen. Tana ko kiwi yo pa koronɔ sa ka uunu mini som. Mi nio aɲso kat piom: Niom sombe kiwi Tamaɲ be ikam leynom koronɔ sa pa nio zonɔ, na ni ko ikam piom.

²⁴ Ta munɔu mi imar na, niom kiwi i be ikam leynom kosa sa pa nio zonɔ zen. Mi nio aɲso piom: Kiwi, tona kakam. Naso leleyom ndabok ma ndabok kat. ✧

Yesu ilip pa toono mburaana

²⁵ “Sua tainɔi nio aɲkamam ila sua tooronɔjana. Mi nol tio iso ipet, tona aɲkam sua tooronɔjana piom mini som. Ko aɲso kat yom pa Tamaɲ.

²⁶ Mi mazwaana tana isombe ipet, na nio ko aɲwe kwoyom mini be aɲwi Tamaɲ pa leynom koronɔ sa na som. Niom ituyom ko kiwi i pa nio zonɔ.

²⁷ Pa ni tomini leleene piom. Paso, niom leleyom pio mi kuurla tio ta kembei: Nio aɲbot kini ta aɲmar i.

²⁸ Nonoono kat, munɔu nio aɲbot ki Tamaɲ mi aɲsu toono. Mi inɔi be aɲzem toono ti, mi aɲmiili ma aɲla kini mini.”

²⁹ Yesu iso sua tana, to nanganɔ kini tiso: “Biibi, munɔu nu kamam sua piam ilala sua tooronɔjan. Mi buri na, zzo katkat.

³⁰ Tana niam amkilaalu kembei nu ute koronɔ ta boozomen. Tomtom lelen iurur pa wiɲana kizin be tiwi u, na nu kam la pa nɔar kizin kek. Tana amurla ku ta kembei: Nu, Anutu inɔo u ta mar i.”

✧ **16:22:** Lu 24:52; Yo 20:20; 1Pe 1:8 ✧ **16:24:** Mt 7:7; Yo 15:11

³¹ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Ambai. Mi ko kuurla kat?”

³² Nol tio ta igarau kek. Mi sombe ipet, to niom ko kakam pirik ma kala leyom, mi kezem yo ma ituṅ tamen aṅbotmbot. Tamen nio ko ituṅ tamen kat na som. Pa Tamaṅ, ni ko imbotmbot raama yo.

✧
³³ Sua taingɪ, nio aṅso piom bekena kesekap mar tio. Naso leleyom ambai men mi kombotmbot. Nonoono, ingɪ kombotmbot la wal toono kan mazwan, tana ko kendeenɛ pataṅana. Tamen kemender mbolṅana. Pa nio aṅlip pa toono mburaana kek.” ✧

17

Yesu isunṅ mi iur itunu ila Anutu namaana

¹ Yesu iso sua tana ma imap, tona mataana isala kor mi isunṅ. Iso: “O Tamaṅ, ingɪ nol tio ipet kek. Tana swe Lutum ramaki mburaana mi mbulu kini ndabokṅana. Naso ni zaana iwe biibi, mi ikam ma nu zom tomini iwe biibi.” ✧

² Pa nu ur tomtom ta boozomen ma timbot la Lutum kopo mbarmaana kek, bekena ikam mbotṅana ku pizin tomtom ta munṅaana men ta ur zin ma tiwe ni lene na.” ✧

³ Anutu tamen ṅonoono ta nu na. Mi mbotṅana ku ta kamam pizin tomtom, ina ta kembei: Tomtom tiute katu, mi tiute Yesu Kresi ta ṅgo i ma isu na.” ✧

⁴ Uraata boozomen ta ur mar nomoṅ, ina nio aṅkam ma imap kek, bekena aṅswe mburom mi

✧ **16:32:** Mt 26:31,56; Yo 8:29 ✧ **16:33:** Yo 14:27; Ro 8:35+; 1Yo 4:4, 5:4 ✧ **17:1:** Yo 12:23 ✧ **17:2:** Dan 7:14; Mt 28:18; Yo 6:39 ✧ **17:3:** Yo 3:16; Pil 3:8+; 1Pe 1:3; 1Yo 5:20

mbulu ku ndabokɲana isu toono mibe zom iwe biibi. ✧

⁵ O Tamaɲ, muɲgu kat, indeeɲe ta nu ur toono zen na, nu ituru tombotmbot lela azuɲka leleene mi nio zoɲ biibi. Mi iɲgi nio leleɲ be kam yo ma aɲma ku mini be aɲbot raamu, mibe zoɲ iwe biibi kembei ta muɲgu na. ✧

Yesu isuɲ pizin nanɲaɲ kini

⁶ “O Tamaɲ, zin tomtom ta nu tatke zin pizin wal toono kan mi kam zin ma tiwe leɲ na, nio aɲswe zom pizin ma tiute u. Zin wal ku tau. Mi nu kam zin ma tiwe leɲ, tana iɲgi tikan la sua ku kek. ✧

⁷ Mi iɲgi tiute ta kembei: Koron boozomen ta kam mar tio na, katuunu ta nu itum.

⁸ Pa sua ta kam mar tio, ta aɲso pizin ma tikan la kek. Mi iɲgi tiute kat ta kembei: Nio aɲbot ku ta aɲmar i. Tana zin tiurla ta kembei: Nu ɲgo yo ta aɲmar i.

⁹ “Tamaɲ, suɲɲana tio ti ima ku pizin wal ti. Pa zin wal ku tau. Mi nu kam zin ma tiwe leɲ. Mi zin wal toono kan na, aɲsuɲu pizin som. ✧

¹⁰ Koron tio ta boozomen, ina nu koron ku. Mi koron ku ta boozomen ina koron tio. Zin wal tio ti ta tiswe mbulu tio ndabokɲana, mi tikam ma zoɲ iwe biibi.

¹¹ Nio ko aɲbot su toono ma molo som. Pa iɲgi be aɲzem mi aɲma ku i. Tamen zin, nako timbotmbot. O Tamaɲ, nu Potomɲom. Poroukaala zin, mi pombol zin be tikiskis mbulu ku ndabokɲana mi zom ta

✧ **17:4:** Yo 4:34, 13:31, 19:30 ✧ **17:5:** Yo 1:1+; Pil 2:6; Ibr 1:3

✧ **17:6:** Yo 6:37+, 10:29, 17:26 ✧ **17:9:** Yo 6:37+, 10:29

kam pio mi answē pizin na. Naso tilup zin ma tiwe tamen kembei ta ituru i. ✧

¹² Indeeŋe ta niamŋan ambotmbot na, nio itunŋ motonŋ pizin mi anporoukalkaala zin. Mi zom mi mbulu ku ndabokŋana ta kam pio na, answē pizin. Tanata tikiskis zom mi mbulu ku tana mi timbot ambai. Tasa ila lene som. Tamen tomtom tabe ila ne, ta ila kek. Pa sua ta tibeede pataaŋa kek na, bela iur ŋonoono. ✧

¹³ “Nio inŋi be anzem zin wal ti mi anma i. Tana niamŋan ambotmbot men su toono, mi ankam sua taiŋgi bekena lelen ndabok ma ndabok kat kembei ta nio i. ✧

¹⁴ Wal ti, nio ankam sua ku pizin ma tileŋ kek. Tanata tiwe kembei ta nio, mi titoto ŋgar toono kana mini som. Uunu tina ta zin wal toono kan tiurur koi pizin. ✧

¹⁵ Inŋi nio anwi u be tatke zin pizin wal toono kan som. Tamen poroukaala zin pa Tomtom Sanaana. ✧

¹⁶ Pa wal ti, tigaaba yo kek. Tana niamŋan ki toono mini som.

¹⁷ “Sua ku na sua ŋonoono men. Mi sua ku ta ko iwe zaala pizin be nu tooro zin ma tiwe wal ku potomŋan. ✧

¹⁸ Nu ŋgo yo ma answu toono, ta inŋi nio kadoono ango zin ma tila pizin tomtom toono kan. ✧

¹⁹ Nio inŋi anzem itunŋ ima nomom be ankam uraata ta ur pio na. Naso ankam zin ma tiwe wal ku potomŋan. ✧

✧ **17:11:** Yo 10:29+; 2Tes 3:3; 1Pe 1:5; Yud 24+ ✧ **17:12:** Mbo 41:9; Yo 6:39,70 ✧ **17:13:** Yo 15:11 ✧ **17:14:** Yo 15:19; 1Yo 2:15+ ✧ **17:15:** Mt 6:13; 2Tes 3:3; 1Yo 5:18 ✧ **17:17:** Yo 15:3; 1Pe 1:22 ✧ **17:18:** Mt 28:19; Yo 20:21 ✧ **17:19:** 1Kor 1:2,30; Ibr 10:10

Yesu isunɔ pizin wal urlaŋana kan ta boozomen be tiparlup zin ma tiwe tamen

²⁰ “Sunɔana tio ti ima ku pizin wal ti men som. Pa zin wal tabe kaimer tileŋ sua kizin mi tiurla tio i, na aŋsuŋ pizin tomini.

²¹ Tamaŋ, lup zin raama ituru ma itiŋan tewe tamen, kembei ta ituru tulup ti ma tewe tamen. Naso wal toono kan tiurla ta kembei: Nu ŋgo yo ta aŋmar i. ✧

²² Mbulu ku ndabokŋana ta zom biibi pa i, ta kam pio mi aŋswe pizin kek, bekena tiparlup zin ma tiwe tamen kembei ta nu ituru i.

²³ Tana itiŋan ko taparlup ti ma tewe tamen kat. Naso wal toono kan tikilaala ta kembei: Nu ŋgo yo ma aŋsu, mi nu lelem pizin wal ta tiurla tio na, raraate kembei ta nu lelem pio. ✧

²⁴ “O Tamaŋ, zin wal ta nu kam zin mar nomoŋ kek na, nio leleŋ be zin timbotmbot raama yo isu lele tabe nio aŋma aŋbot pa i, mibe tire azuŋka tio mi mburoŋ. Indeeŋe ta nu ur kosa sa zen na, nu lelem pio ilip, tanata kam azuŋka mi mburom tana pio. ✧

²⁵ O Tamaŋ, nu ndeeŋeŋom. Wal toono kan tiute u som. Mi nio na, aŋute u. Mi wal ti, zin tikilaala kembei nu ta ŋgo yo ma aŋmar i.

²⁶ Mi nio aŋswe zom mi mbulu ku ndabokŋana pizin kek. Mi ko aŋzzwe men. Naso lelen par pizin kembei ta nu lelem pio, mi nio ko aŋbotmbot la lelen.”

✧ **17:21:** Ro 12:5; Ga 3:28; Ep 4:3+ ✧ **17:23:** Yo 16:27 ✧ **17:24:** Yo 12:26; 1Tes 4:17

18

Tikam Yesu

(Mt 26:47-56; Mk 14:43-50; Lu 22:47-53)

¹ Yesu isunj makinj to, ziŋan nanŋan kini tizem kar biibi, mi tisula tindu yok Kidron ma tisala pa olib lene ta.

² Lele tana Yudas, tomtom tabe iur Yesu ila ka koi bizin naman na, ni iute tomini. Paso, Yesu ziŋan nanŋan kini tiluplup zin su lele tana.

³ Tana Yudas ikam zin menderŋan pakan ta zin bibip kizin patoronŋana kan mi zin tutu kan tinŋo zin na, mi ziŋan zin malmal kan pakan kizin Rom tiwwa ma tila pa lele tana. Tiwwa raama mburu kizin malmal kana, mi titeege kai mi lam ma tila.

⁴ Mbulu tabe ipet pini i, Yesu iute lup. Tana izem olib lene tana, mi ipaŋuru zin ma ila, mi iwi zin. Iso: “Niom kuru asiŋ?”

⁵ Mi zin tiso: “Niam amru Yesu ki Nasaret.” To ni iso: “NIO ANBOTMBOT.” Mi Yudas ta iur Yesu ila ka koi bizin naman na, ni tomini ziŋan timendernder.

⁶ Indeeŋe ta Yesu iso pizin ma iso: “NIO ANBOTMBOT,” to ruk ma timiili, mi timalaala ki ndemen ma tila titoptop su. ✧

⁷ To ni iwi zin mini ma iso: “Niom kuru asiŋ?” Mi zin tiso: “Niam amru Yesu ki Nasaret.”

⁸⁻⁹ Mi ni iso: “Nio aŋso piom kek. NIO ANBOTMBOT. Sombe leleyom be kakam yo, ina ambai. Mi kezem zin wal tio ti ma tila.” Tabe sua kini ta iso kek na iur ŋonoono. Sua ta kembei: “Zin wal ta nu ur zin mar nomoŋ na, aŋzem tasa ma ila lene som.’ ✧

¹⁰ Simon Petrus, ni le buza malmal kana ta imbotmbot. Tana ipas buza tana mi ipiri na, isap tomtom ta taljaana woono. Tomtom tana, zaana Malkus. Mi ni mbesooŋo ki biibi kizin patoronjana kan.

¹¹ To Yesu iso pa Petrus ma isombe: “Hait! Zeebe buza ku tana isula muriini mini. Parei, mbooro ta Tamanj iur pio be anwin la i, ko anwin som?”

Tikam Yesu ma ila ki Anas

¹² Tona zin malmal kan zinan biibi kizin mi zin menderjan kizin Yuda tikam Yesu ma tipo namaana,

¹³ mi tikami ma tila ki Anas be ileŋ sua kini. Anas tina, ni Kaipas rwoonobi. Mi Kaipas, ni iwe biibi pizin patoronjana kan pa ndaama tana.

¹⁴ Ni ta muŋgu isope zin peeze kan kizin Yuda ta kembei: Yesu, ni tomtom tamen ŋonoono. Sombe ikam zin tomtom murin mi imeete pizin, inako ambai. Kokena imbot to iwal biibi tila len. ☆

Petrus iwatkaala Yesu zaana

(Mt 26:69-70; Mk 14:66-68; Lu 22:55-57)

¹⁵ Simon Petrus ziru nanjan toro tito Yesu ma tila tipet ruumu ki biibi kizin patoronjana kan. Nanjan toro tana ni, biibi kizin patoronjana kan iute i. Tana igaaba Yesu ma ziru tilela pa ruumu kwoono ma timbotmbot.

¹⁶ Mi Petrus, ni imbotmbot mat ta siiri kwoono a. Tana nanjan toro tana ila ma isope moori ta imborro kataama na pini, to ikam Petrus ma ilela tomini.

¹⁷ To moori tana iwi lae pa Petrus ma iso: “Ai, nu tina, nanḡaḡ ki tomtom tinḡa tomini?” Mi Petrus iso: “E-e, nio som.”

¹⁸ Mazwaana tana, lele ilomo. Tana zin mbe-soonḡo mi zin menderḡan tindou you ma timbotm-bot you uunu. Mi Petrus tomini ila ma zinḡan timendernder mi you ilolo zin.

Anas iwisese Yesu

(Mt 26:59-66; Mk 14:55-64; Lu 22:66-71)

¹⁹ To biibi kizin patoronḡana kan imanḡa, mi iwi Yesu pizin nanḡaḡ kini mi sua ta ni ikamam pizin tomtom.

²⁰ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nio anḡurkewe ki sua tio som. Anḡzzo katkat su mat keteene men. Gorgori ta anḡzzo lela lupḡana murin, som anḡkamam su Urum Merere kwoono. Pa ina lele ta zin Yuda tiluplup zin pa.

²¹ Tana nu wi yo paso? Wi zin wal ta tilenḡen yo na. Pa zin tilenḡ sua tio ma tiute lup kek.”

²² Yesu iso sua tana, to menderḡana ta imender su zilḡaana uunu i, ipeeze lae pa Yesu paḡaana mi iso: “Nu so sua ta kembena ila biibi kizin patoronḡana kan mataana paso? Kom ḡger pini som?”

²³ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “So yo lak. Nio anḡso ḡoobo so sua i? Mi sombe sua tio ambai men, na parei ta nu pun yo sorok?”

²⁴ Tona Anas izemi, mi tikami ma ila ki Kaipas ta biibi toro kizin patoronḡana kan na. Mi wooro ta tipo i pa na, imbotm-bot men la namaana.

Petrus iwatkaala Yesu zaana mini

(Mt 26:71-75; Mk 14:69-72; Lu 22:58-62)

25 Petrus, ni imendernder men ta you uunu mi you ilolo i. Tana zin wal ta ziŋan timbotmbot na, tire lae pini i tiso: “O, nu tana ko nangan ki tomtom tinga tomuni, na?” Tamen Petrus iwatkaali ma iso: “E-e, nio som.”

26 To mbesoono ki biibi kizin patoronŋana kan ta Petrus isap talŋaana na, tonmatizin kini ta, imanga mi iso pa Petrus ma iso: “Waii, mi nu tina ta anre u niomŋan kombotmbot olib lene na.”

27 Tamen Petrus iwatkaali mini ma iso sua tana nonono som. Indeeŋe tana, man itan.

*Tipamender Yesu ila Pilatus kereene uunu
(Mt 27:1-2,11-14; Mk 15:1-5; Lu 23:1-5)*

28 Mankwoono mbenbenŋana na, tikam Yesu ma tizem Kaipas, mi tila ki Pilatus. Pa ni gabana ki Rom. Mi zin bibip kizin Yuda ta ziŋan tila na, tilela ruumu leleene som. Timbotmbot mat. Paso, matan inŋal kembei nol tabe tikan Pasoba ka kini i, na igarau kek. Tana timoto: Kokena titeege koron sa kizin Rom, to tinŋeeze pa Anutu mataana mini som.

29 Tana Pilatus iyooto ma ipet kizin, mi iwi zin. Iso: “Tomtom ti, ni le so uunu i, ta kakami ma imar tio?”

30 Mi zin tipekel kwoono ma tiso: “Wai, sombe ni tomtom sananŋana som, so amkami sorok ma ima ku?”

31 Tana Pilatus iso: “Kena kakami ma kala, mi ituyom kuurpe sua kini kembei ta tutu tiom iso na.”

Mi zin tipekel kalŋaana ma tiso: “Mi niam amrao be ampun tomtom sa ma imeete na som. Pa zoyam sa pa uraata ta kembena som.”

32 Sua kizin tana indeeṅe kat sua ta muṅgu Yesu iso pa zaala tabe ni imeete pa i. Pa sua kini tana bela iur ṅonoono.

33 To Pilatus imiili ma ilela mini ruumu kini, mi iso ma tikam Yesu ma ilela kini. To iwi i. Iso: “Parei? Nu tina ta king kizin Yuda tau?” ✧

34 Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Wiṅana tana ipet pa itum lelem, som tomtom pakan tiso u pio ta wi pa i?”

35 Mi Pilatus ipekel kwoono ma iso: “Nio tomtom ki Yuda be aṅute sua ti? Ingi nu itum wal ku mi zin bibip kizin patoronṅana kan, ta tiuru mar nomoṅ. Tana so lak. Nu kam so mbulu i?”

36 To Yesu iso: “Koroṅ ta nio aṅkamam peeze pa i, ina koroṅ ki toono som. Mi be koroṅ ki toono, so wal tio tiporoukaala yo ma zin Yuda tirao be tikam yo som. Tamen koroṅ ta nio aṅkamam peeze pa i, ina koroṅ ki toono som.” ✧

37 Tabe Pilatus iwi i mini ma iso: “Kena ko nu king sa?”

Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Sua ta so na. Pa tipeebe yo ma aṅsu toono ti be aṅpombol sua ṅonoono. Tana tomtom sa sombe leleene be ito sua ṅonoono, inako ileṅ la kalṅoṅ.” ✧

38 To Pilatus iwi i mini ma iso: “Sua iṅgoi ta sua ṅonoono?” ✧

Pilatus iur sua be tipun Yesu ma imeete

(Mt 27:15-31; Mk 15:6-20; Lu 23:13-25)

Tona Pilatus iyooto ma ipera mat mini, mi iso pizin Yuda. Iso: “Nio aṅdeeeṅe tomtom ti le uunu sa som.

✧ **18:33:** Mt 2:2 ✧ **18:36:** Dan 2:44, 7:14; Lu 17:21; Ro 14:17

✧ **18:37:** Yo 8:47; 1Tim 6:13 ✧ **18:38:** Yo 14:6

³⁹ Kere. Ndaama ta boozomen, sombe lupɔna biibi taingi ipet, na anɛzemzem tomtom tiom tasa ta imbotmbot lela ruumu sanaana na, ma iyooto sorok. Parei? Ko anɛto mbulu tana, mi anɛzem king tiom Yuda ti ma iyooto ma ila lene?”

⁴⁰ Mi zin tipekel kwoono ma kalɛan biibi ma tiso: “Niam leleyam pini som! Barabas imar!” Barabas tana, ni ikamam malmal be iziiri gabman ki Rom.
✧

19

¹ Tona Pilatus iur Yesu ila zin malmal kan naman be tibalisi pa re.

² Tibalisi makin, to tikam wooro matanmatanɛana ma tiperek ma iwe kembei ta mogar, mi tiur sala uteene. Mi tikam kawaala totonɛana kembei ta kizin king i, mi tipeele sala nwaana, to tilala mi tituntuundu pini, mi tikam sua repiilinɛana pini ma tizzo:

³ “Aa, tapakur king kizin Yuda ti lak!” Mi pakan tipeeze paɛana.

⁴ To Pilatus ipera kizin iwal biibi mini mi iso: “Kere. Ingi be anɛkam tomtom ti ma ipet tiom mini, bekenakuute kat ta kembei: Nio anɛdeenɛ le uunu sa som.”

⁵ Tana tikam Yesu ma ipet mat raama wooro matanmatanɛana ta imbot sala uteene mi mburu totonɛana ta imbot sala nwaana na. Mi Pilatus iso pizin ma iso: “Kere. Tomtom tis!”

⁶ Zin bibip kizin patoronɛana kan mi zin menderɛan matan tire i, to timanɛa mi kalɛan izalla ma tiso: “Puni sala ke pambaaranɛana! Puni

sala ke pambaaranana!” Tabe Pilatus iso pizin: “Kena niom ituyom kakami mi kupuni sala ke pambaaranana. Pa nio na, andeenje le uunu sa tabe anjur kadoono pini pa i na som.”✠

⁷ Tamen zin Yuda tipekel kwoono ma tiso: “Tutu tiam iso ta kembei: Ni bela imeete. Pa ipakur itunu ma isombe ni Anutu Lutuuunu tau.”

⁸ Pilatus ileŋ sua kizin tana, mi motoŋana biibi ikami.

⁹ Tana ilela ruumu leleene mini mi iwi Yesu. Iso: “Nu tomtom pareiŋom? Nu mar pa so zaala i?” Tamen Yesu ipekel kwoono som. Imaane men.

¹⁰ Tabe Pilatus iso pini: “Parei, nu pekel kalŋon som? Re. Ingi nu mbot la nio nomoŋ. Sombe anzemu ma la, nako la. Mi sombe anso be tipunu ma meete sala ke pambaaranana, inako meete sala ke pambaaranana.”

¹¹ To Yesu ipekel kwoono ma iso: “Sombe Anutu izem yo la nomom som, so nu rao be kam kosa sa pio na som. Mi tomtom ta iur yo ma nomom i, na ni tembeli kek. Pa sanaana kini ta biibi ma ilip.”✠

¹² Pilatus ileŋ sua tana, to iso ikam be izemi ma ila lene. Tamen zin Yuda tikelkel ma tizzo: “Sombe nu zemi ma ila lene, inako nu Kaisa gaabanana som. Pa tomtom ta so ipakur itunu ma iso iwe king, na ni ikamam be izooro Kaisa tau.”✠

¹³ Pilatus ileŋ sua kizin tana, to ikam Yesu ma iyooto mat, mi Pilatus mbuleene ise sua urpeŋana muriini ta imbot su lele ta tipaata zaana ila Yuda kalŋan be ‘Gabata’ na. (‘Gabata’ ka uunu ta kembei: lele ta tiurpe pa pat.)

✠ **19:6:** Ngo 3:13+ ✠ **19:11:** Yo 10:18, 18:28+; Ngo 2:23; Ro 13:1

✠ **19:12:** Lu 23:2

14 Indeeŋe tana, zoŋ mataana igarau aigule palakuutu. Mi aigule tana, inabe tiurpe kini ma koron ta boozomen pa Pasoba ka aigule potomŋana tabe ipet i. To Pilatus imanŋa ma iso pizin Yuda. Iso: “Kere. King tiom ta itunu ti.”

15 Mi zin tipekel kalŋaana ma tiso: “E-e, tomtom tana, puni ma ila ne! Ila ne! Puni sala ke pambaaraŋana!”

Tabe Pilatus iwi la pizin mini ma iso: “Parei, niom leleyom be anpun king tiom ti sala ke pambaaraŋana?”

Mi zin bibip kizin patoronŋana kan tipekel kwoono ma tiso: “Niam leyam king toro sa som. Kaisa itutamen ta king tiam.”

16 Tana Pilatus ileŋ la kalŋan, mi iur Yesu ila zin malmal kan naman be tipuni ma imeete.

*Tipun Yesu sala ke pambaaraŋana ma imeete
(Mt 27:32-44; Mk 15:21-32; Lu 23:26-43)*

17 To tikam Yesu ma tila kar zilŋaana, mi Yesu itunu ikwaara ke pambaaraŋana kini mi tisala pa lele ta tipaata be ‘Uteene putuunu.’ Iburu kalŋan tisombe ‘Golgata’.*

18 Tipet lele tana, to tipuni la ke pambaaraŋana. Mi tipun tomtom ru tomen. Ta imbot la Yesu namaana woono mi toro imbot la namaana ŋas. Mi Yesu, ni imbot lukutuunu.

19 Mi Pilatus iso ma tibeede sua sotaaraŋana ise ke pakaana ta, mi tiur sala ke pambaaraŋana. Sua sotaaraŋana tana iso ta kembei: “Yesu ki Nasaret, king kizin Yuda.”

* 19:17: Ibr 13:12

²⁰ Sua tana, tibeede la Iburu kalɲan, mi Latin kalɲan, mi Grik kalɲan tomini. Lele ta tipun Yesu pa na, imbot kolouɲana pa kar biibi Yerusalem. Tana wal boozo tiwwa ma tirre sala pa bude tana.

²¹ To zin bibip kizin patoronɲana kan tila ki Pilatus mi tiso pini: “Nu beede sua ta kembena paso? Bela beede ta kembei: ‘Tomtom ti iso ni king kizin Yuda.’”

²² Tamen Pilatus ipekel kwon ma iso: “Tonɲo. Sua ta aɲbeede kek na, imbot pataaɲa.”

²³ Zin malmal kan tipun Yesu sala ke pambaraɲana makinɲ to, tikam mburu kini, mi tiur ma iwe pakaana paɲ, mi tiparraɲi pizin. Mi tikam mburu kini biibi ta munɲaana na,

²⁴ mi tiparso pizin ma tiso: “Mburu biibi taɲɲi, irao be taraaza pepe. Kenako imbot ta kembei, mi takam mbulu sa be tere asiɲ tabe ikam.” Tabe sua ki Anutu ta munɲu tibeede na, iur ɲonoono. Sua ta kembei:

Mburu tio, tiparraɲi pizin. Mi mburu tio biibi na, tiru zaala pa be tire asiɲ tabe ikam.✧

Tana mbulu ta zin malmal kan tikam na, indeeɲe kat sua tana.

²⁵⁻²⁶ Yesu naana ziru naana musaana, mi Maria ta Kleopas kusiini, mi Maria ki Magdala, mi naɲgaɲ ta Yesu leleene pini ilip na, timendernder su ke pambaraɲana uunu. Beso Yesu mataana isu na, ire naana ziru naɲgaɲ tana timendernder ma timbotmbot. Tana iso pa naana ma iso: “Anaɲ, re lutum tina.”✧

27 To iso mini pa nanḡaḡ tina ma iso: “Re nom tina.” Indeeḡe tana ma ila na, nanḡaḡ tina ikam Yesu naana ma ila ruumu kini, mi imborro i.

Yesu imeete

(Mt 27:45-56; Mk 15:33-41; Lu 23:44-49)

28 To Yesu iute ta kembei: Uraata kini ta boozomen, ni iposop ma imap lup kek. Tana iso: “Miri yo!” Sua tana, ni iso bekena sua ki Anutu ta tibeede muḡḡu kek na iur ḡonoono.

29 Mbooro ta, tise baen pakpakḡana isula ma imbotmbot. Tana tikam ke namaana mi tipo koronḡ ta ila, to titizik sula baen pakpakḡana tana, mi tikam la Yesu kwoono.✧

30 Ni isemsem maḡḡ, to iso: “Uraata ta aḡposop ma imap lup kek.” Tona ka bolboolo ipol, mi izem itunu ma imeete.

Tinḡal Yesu ḡgiliini

31 Aigule tana, inabe tiparaḡḡaḡ koronḡ ta boozomen pa aigule potomḡana tabe ipet. Tana zin bibip kizin Yuda tila ki Pilatus, mi tiwi i be iso pizin malmal kan ma tila tipetekatkat zin uri kumbun. Naso timetmeete karau, mi tikam zin ma tila titwi zin. Kokena timbotmbot sala ke pambaaraḡana kizin ma aigule potomḡana tana ipet. Pa ina sunḡana biibi.

32 Tana zin malmal kan tila ma tipetekat tom-tom ru ta tipun zin raama Yesu na kumbun.

33 Beso tila ki Yesu na, tire i imeete ma kup kek. Tana tipetekat kumbuunu som.

✧ 19:29: Mbo 22:15, 69:21

³⁴ Tamen zin malmal kan, tomtom kizin ta, ikam izi mi ingal sala pa Yesu ngiliini na, siŋ ramaki yok isu.✧

³⁵ (Tomtom ta ire kat mbulu tana ipet, ta ingi ipombol ka sua, bekena niom kuurla tomini. Mi ni iute: Sua kini, ina ŋonoono men. Pa ni ire kat ta iso.)

³⁶ Mbulu ru ti ipet pa Yesu, tana sua ki Anutu ta tibeede muŋgu kek na iur ŋonoono. Sua ta kembei: Zin ko irao tipetekat tiroono sa ma ipol na som.✧

³⁷ Mi sua toro iso ta kembei:
Zin ko tire sala pa tomtom ta tiŋgali na.✧

Titwi Yesu

(Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Lu 23:50-56)

³⁸ Mbulu boozomen tana ipet lup, to Yosep ki kar Arimatea ila ma iwi Pilatus pa Yesu be ikami ma ila itwi i. Yosep tina, ni nanŋaŋ ki Yesu tomini. Tamen imototo zin bibip kizin Yuda, tana iswe urlaŋana kini ma ipet mat som. Pilatus iyok pini, to ni ikam Yesu.

³⁹ Mi Nikodemus ta muŋgu ila ki Yesu mi ziru tizzo sua pa mbeŋ na, ikam ŋgere kuziiniŋana biibi mi igaaba Yosep ma ziru tikam Yesu ma tila.✧

⁴⁰ Tikami ma tila naala, to tito mbulu kizin Yuda ta tikamam pizin uri i, mi tikaukau i pa kawaala surunsurun, mi tilin ŋgere tana isala.

⁴¹⁻⁴² Lele ta tipun Yesu isu pa na, na ke lene ambainana ta imbot kolouŋana pa. Mi ke lene tana na, naala popoŋana ta imbotmbot. Uri sa ikeene lela pasa zen. Tana Yosep ziru Nikodemus tikam Yesu, mi tiuri lela naala tana. Pa aigule tana, inabe

✧ **19:34:** 1Yo 5:6+ ✧ **19:36:** Kam 12:46; Mbo 34:20 ✧ **19:37:** Mbo 22:16+; Sek 12:10; Tur 1:7 ✧ **19:39:** Yo 3:1+, 7:50

zin Yuda tiparaŋraŋ koron ta boozomen pa aigule potomŋana tabe ipet i.

20

Yesu imanŋa mini

(Mt 28:1-8; Mk 16:1-8; Lu 24:1-12)

¹ Aigule potomŋana imap ma ka mankwono, mbenbenŋana na, Maria ki Magdala ila be ilou naala. Ipet na ire pat ta isekaala naala kwoono na, tipatimbil ma ilae kek.

² Tana iloondo ma ila ki Simon Petrus mi nanŋan toro ta Yesu leleene pini ilip na, mi iso pizin ta kembei: “Ai, Merere na, wal sa ko tikoki i pa naala ma tila kek. Mi amkankaana pini. Ko tiuri ila parei?”

³ Tabe Petrus ziru nanŋan toro tana timanŋa be tila pa naala.

⁴ Ziru tiloondo ma tila na, Petrus ikamam mi nanŋan tana lonŋa ma ila ipet naala uunu munŋu.

⁵ To ituundu, mi mataana lela naala leleene na, ire la pa kawaala ta tipiu Yesu pa na, piunŋana ma imbotmbot. Mi ni ilela kat naala leleene som.

⁶ Mi Simon Petrus na som. Ila ma kanŋan ma ilela. Ilela to, irre su pa kawaala ta tipiu Yesu pa na, piunŋana ma timbotmbot.

⁷ Mi kawaala ta munŋu tipakaala Yesu mataana pa na, imbot raama kawaala piunŋana tana som. Lekŋana ma imbot ndel.

⁸ Tona nanŋan toro tana ilela kat naala leleene tomini. Mi ire koron boozo tana, to iurla kat.

⁹ (Nŋonoono, sua ki Anutu iso pataŋa kek ta kembei: Yesu bela imeete mi imanŋa mini pa naala.

Tamen n̄gar kizin ikam kat sua tana ka uunu zen.)

☆

10 To ziru tizem naala, mi timiili ma tila pa ruumu kizin.

*Yesu ipet ki Maria ta ki Magdala na
(Mt 28:9-10; Mk 16:9-11)*

11 Maria imiili ma imar ipet naala mini, to imendernder su naala kwoono, mi itaŋtaŋ ma imbotmbot. Beso ituundu mi mataana ilela naala leleene na,

12 ire aŋela ru ta tiru pa mburu kokouŋan na, timbutul se Yesu muriini ta muŋgu imbot pa na. Ta imbot la ki uteene, mi toro imbot la ki kumbuunu.

13 To aŋela ru tana tiwi i. Tiso: “A barau, taŋtaŋ paso?” Mi ni ipekel kwon ma iso: “Wal sa tikam Merere tio ma ila ne kek. Mi nio aŋkankaana pa. Ko tiuri ila parei?”

14 To mataana ilae na, ire Yesu itunu imendern-der su ndemeene uunu. Tamen ikilaali som.

15 To Yesu iwi i ma iso: “A barau, nu ru asiŋ ta taŋtaŋ na?”

Mi Maria iso ko ni tomtom ta imborro lele tana. Tana iso pini ma iso: “Biibi, sombe nu kam Merere tio, na so yo pini, mi aŋla aŋkami.”

16 To Yesu ipaata kat zaana mi iso: “Maria!” Tana Maria ikilaala nager kini, to itoori mi iso: “Wai, Rabboni!” (Rabboni, ina Iburu kaŋan. Mi ka uunu ta kembei: ‘mos katuunu’.) To ila mi iteegi.

17 Tamen Yesu iso pini: “Wa! Zem yo. Pa iŋgi aŋsala ki Tamaŋ zen. Miili ma la ki tiziŋ bizin, mi so pizin ta kembei: Iŋgi be aŋmiili ma aŋsala ki

Tamaŋ. Mi ni Tomoyom tomini. Mi ni Anutu tio, mi Anutu tiom tomini.” ✧

¹⁸ Tana Maria ila ipet kizin nanŋaŋ, mi isotaara zin ta kembei: “Nio aŋre kat Merere pa motoŋ.” Mi iso zin pa sua ta Yesu iso pini na.

Yesu ipet kizin nanŋaŋ kini

(Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Lu 24:36-49)

¹⁹ Indeeŋe aigule mataana kana tana ka mbeŋ na, zin nanŋaŋ ki Yesu tilup zin lela ruumu leleene. Mi kataama ila ma tuŋ. Pa timoto zin Yuda tau. Timbotmbot mi molo som na, Yesu ipet kizin mi iso pizin. Iso: “Leleyom ambai.”

²⁰ To iso zin pa namaana mi ŋgiliini, mi zin tire i mi tikilaali kembei ni Merere kizin. Tabe ikam ma lelen ambai ma tau ambai kat.

²¹ To Yesu iso pizin mini ma iso: “Leleyom ambai. Inŋi nio aŋgo yom ma kala, kembei ta Tamaŋ inŋo yo ma aŋmar i.” ✧

²² Tona iwi Bubunŋana ma ila pizin mi iso: “Kakam Bubunŋoŋ Potomŋana ta ima na.

²³ Tomtom ta sombe Anutu ireege sanaana kini kek, na niom irao kopomboli ma koso pini ta kembei: ‘Anutu ireege sanaana ku kek.’ * Mi sombe kereege pini som, nako sanaana kini tana imbotmbot men.” ✧

Yesu ipet ki Tomas

✧ **20:17:** Ibr 2:11+ ✧ **20:21:** Mt 28:19 * **20:23:** Zaala toro tabe totooro sua ti na, ta kembei: ‘Niom sombe kereege sanaana ki tomtom sa, na sanaana kini reegenana.’ ✧ **20:23:** Mt 16:19+, 18:18

24 Yesu ipet kizin nanḡaḡ kini na, kizin ta, zaana Tomas, ni ziḡan timbotmbot som. Tomas tana zaana toro Didimus. ✧

25 Tana kaimer, Tomas ila ipet kizin, mi zin tiso Yesu uruunu pini. Tiso: “Ai, niam amre Merere kiti kek.” Tamen Tomas ipekel kwon ma iso: “Wa, ina sa kapakaam na. Nio aḡurla som. Kena so ituḡ aḡre kat kiruuḡu muriini mi izi muriini pa motoḡ, mi nomoḡ ilela, to aḡurla.”

26 Aigule lamata mi ru ilae na, nanḡaḡ kini tilup zin mini ma timbotmbot. Mi kataama ta boozomen tikotkaala lup. Indeeḡe tana, Tomas tomimi ziḡan timbotmbot. Molo som na, Yesu ipet la mazwan mi iso: “Leleyom ambai.”

27 Mi mataana ila ki Tomas, to iso pini: “Lelem iwe ru ndabok. Mar ma nomom ilela kiruuḡu muriini mi izi muriini, mibe urla.”

28 To Tomas iso pini ma iso: “Oo, ḡonoono kat. Nu Merere tio, mi Anutu tio!”

29 Mi Yesu iso pini: “Nu re kat yo kek, tana urla. Mi wal ta sombe tire kat yo som, mi tamen tiurla, na zin ko menmeen zin pa kampeḡana ki Anutu tabe ise kizin i.” ✧

Ro ti ka uunu

30 Indeeḡe ta Yesu ziḡan nanḡaḡ kini tiwwa na, ni itooro mos boozomen ma tire kat pa matan. Tamen mos boozomen tana, kan mbol ise ro ti som. ✧

31 Mi sua boozomen ta imbot se ro ti, ina be ipei ḡgar tiom mi kuurla ta kembei: Yesu, ni Mesia mi Anutu Lutuunu ḡonoono. Mi sombe kuurla kini,

✧ **20:24:** Yo 11:16, 14:5 ✧ **20:29:** Yo 3:16; 2Kor 5:7; 1Pe 1:8

✧ **20:30:** Yo 21:25

inako ni ndomoono pa, mi kakam mbotjana ki Anutu ta iseenje iseenje ma ila. ✧

21

Yesu ipet ki nanjan kini isu yok tatiliujana Tiberias ka peende

¹ Kaimer to Yesu ila ipet kizin nanjan kini isu yok tatiliujana Tiberias ka peende. Ipet ta kembei:

² Simon Petrus, Tomas (ta zaana toro Didimus na), Natanael (ni kar kini Kana ta Galilea na), Zebedi lutuunu bizin ru, mi nanjan ru tomen ta zijan timbotmbot.

³ To Simon Petrus isu mi iso pa waene bizin tana. Iso: “Nio ingi anja anjwaaza kanda i.” Mi zin pakan tiso: “Soom. Niam ko itijan.” Tana tise woongo mi tila, to titekteege ma mankwoono. Tamen tikam ye sa som. ✧

⁴ Lele imarmar mi Yesu ila ipet ma imendernder su peende. Mi tire la pini, tamen tikilaali som.

⁵ To ni iwi la pizin ma iso: “Ou tizijan, kakam koyom ye sa?”

 Mi tipekel kwoono ma tiso: “Wai, som kat.”

⁶ To ni iso pizin ma iso: “Kena kotoombo ma kipiri pu isula ki nomoyom woono ten.” Tana tipiri pu isula. Beso tiyo ma ise na, tirao som. Pa ye tila ma bok kat.

⁷ Tona nanjan ta Yesu leleene pini ilip na, iso lae pa Petrus ma iso: “Ouo, inga Merere tau!” Petrus ilen sua kini tana, na lonja men mi iur mburu kini mat kana ila niini mini, mi ilu i sula ma ilela pa peende.

8-9 Mi nanḡaḡ pakan, zin timbot woḡḡo mi tiyaaru pu ta bok pa ye na, mi tito i ma tilela pa peende. Pa zin timbot molo pa peende som. Tilela peende, to tire narabu ma ye imbot sala you.

10 Tona Yesu iso pizin ma iso: “Ye ta buri kakam ma kele na, pakan imar.”

11 Tana Simon Petrus ipera ma isala woḡḡo, mi iyaaru pu raama ye ma ilela pa peende. Pu tina, ye tilela ma bok kat mabe rek. Mi ye ta sorok som. Ye ta bibip men. Mi tinin zin na irao tomtu lamata, tomtuuru, laamuru mi tel (153).

12 To Yesu iso pizin ma iso: “Kamar ma kakan kini.” Nanḡaḡ kini tiute: Ni Merere kizin. Tamen tasa kwoono ikam kak ma iwi kati som.

13 To Yesu namaana ila pa narabu ma ye mi irai pizin. ☆

14 Yesu imeete mi imanḡa mini pa naala na, ipet kizin nanḡaḡ kini pa ru. Mi toro ti ta iwe tel pa.

Yesu iur Petrus pa uraata mini

15 Zin tikan kini ma imap, to Yesu iwi Simon Petrus ma iso: “Simon, Yoan lutuunu, parei? Nu lelem pio ma ilip pa zin pakan taḡḡi, som som?” Petrus ipekel kwoono ma iso: “E! Merere, nu ute nio leleḡ pu.” Mi Yesu iso pini: “Kena putu zin sipsip tio lutunlutun.” ☆

16 To Yesu iwi i mini ma iwe ru pa. Iso: “Simon, Yoan lutuunu, nu lelem pio ilip, som som?” Mi ni ipekel kalḡaana ma iso: “E! Merere nu ute nio leleḡ pu.” Mi Yesu iso pini ma iso: “Kena motom pizin sipsip tio.”

17 To Yesu iwi i mini ma iwe tel pa. Iso: “Simon, Yoan lutuunu, nu lelem pio, som som?” Tabe Petrus leleene ipata. Pa Yesu ikam wiņana tana pini pa tel kek. Tana ipekel kwoono ma iso: “E! Merere nu ute koronj ta boozomen. Nu ute nio leleņ pu.” Mi Yesu iso pini ma iso: “Putu zin sipsip tio. ✧

18 Nio anso kat pu ta kembei: Indeeņe ta nu kaibiņom na, itum urur mburu ku. Mi lele swoi ta nu lelem pa be la na, nu la men. Tamen kaimer, sombe we kolman, nako swooro nomom ma ila, mi tomtom toro ko iur mburu ku ila nim, mi iyaaru u ma la pa lele ta nu lelem pa som i.”

19 Sua ti, Yesu iso se ki meeteņana ki Petrus. Pa kaimer meeteņana kini tana ko iwe zaala be Anutu zaana iwe biibi. Mi Yesu iso pini mini ma iso: “To yo!” ✧

Nanņan ta Yesu leleene pini ilip

20 To Petrus mataana imiili na, ire nanņan ta Yesu leleene pini ilip na, ni ito zin ma ziņan tila. Muņgu indeeņe ta tikanan kini na, nanņan tana, ta imbot kolouņana pa Yesu mi iwi i pa asiņ tabe iuri la ka koi bizin naman. ✧

21 Tana Petrus mataana ila kini, mi iwi Yesu pini ma iso: “Biibi, mi parei pa tomtom tiņga?”

22 Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Oo, ina nio ituņ tau. Sombe leleņ be ni imbotmbot ma irao aņmiili ma aņmar mini, ina koronj ku som. Ina koronj tio. Tamen nu to yo.”

23 Ununu tina ta kaimer sua irak ma irao nanņan kini ta boozomen ma tiso nanņan kini tana ko irao

✧ 21:17: Lu 22:61+ ✧ 21:19: Mk 1:16+; 2Pe 1:14 ✧ 21:20: Yo 13:23+

imeete som. Tamen Yesu iso sua ta kembei som. Ni iso men ta kembei: “Sombe nio lelen be nanḡan tinga imbotmbot ma irao aḡmiili ma aḡmar mini, ina koroḡ tio. Mi ina koroḡ ku som.”

²⁴ Nanḡan tana, ta ire kat koroḡ ta boozomen taḡgi. Tanata ipombol ka sua, mi ibeede ise ro ti. Mi niam amute: Sua kini na, sua ḡonoono men. ✧

Sua pemetḡana

²⁵ Yesu ikam uraata boozomen. Tamen uraata kini pakan tibeede se ro som. Mibe tibeede ma imap lup, so ro tana munḡaana ka tieene. Sombe totoombo be tuurpe muriini isu toono ti, nako tarao som. ✧

**Anutu Sua Kini Potomaxana
Genesis, Exodus, Ruth, Psalms, Proverbs, Jonah, and
The New Testament in the Mbula Language of Papua
New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Mbula long
Niugini**

Copyright © 1996 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Mbula

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2017-08-31

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023

a815c47a-4c36-5240-a396-70cbd5e9b593